

A. P. C. KERSTENS

DE SOCIALE BETEKENIS VAN HET KAMPEREN

EEN ONDERZOEK NAAR HET GEBRUIK DAT KAMPEERDERS
MAKEN VAN RECREATIEMOGELIJKHEDEN
IN ENKELE PLATTELANDSGEBIEDEN

BULLETIN Nr.

31

AFDELINGEN VOOR SOCIALE WETENSCHAPPEN AAN DE LANDBOUWHOGESCHOOL
WAGENINGEN

1968

Inhoud

	Blz.
Voorwoord door prof. dr. E. W. Hofstee	5
1. Inleiding	6
1.1 De functie van het platteland voor de openluchtrecreatie	6
1.2 Opvattingen over de sociale betekenis van de openluchtrecreatie	8
1.3 Idee en werkelijkheid	11
2. Doel en opzet van het onderzoek	15
2.1 Probleemstelling	15
2.2 Hypothesen	16
2.3 Operationalisering	17
2.4 Methode van onderzoek	17
2.5 De representativiteit	18
3. De recreatiemogelijkheden in Gaasterland en de Kempen	19
3.1 De recreatiegebieden	19
3.2 De kampeerterreinen	20
4. De samenstelling van het kamperende bezoek	22
4.1 Herkomst	22
4.2 Sociale samenstelling	24
4.3 Gecontinueerde relaties	25
5. Het kamperen	27
5.1 Ontwikkeling van het kamperen	27
5.2 Verblijfsduur	28
5.3 Originaire recreatiegroepen	29
5.3.1 Structuur	29
5.3.2 Grootte	30
5.3.3 Leeftijdssamenstelling	30
5.4 Kampeervormen	32
5.4.1 Kampeermiddelen	32
5.4.2 Vervoermiddelen	33
5.4.3 Overige attributen	33
6. Recreatie-activiteiten	35
6.1 Hoe, waar en met wie besteden kampeersers hun tijd?	36
6.2 Mobiliteit	38
6.3 Interactie	40
7. Motivatie en satisfactie	45
7.1 Motieven en waarderingen	46
7.2 Tevredenheid en ontevredenheid	49

	Blz.
8. Factoren van invloed op het recreatiegedrag van kampeers	55
8.1 „Compensatie-theorie” en werkelijkheid	55
8.2 Situationele factoren	57
8.2.1 Het weer	57
8.2.2 Het gebied	58
8.2.3 De „camping”	59
8.2.4 Het „verblijf”	61
8.3 Persoons- en groepsfactoren	62
8.3.1 Leeftijd	63
8.3.2 Geslacht	64
8.3.3 Sociale status	65
8.3.4 Herkomst en verblijfsduur	66
8.3.5 Grootte en structuur van de recreatiegroepen	67
9. Samenvatting en conclusies	70
9.1 Inleiding	70
9.2 Doel en opzet	71
9.3 De samenstelling van het kamperende bezoek	72
9.4 De recreatie-activiteiten	73
9.5 Motivatie en satisfactie	74
9.6 Factoren van invloed op het gedrag van kampeers	76
9.7 Conclusie	79
Bijlagen	83
Lijst van bijlagen	109
Geraadpleegde literatuur	111

Voorwoord

Bij de Landbouwhogeschool bestaat reeds lang de overtuiging dat wetenschappelijk onderzoek naar het verschijnsel van de openluchtrecreatie dringend nodig is. Een opdracht van de Cultuurtechnische Dienst om een sociologisch onderzoek in te stellen naar de functie van het platteland voor de openluchtrecreatie, vormde het uitgangspunt voor dit onderzoek. Hierbij werd het verschijnsel van twee kanten benaderd. Enerzijds werd de houding van de bewoners van het platteland ten opzichte van de openluchtrecreatieve ontwikkelingen en de daarmee gepaard gaande sociale veranderingen onderzocht en anderzijds het gebruik dat van recreatiemogelijkheden op het platteland wordt gemaakt.

Het onderzoek is binnen het organisatorisch verband van de Stichting Interuniversitair Instituut voor Sociaal-wetenschappelijk Onderzoek verricht bij de Afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool, onder supervisie van dr. A. K. Constandse.

In dit bulletin zijn de bevindingen van een deel van bovengenoemd onderzoek neergelegd. Nagegaan werd in hoeverre er overeenstemming bestaat tussen gangbare opvattingen over de functie van het platteland voor de openluchtrecreatie en het gebruik dat kampeerders maken van openluchtrecreatiemogelijkheden ten plattelande en de betekenis, die zij daaraan hechten.

Met de in dit bulletin geformuleerde bevindingen wordt een eerste bijdrage geleverd aan de discussie over deze materie.

PROF. DR. E. W. HOFSTEE

1. Inleiding

1.1 De functie van het platteland voor de openluchtrecreatie

De vraag naar de functie van het platteland, of — zo men wil — van de „open ruimte” (omdat het woord platteland teveel geladen is met romantiek, ruraliteit, etc.) voor de openluchtrecreatie kan men ook stellen in de volgende vorm: aan welke voorwaarden moet het platteland voldoen om recreanten voldoende mogelijkheden te bieden hun recreatiebehoeften te bevredigen?

De antwoorden op deze vraag vormen een continuüm aan opvattingen. Aan het ene uiterste staat de opvatting dat het platteland „open”, natuurlijk, traditioneel moet zijn en niet voor moderne rationele landbouw gebruikt moet worden, met als gevolg het ontbreken op het platteland van een rationeel verkavelingssysteem en rationele bedrijfsgebouwen, die de differentiatie in het milieu zouden aantasten. Aan het andere uiterste staat de opvatting dat, hoewel er wel enigszins aan de zojuist genoemde voorwaarden voldaan moet zijn, daarop toch niet teveel de nadruk gelegd moet worden, maar dat het vooral de „modern-stedelijke”, comfort-biedende accommodatie is, die voornamelijk bepaalt of het platteland een belangrijke functie voor de openluchtrecreatie kan hebben. In de eerste opvatting is vooral de hoeveelheid „open ruimte” maatgevend voor de recreatiemogelijkheden op het platteland; de tweede visie sluit meer aan bij de opvatting dat niet in eerste instantie de hoeveelheid „open ruimte” bepalend is voor de functie, die het platteland voor de openluchtrecreatie heeft, maar veeleer de aanwezigheid van intensief gebruikte, weinig ruimte vergende terreinen, met veel modern-stedelijk comfort.

„Open ruimte” is ruimte waar bebouwing afwezig is of zo weinig voorkomt dat er nog opnamecapaciteit is. Door sommigen wordt open ruimte wel opgevat als ruimte waar bebouwing afwezig is of waar alleen bebouwing voorkomt welke kenmerkend is voor bodemgebruik in het verleden en daarom als harmonisch in het landschap passend beschouwd moet worden. Men voegt zo een subjectieve component toe aan het begrip „open ruimte”.

Over de recreatiemogelijkheden in de twee gebieden, Gaasterland en de Kempen, waartoe ons onderzoek werd beperkt, zijn rapporten opgesteld.

In het rapport over Gaasterland, getiteld „RUST RUIMTE” (1962), wordt er vanuit gegaan dat, zoals de titel duidelijk tot uitdrukking brengt, ruimte en rust in ruime mate voorhanden moeten zijn om het gebied een functie voor de openluchtrecreatie te geven. Deze gedachte wordt gebaseerd op denkbepelden van de Weense hoogleraar dr. W. STRZYGOWSKI (1959), die

deze ontwikkeld heeft in een studie over de noodzaak om voor de mens in een snel verder industrialiserende samenleving rustige zônes te reserveren, waar hij zich kan recreëren. Ook de grotere welvaart zal in deze richting werken, immers zo leest men in genoemd rapport: „Niet alleen het verlangen om de onrustige, gemechaniseerde samenleving op gezette tijden te ontvluchten, zal steeds toenemen, de aandrang om die levensbehoefte te bevredigen, zal ook in belangrijke mate worden gevoed door een grotere welvaart”.

In het rapport, zo blijkt duidelijk, wordt niet het extreme standpunt ingenomen dat alleen rust en ruimte aanwezig moeten zijn voor de openluchtrecreatie: „Afgezien van de persoonlijke verlangens van bepaalde recreatiezoekenden is er echter een aantal algemene waarden te noemen, waarover een dergelijk gebied moet kunnen beschikken. Tot die waarden behoren de bereikbaarheid, de grootte en de verscheidenheid. Daarnaast zijn er zogenaamde toegevoegde waarden, die het gebied extra aantrekkelijk of juist onaantrekkelijk maken voor een speciale groep onder de recreatiezoekenden”. Van deze toegevoegde waarden is volgens het rapport de omvang van het dagbezoek afhankelijk: „Zo wordt de omvang van vooral het dagbezoek in niet geringe mate bepaald door de hoeveelheid „toegevoegde” recreatiemiddelen in de vorm van speeltuinen, doolhoven en andere soortgelijke attracties”. Juist door de rust is er een toename van de trek naar het gebied te constateren, aldus het rapport, en er wordt dan ook voor gepleit, de uitbouw van de accommodatie zo te doen zijn dat „deze in zijn gevolgen het huidige karakter van het gebied niet aantast, opdat er in Nederland recreatieluimte overblijft, waar de rust overheerst”.

Uit een rapport over de Kempen, „RECREATIEVE EN TOERISTISCHE MOGELIJKHEDEN VAN DE KEMPEN”, blijkt dat de betekenis van het gebied voor de recreatie in de eerste plaats wordt gezocht in de aanwezigheid van natuurschoon. „Het landschap biedt een afwisselend geheel van boscomplexen, kleine houtopstanden, heidevelden, akkers en weilanden, welke de dorpen en gehuchten van deze streek — op geringe afstand van elkaar gelegen — verbinden. Het gebied ontleent zijn betekenis aan de aanwezigheid van bos en woeste grond waaruit ongeveer 28 % van het gebied bestaat”.

Dat ook in dit rapport wordt uitgegaan van een bepaalde veronderstelling over de recreatiebehoeften, blijkt duidelijk uit de wijze waarop de opstellers van het rapport stelling nemen tegen het huidige recreatiebeleid dat teveel gericht zou zijn op het creëren van attractiepunten om aan de recreatiebehoeften van de moderne recreant tegemoet te komen, waarbij men dan geneigd zou zijn de verschillen die er bestaan in de recreatieve betekenis van verschillende gebieden (besloten bos of heidegebied; plassengebied; rechtlijnig polderlandschap) te nivelleren. „Men vergeet daarbij echter twee dingen” — aldus het rapport — „in de eerste plaats, dat de aangeduide gelijkheid van de recreatiebehoeften van de moderne recreant niet meer dan een veronderstelde gelijkheid is; het huidige recreatiepatroon vertoont veel meer differentiatie dan men zo

ogenschijnlijk geneigd is aan te nemen; in de tweede plaats dat het moderne recreatiepatroon niet een statisch karakter draagt, maar voortdurend in ontwikkeling is". Ter ondersteuning van deze gedachtengang haakte de opsteller van het rapport in op een van de vele schrijvers, die in de populaire pers een bijdrage leveren aan de opinievorming op dit gebied: „In een onlangs verschenen artikel heeft Dr. L. VAN EGERAAT er in dit verband op gewezen, dat het helemaal niet zo vanzelfsprekend is, zoals veelal wordt aangenomen, dat de momenteel bestaande recreatiebehoefte dezelfde inhoud zal hebben als de recreatiebehoefte, die de Nederlander, anno 1983 zal voelen. In een steeds sterker aan spanningen onderhevige samenleving vraagt het groeiend kader in zijn recreatie een duidelijke antipool in de vorm van rust en stilte".

In dit rapport treft men evenals in het rapport over Gaasterland de veronderstelling aan dat de recreatiebehoefte van dagrecreanten sterk verschillen van de behoeften van verblijfsrecreanten. Het gebied mist de voorwaarden voor massaal dagtoerisme. „Hiervoor komt het te weinig tegemoet aan de behoefte van de doorsnee dagtoerist; deze prefereert een landschap dat minder open is en een grotere exclusiviteit bezit, hetzij van zichzelf, hetzij doordat een aantal elementen aan de natuurlijke omgeving is toegevoegd".

De vraag dringt zich hier op of de recreatiebehoefte voor verblijfsrecreanten wel zo totaal verschillend zijn van die van dagrecreanten. Het lijkt ons gewaagd om er *a priori* van uit te gaan dat dagrecreanten veel meer dan verblijfsrecreanten mogelijkheden zoeken om met veel andere recreanten op attractie- en concentratiepunten te toeven, en dat verblijfsrecreanten meer geneigd zouden zijn om van de stilte en het open, gevarieerde landschap te genieten.

In beide hier behandelde rapporten wordt er vanuit gegaan dat het platteland, wil het een functie voor de openluchtrecreatie hebben, veel ruimte voor rustige recreatie moet bieden. Volgens beide rapporten immers moet de „open ruimte" de moderne mens de gelegenheid geven om de in de stedelijk-industriële wereld beleefde tekorten te compenseren.

In beide rapporten wordt er dan ook van uitgegaan dat met de toenemende verstedelijking de drang de „open ruimte" op te zoeken zal toenemen. De juistheid van deze uitgangspunten is vooralsnog even moeilijk te bewijzen als te weerleggen.

1.2 Opvattingen over de sociale betekenis van de openluchtrecreatie

In de eerder aangehaalde rapporten werd, wat men zou kunnen noemen de „compensatie-theorie" van de openluchtrecreatie gehanteerd. Men kan deze opvatting of zienswijze bij verschillende auteurs terugvinden. Zo schrijft MOLENDIJK (1967) waar hij op zoek is naar het ontstaan van de behoeften aan openluchtrecreatie: „We zijn geneigd de dieper liggende drijfveren te zoeken in:

- a. de menselijke verhoudingen in het moderne geautomatiseerde productieproces;
- b. de woonvorm en woonsituatie in de geurbaniseerde gebieden".

De mens, die, aldus deze auteur, dagelijks opgenomen is in een enorm bureaucratische machinerie of gebonden aan een onoverzienbare productie-apparatuur, en minder voldoening in het werk zelf beleeft dan in de ambachtelijke tijd, zou geneigd zijn om zich af en toe uit het collectief los te maken en zichzelf te ontdekken, „zichzelf te identificeren”. Ook van het wonen in massale woongebouwen, waar de enkeling is opgenomen in een collectief, zou een dergelijke invloed uitgaan: „De weerslag op al deze gebondenheden is een sterke drang naar ruimte, naar vrijheid”. Voor de in de stedelijke industriële sfeer beleefde tekorten zoekt de mens compensatie.

Deze visie, of zo men wil ideologie, is anti-urbanistisch; in het werken en wonen in de stedelijke industriële sfeer worden de oorzaken van de behoeften aan openluchtrecreatie gezocht.

Een andere opvatting over de functie van de openluchtrecreatie vindt men in de „*zelfexpressietheorie*”. In „RECREATIERUIMTEN IN NEDERLAND” (1963) treft men daarvan de volgende beschrijving aan: „In het werk wordt de mogelijkheid tot zelfontplooiing geringer, doordat de mechanisatie en automatie meebrengen, dat de enkele mens zijn invloed op aard en eindproduct van het totale productieproces verliest: zo wordt de gelegenheid tot zelfontplooiing voor grote groepen mensen steeds meer verlegd naar de vrije tijd”. Deze gedachtengang troffen we impliciet ook bij Molendijk aan.

Bij deze gedachtengang komt het werk steeds minder centraal te staan in het leven van de mens. In vroegere opvattingen over de vrijetijdsbesteding stond het werk centraal in het leven van de mens, bijvoorbeeld in de „*ontspanningstheorie*”: „De spanningen, die bij het werk optreden maken ontspanning nodig. Zo alleen kan het vermogen tot het verrichten van arbeid in stand blijven”. In „RECREATIERUIMTEN IN NEDERLAND” (1963) wordt de voorkeur gegeven aan de zogenaamde „*complementtheorie*”, de opvatting dat arbeid en recreatie elkaars complementen zijn, die samen een harmonische levensvervulling moeten opleveren. In respectievelijk „*ontspanningstheorie*”, „*complementtheorie*” en „*zelfexpressietheorie*” komt de vrijetijdsbesteding steeds meer centraal te staan in het leven van de mens.

Ook in het woord recreatie wordt, vaak onbewust, een bepaalde opvatting over de functie van de vrijetijdsbesteding gekoesterd. De „*recreatietheorie*” is, naar men aanneemt, van LORD KANNES (1750) afkomstig en komt korweg hierop neer dat verandering van activiteit beter is dan gewoonweg niets doen: een stimulerende activiteit is beter dan niets doen. De „*relax-theorie*”, die in 1916 door PATRICK werd gelanceerd, kan opgevat worden als een uitbreiding van de recreatietheorie. Aan de „*relax-theorie*” ligt namelijk bovendien de premisse ten grondslag dat, nu het

werk steeds meer in de intellectuele sfeer komt te liggen en geconcentreerde en abstracte arbeid vergt, die uitsluitend nog de kleine spieren van ogen en vingers inspant, er meer emotionele en zenuwstoornissen zullen optreden dan bij werk dat „racially older” (behorend tot een ander cultuurtijdperk) is en dat het gebruik van de grote spieren eist. (ROBBINS, 1955).

De gedachte dat activiteiten uit een voorbije fase in de cultuur het meest geschikt zijn voor de recreatie van de mens, treft men ook aan in de zogenaamde „recapitulatie-theorie”, die inhoudt dat het opgroeiende kind in zijn spel de stadia doormaakt, die de culturele tijdperken van de mens recapituleren (Indiaantje, rovertje, krijgertje spelen etc.). Volgens de „relax-theorie” (moeten) zullen moderne mensen meer en meer hun vrije tijd doorbrengen in bergen en bij meren om daar activiteiten te ontplooiën waarbij zij de grote spieren gebruiken, zoals vissen, zwemmen, kano-varen, voettochten maken en kamperen. Omdat volgens dit idee over de functie van de recreatie, deze activiteiten uit een achter ons gelegen fase in de culturele ontwikkeling stammen en de mens er dus een „natuurlijke” geschiktheid voor heeft, zijn deze activiteiten beter om hem op krachten te doen komen, dan deelname aan sedentair amusement (kaart-spelen, kijkrecreatie etc.).

Men kan — en doet dat ook — uit de boven gereleveerde theorieën (ideo-) logisch afleiden dat in de openluchtrecreatie het zoeken naar contrasten met het alledaagse, in gedrag en omgeving, een belangrijke rol speelt. Opmerkelijk is het dat de meeste van de gereleveerde zienswijzen zich niet bekommeren om de vraag welke vormen de openluchtrecreatie zal aannemen en wat verschillende vormen voor de recreanten zelf betekenen.

Over het ontstaan van de „compensatietheorie” van de openluchtrecreatie is weinig bekend. Waarschijnlijk vindt deze theorie zijn oorsprong in een ver verbreide ambivalente houding tegenover de verstedelijking. In een systematische, historische studie naar de houding van intellectuelen tegenover de stad, „The intellectual versus the city” kwamen de schrijvers tot de volgende conclusie: „Underlying many critiques of the American City is the ancient imperative: Follow nature. The argument upon this imperative has been relatively simple so far as it affects the city. Man ought to follow nature, but life in the city does not follow nature; therefore, life in the city is wicked”. (WHITE, MORTON AND LUCIA, 1962).

De gedachte dat het leven in de stad „wicked” (i.e. slecht, goddeloos, gemeen, vals, ondeugdelijk) is, speelt zeker een rol bij de gedachtenvorming over de betekenis van de openluchtrecreatie. Daarentegen zou het rurale leven gezonder, beter en natuurlijker zijn. Ook GREEN (1964) zoekt de achtergronden van de denkbeelden over de functie van de openluchtrecreatie in deze richting: „The social reform movement which seeks to bring nature and the modern American close together has many roots. One of them, a deep one, is the ancient rural bias”. Hij demonstreerde zijn stelling aan een uitspraak van de voorzitter van de „Outdoor Recre-

ation Resources Review Commission": „Asphalt and telephone poles have replaced grass and trees in the lives of too many of our children. Is it possible that West Side Story may be replacing Tom Sawyer as the leading tale of American adolescents?" Green spitte de gehele problematiek toe op de volgende stelling: „..... the fact — or to be safe, the assumed fact that American Society will continue for the next few decades to become more urbanized has been cited to promote a return to nature. The same assumed fact can lead, or can be made to lead, to the conclusion that an urban society must find its own way in terms of urban habits, economics and values". Deze laatste zienswijze heeft volgens Green zijn supporters, „..... although it represents minority opinion".

1.3 *Idee en werkelijkheid*

In welke verhouding staan de bovengenoemde theorieën (ideeën) tot de werkelijkheid? De gedachte dat de mens in de openluchtrecreatie compensatie zoekt voor in de stedelijke wereld beleefde tekorten, speelt in de meeste opvattingen over de betekenis van de openluchtrecreatie een belangrijke rol.

BIJHOUWER (1964) signaleerde dat de compensatietheorie in vele vormen voorkomt: „Volgens die opvatting (theorie) zou de mens in zijn vrije tijd bij voorkeur het andere, het nieuwe, het ongewone zoeken. De dorpeling levend in de kleine gemeenschap waar ieder alles weet over allen, en in zijn werk alleen of met weinigen is, zou het gewoel van de grote stad zoeken met zijn anonimiteit. De stedeling die de hele week is gedompeld in verkeers- en industrielawaai, zelfs in zijn woning niet kan ontsnappen aan de radio van de burens, zou de stilte van het woud prefereren. De Zwitser, gewend aan zijn verticale landschap, zou de vlakheid van de zee en het kustgebied opzoeken. De Nederlanders en de bewoners van het Duitse laagland zouden de voorkeur geven aan heuvel- of bergland in Oostenrijk of Vierwaldstättersee of Beierse Alpen. De mensen, wier arbeid routine, sleur is, zouden snakken naar het onverwachte". Deze theorie is misschien wel even aanvechtbaar als wijd verbreid. Bijhouwer stelt zich aldus op tegen de theorie: „Het is niet waar, dat de duidelijke neiging bestaat ter verpozing steeds de tegenstellingen van het vertrouwde milieu op te zoeken. De ervaring leert ons dat dit geen regel is, dat de meeste mensen de behoefte hebben hun omgeving mee te nemen, het ongewone zelfs te mijden".

Uit het gedrag van vakantiegangers kan afgeleid worden dat zij zich geen aanpassing willen getroosten. Mensen, die slechts een dag op pad gaan zullen nog minder zorg en aanpassing willen dan vakantiegangers, aldus deze auteur: „Thans moet al de radio mee, weldra het televisietoestel. Bij voorkeur trekt men naar een oud-vertrouwde plaats, waar het een vorige maal genoeglijk was te verpozen. De onverlaat, die er eerder is neergestreken, poogt men weg te kijken". Bijhouwer is op basis van het

gedrag van kampeerdere geneigd om veel van de boven gereleveerde opvattingen over de functie van de openluchtrecreatie over boord te zetten.

Ook op basis van ervaringen of onderzoek van anderen kan men betwifelen of recreanten het andere, het tegengestelde van alledag, zoeken. RODERKERK (1966) verklaarde de „honkvastheid” (het steeds op het kampeerterrein of de nabije omgeving daarvan vertoeven) van kampeerdere in de Kennemerduinen door onder meer op het volgende te wijzen: „Verreweg de meeste kampeerdere zijn bovendien afkomstig uit de steden Haarlem en Amsterdam, en velen van hen die het grootste deel van hun leven in het stadsgewoel doorbrengen stellen eenzaamheid in de natuur niet op prijs”.

DE BRUYNE (1958) meent dat de grotestadsbewoner de ruimte anders ervaart, omdat hij bijna altijd in de volte is. „De volte en het geroezemoes zijn hem vertrouwd, op straat en in café's. Zelfs het lijf-aan-lijfwerk op de spitsuren in de trams weet hij te verdragen. De sfeer van de verlaten straten in de vroege morgen valt hem op. Misschien is daarom nergens de minuut stilte zo indrukwekkend als in de grote stad. Zo kan ook de stilte in de natuur de grote-stadsbewoner spoedig tot een beklemming worden. De natuur is hem namelijk alleen nog vertrouwd als een kunstmatig gegeven, als bewerkte natuur in straten, plantsoenen, binnen-tuinen en grachten. Als subject bestaat de natuur voor hem niet meer. Bijgevolg kan hij geen omgang, geen gesprek meer hebben met de natuur. De natuur is voor hem slechts gebruiksvoorwerp, hetzij ten behoeve van zijn recreatie, hetzij als kijk- of fotografeerobject. Daarom is de aanwezigheid van medemensen daarbij niet storend, in het grote-stadsbestaan is men eraan gewend omringd te zijn door medemensen, ook bij het wonen”. Volgens deze visie van De Bruyne is het onwaarschijnlijk dat stedelingen geneigd zijn stilte te zoeken en veel ruimte voor hun recreatie behoeven.

Uit het gedrag van recreanten kan men volgens verschillende schrijvers niet concluderen dat recreanten veel ruimte behoeven. Onder andere blijkt dat uit het reeds aangehaalde citaat van Roderkerk en uit een lezing van Constandse op de in 1963 gehouden Recreatie-Studiedag van de A.N.W.B. CONSTANDSE (1963) meent dat het voor de boeren heel wat gemakkelijker zou zijn te accepteren dat er landbouwgrond voor recreatie bestemd wordt als zij de overtuiging konden hebben dat de recreatiegebieden, de natuur- en bosgebieden, ten volle benut worden. „Algemeen is immers de ervaring dat het op bepaalde punten krioelt van de verpozingzoekenden, langs wegen etc. maar dat men in het bos en op de hei bijna niemand ziet. De overheid, zo redeneert men, wil de mensen rust schenken, maar ziet, de mensen willen helemaal geen rust”. Constandse veronderstelt echter dat er meer verspreide recreatie optreedt dan men zo oppervlakkig vermoedt: „.....de bermtouerist valt nu eenmaal meer op”.

Ook DE JONGE (1963) constateerde op dezelfde recreatiestudiedag: „Het is mogelijk dat de rol van de concentratiepunten overschat wordt als gevolg van hun spectaculaire verschijningsvorm. De getalsverhouding tussen de bezoekers, die zich op deze punten concentreren en zij, die zich

over grotere oppervlakten verspreiden is onvoldoende bekend”.

Een onderzoek naar de behoefte aan openluchtrecreatie, door WIPPLER (1966) in de provincie Groningen verricht, waarin „behoefte aan openlucht-recreatie” werd „vertaald” in „positieve houding ten aanzien van de vrijetijdsbesteding in de openlucht”, leverde het verbluffende resultaat op dat juist het tegengestelde waar is van wat men op basis van onder andere de „compensatietheorie” over de openluchtrecreatie zou veronderstellen, namelijk dat stedelingen een veel grotere behoefte zouden hebben aan openluchtrecreatie dan plattelanders; in Groningen bestaat er relatief veel behoefte aan openluchtrecreatie bij mensen woonachtig in plaatsen tussen 10.000 en 50.000 inwoners alsmede in zekere mate ook bij de plattelandsbevolking en niet bij de stadsbevolking.

Nu blijkt deze „houdingschaal” zó geconstrueerd te zijn, dat deze vooral betrekking heeft op vormen van openluchtrecreatie, waarbij het verblijf in de buitenlucht voorop staat (vissen, in de tuin werken), terwijl de behoefte aan andere vormen van openluchtrecreatie (sportbeoefening in de openlucht, met de auto er op uit trekken) in mindere mate werd gemeten. In de tuin werken en vissen werden significant vaker op het (verstedelijkte) platteland ondernomen, terwijl bij de stadsbevolking meer „met de auto pleziertochtsjes maken” en „sportbeoefening in de openlucht” naar voren kwamen. Zo bleken ook het kamperen of het in zomerhuisjes verblijven, het bezoek aan een openluchtwembad of strand stedelijke vormen van openluchtrecreatie te zijn; ook deze werden slechts in geringe mate met de „houdingschaal” gemeten. Uit het onderzoek van Wippler bleek ook dat het verband tussen woonsituatie en behoefte aan openluchtrecreatie niet zo eenduidig is als door aanhangers van de „compensatietheorie” wordt aangenomen. De behoefte aan openluchtrecreatie bleek in dat onderzoek geen verband te houden met „de aard van de huisvesting” of met „verschillende vormen van ontevredenheid zoals algemene dissatisfactie en ontevredenheid met het werk, de woonplaats of de woning”. Uit een en ander blijkt wel dat het niet eenvoudig is een causale relatie aan te tonen tussen verstedelijking en behoefte aan openluchtrecreatie.

De vraag naar de functie van de openluchtrecreatie kan ook benaderd worden vanuit de motieven, die bij de openluchtrecreatie een rol spelen. Zo bleek uit het genoemde onderzoek, in de provincie Groningen, dat de openluchtrecreatie wordt gekenmerkt door andere motieven dan de overige vrijetijdsbesteding: „Het motief in de vrije tijd iets te doen dat een contrast vormt met de alledaagse bezigheden of omgeving kenmerkt de openlucht-recreatie in tegenstelling tot de overige vrijetijdsbesteding. Ook het motief dat het bezig zijn op zichzelf een genoegen verschaft wordt vaker bij de buitenlucht- dan bij de binnenactiviteiten genoemd” (WIPPLER, 1966). Voor de openluchtrecreatie blijkt het contrasterende met het alledaagse in gedrag en omgeving de motiverende kracht te zijn.

In het volgende hebben we ons beperkt tot de recreatievorm kamperen. Motiveerden in de provincie Groningen resp. 58 % en 26 % van de bevolking van 16 jaar en ouder de buitenactiviteiten op zondag met „ge-

noegen in de activiteit zelf" en „contrast", het kamperen of in een zomerhuisje verblijven op zondag werd door resp. 29 % en 64 % van de bevolking gemotiveerd met „genoegen in de activiteit zelf" en „contrast met de alledaagse bezigheden". Het contrastmotief speelt bij geen enkele van de andere openluchtrecreatievormen, die door Wippler op dit punt werden bekeken, zo'n belangrijke rol als bij het kamperen; dus zeker voor deze vorm van openluchtrecreatie mag men aannemen dat de opvattingen over de openluchtrecreatie, die op het zoeken naar contrasten de nadruk leggen, meer in overeenstemming met de werkelijkheid zijn dan opvattingen waarbij dat minder een rol speelt.

De opvattingen over de sociale betekenis van het kamperen overziend, komen we tot de conclusie dat deze op verschillende wijzen worden gefundeerd en sterk uiteenlopen. Sommige daarvan zijn gebaseerd op algemene inzichten, andere op onderzoek, zij het op weinig concreet onderzoek. In dit onderzoek is de aandacht daarom vooral gericht op het concrete gedrag van kampeerdere.

2. Doel en opzet van het onderzoek

2.1 Probleemstelling

De openluchtrecreatie (vrijtijdsbesteding buiten) kan vanuit verschillende gezichtspunten worden benaderd. Men kan vragen naar de achtergronden van de behoeften aan openluchtrecreatie, naar de voorkeuren voor bepaalde vormen van openluchtrecreatie en naar het gebruik dat bij verschillende vormen van openluchtrecreatie van diverse recreatiemogelijkheden wordt gemaakt. Deze drie gezichtspunten staan niet geheel los van elkaar; het onderscheid is enigszins kunstmatig.

Het recreatiegedrag is in dit onderzoek voornamelijk vanuit het derde gezichtspunt benaderd. In verband met de centrale onderzoeksvraag, welke de functie van het platteland is voor de openluchtrecreatie, is het van belang te weten in welke mate de openluchtrecreatie wordt gekenmerkt door het zoeken naar contrasten in gedrag en omgeving en in welke mate „het contrasterende” wordt gerealiseerd. Bovendien moet, indien het zoeken en realiseren van „het contrasterende” bij de openluchtrecreatie een belangrijke rol speelt, onderzocht worden of dit betrekking heeft op die dimensies, welke in verband worden gebracht met de „compensatietheorie” van de openluchtrecreatie (zie hoofdstuk 1).

Slechts één vorm van openluchtrecreatie — het kamperen — is onderzocht om de boven gereleveerde opvattingen over de functie van het platteland voor de openluchtrecreatie te verifiëren. Het kamperen wordt in dit onderzoek in zeer brede zin opgevat: kamperen is het verblijven uit recreatieve overwegingen in een tent, caravan, tenthuisje, recreatiebungalow, zomerhuisje, kampeerboerderij of kamphuis. Alle recreanten, die gebruik maken van verblijfsinrichtingen, welke door het Centraal Bureau voor de Statistiek tot de kampeeraccommodatie worden gerekend, zijn dus in dit onderzoek betrokken. (C.B.S., 1963).

Bij het onderzoek dat is uitgevoerd in twee gebieden — Gaasterland in Friesland en de Kempen in Noord-Brabant — staat het gedrag van recreanten i.c. kampeersers centraal. Twee aspecten van het gedrag zijn bestudeerd:

1. het gebruik dat recreanten van recreatiemogelijkheden maken en
2. de motivatie, satisfactie en dissatisfactie van de kampeersers zelf.

Om het gedrag van kampeersers te kunnen begrijpen, is bovendien bestudeerd welke factoren daarop van invloed zijn.

2.2 Hypothesen

Van de factoren, die, naar we veronderstellen van invloed zijn op het gedrag van kampeerdere, geven we hieronder een systematisch overzicht. Veronderstellingen over de factoren, die van invloed zijn op het gedrag van kampeerdere, zijn opgesteld op basis van in de literatuur aangetroffen bevindingen over factoren, die van invloed zijn op openluchtrecreatiegedrag in het algemeen, (C.B.S., 1963), op basis van in de literatuur aangetroffen bevindingen over factoren, die van invloed zijn op het gedrag van kampeerdere (RODERKERK, 1961; O.R.R.R.C. STUDY REPORT No. 5; QUARLES VAN UFFORD, 1964, D'AUMERIE 1964) en op basis van vooronderzoek. (Observaties en gesprekken op campings).

Er wordt in dit onderzoek van uit gegaan dat factoren, die van invloed zijn op openluchtrecreatiegedrag in het algemeen op dezelfde wijze van invloed zijn op het gedrag van kampeerdere. Hierin zitten twee veronderstellingen opgesloten: namelijk dat kampeerdere geen zodanige bijzondere selectie vormen uit de bevolking en dat de omstandigheden tijdens het kamperen niet op zodanige wijze het gedrag beïnvloeden dat de gemaakte veronderstellingen geen zin hebben.

Hoewel in een onderzoek in Amerika is aangetoond (O.R.R.R.C. STUDY REPORT 30, 1962) dat kampeerdere bepaalde openluchtrecreatie-activiteiten meer beoefenden dan niet-kampeerdere, nemen we toch aan dat, nu het kamperen steeds meer algemeen wordt, de gemaakte veronderstellingen juist zijn. Ook voor wat de omstandigheden tijdens het kamperen betreft nemen we aan dat de invloed, die daarvan uitgaat, niet zo vergaand is dat deze laatste twee veronderstellingen zinloos zijn.

Het recreatiegedrag van kampeerdere in een bepaald gebied is de resultante van twee componenten: de behoeften en wensen van de recreant (vraag) en de recreatiemogelijkheden (aanbod). Deze componenten zijn weer uit een aantal elementen samengesteld, die geschematiseerd als volgt zijn weer te geven:

Recreatiegedrag (activiteiten en percepties)

Recreant (vraag)

1. leeftijd;
2. geslacht;
3. sociale status;
4. woonmilieu;
5. positie in de recreatiegroep (grootte, leeftijdsopbouw);
6. herkomst.

Recreatiesituatie (aanbod)

1. het weer;
2. verblijfsmiddel;
3. camping (grootte, structuur);
4. gebied (grootte, structuur);
5. mentaliteit van de bewoners;
6. imago van het gebied.

We gaan hier niet uitvoerig in op de wijze waarop de hier genoemde factoren het gedrag van kampeersers beïnvloeden (zie hoofdstuk 8). Waarschijnlijk zijn de persoons- en groepsvariabelen (grootte en samenstelling van de kampeergroepen) meer van invloed op het gedrag van de recreant dan de situationele factoren.

Bij de factor „de camping” wordt aan twee aspecten gedacht: de grootte en de mate, waarin voorzieningen en recreatiemogelijkheden voorhanden zijn. Deze twee aspecten staan niet los van elkaar; op grote campings kan men de kampeersers gemakkelijk extra („toegevoegde”) voorzieningen verschaffen; de kosten per overnachting zijn geringer dan op kleine terreinen. Grote terreinen bieden hun bezoek in de regel ook een grotere verscheidenheid aan voorzieningen en recreatiemogelijkheden.

2.3 *Operationalisering*

Bij het woord gedrag denken wij enerzijds aan de activiteiten en anderzijds aan de percepties (de wijze waarop kampeersers hun eigen gedrag interpreteren). Het complex van activiteiten dat kamperen wordt genoemd kan op verschillende wijzen worden belicht. Gezien de probleemstelling leek het zinvol om de volgende aspecten in het onderzoek te betrekken: de keuze van het recreatiegebied, de keuze van de camping, de wijze van kamperen (inrichting van het tijdelijke home) en de recreatie-activiteiten tijdens het kamperen (welke activiteiten worden ondernomen, hoeveel tijd wordt eraan besteed, op welke plaatsen spelen zich de activiteiten af en binnen welke groepsverbanden hebben de verschillende activiteiten plaats?)

Om te onderzoeken welke betekenis kampeersers zelf aan het kamperen toekennen werd nagegaan waarom men kampeert, welke motieven tot de keuze van een bepaald gebied leiden, hoe men de keuze van de camping motiveerde en waarom men in een bepaald verblijfsmiddel ging kamperen.

2.4 *Methode van onderzoek*

Om over alle hierboven genoemde onderdelen van de recreatievorm kamperen, zowel betreffende de recreatie-activiteiten als de betekenis, die door de recreanten hieraan wordt toegekend, informatie te verzamelen, zijn verschillende methoden gevolgd.

In de eerste plaats is het kampeerspel zoveel als mogelijk was, meegespeeld, d.w.z. op de meeste, in de twee onderzoekgebieden gelegen campings heeft de onderzoeker, vergezeld van zijn vrouw, gedurende tenminste een dag en een nacht gekampeerd.

In de tweede plaats zijn, met behulp van de administraties van de campings per camping gegevens verzameld over leeftijds- en geslachtssamenstelling en grootte van de kamperende groepen en over de sociale status, de verblijfsduur en de herkomst van de kampeersers.

Op bijna alle terreinen werden met verblijfsrecreanten vraaggesprekken gevoerd over de wijze waarop zij hun tijd besteden, over de duur van hun verblijf, hun motieven, genoegens en ongenoegens.

Tevens is in de twee gebieden systematisch waargenomen wat recreanten in de gebieden doen, waar bepaalde activiteiten zich afspeelden en in welke groepsverbanden.

2.5 De representativiteit

In Gaasterland werden 15 verblijfsrecreatieterreinen in het onderzoek betrokken en in de Kempen 26. Vraaggesprekken met kampeeders van „at random” gekozen tenten, huisjes en caravans zijn op resp. 12 (177 gesprekken) en 19 terreinen (193 gesprekken) gevoerd. Dat niet op alle terreinen vraaggesprekken zijn gevoerd, kan de representativiteit aantasten. Op de terreinen waar geen interviews plaats hadden, werd wel gekampeerd gedurende tenminste een dag en een nacht. Een vergelijking van gegevens over grootte, inrichting en ligging van de terreinen waar geen interviews werden gehouden met gegevens over terreinen waar dit wel gebeurde, gaf geen aanleiding om aan te nemen dat de representativiteit is aangetast door niet op alle terreinen vraaggesprekken te voeren (bijlage 1.c).

De vraaggesprekken hadden vrijwel uitsluitend gedurende het topseizoen plaats (bijlage 1.d). Zou het veelvuldig voorkomen dat kampeeders, die gedurende voor- en naseizoen in de gebieden kamperen, gedurende het topseizoen elders gaan kamperen, dan verschilt de samenstelling van de kampeerbevolking gedurende het topseizoen sterk van de samenstelling van het jaarbezoek (bijlage 3). Het is overigens de vraag of het gedrag van kampeeders, die niet in het topseizoen in de gebieden verblijven in die aspecten, welke voor ons onderzoek van belang zijn, significant afwijkt van het gedrag van vakantiekampeeders (zomergasten).

In de steekproef is een oververtegenwoordiging ontstaan van mensen, die 25 jaar of ouder waren doordat bij de gezinnen vaak het gezinshoofd of diens vrouw de gesprekspartner was.

Wat de herkomst van de deelnemers aan het onderzoek betreft: voor beide gebieden blijkt te gelden dat op terreinen waar een hoog percentage van de overnachtingen werd geboekt uit een bepaald gebied of een bepaalde gemeente, ook een hoog percentage van de respondenten uit dat gebied of die gemeente komt (bijlagen 1.a en 1.b).

Ook bleek er in het algemeen een goede overeenstemming te bestaan tussen de sociale samenstelling van de respondenten van een bepaald terrein met de sociale samenstelling van de gehele populatie van hetzelfde terrein (bijlagen 1.a en 1.b). Op basis van deze gegevens nemen we aan dat de kampeeders-responsdenten in voldoende mate de totale kampeerpopulatie van het jaar van onderzoek representeren.

3. De recreatiemogelijkheden in de gebieden Gaasterland en de Kempen

3.1 De recreatiegebieden

Het beschrijven van de recreatiemogelijkheden van de gebieden is alleen mogelijk op basis van een bepaalde voorstelling over de recreatiebehoeften en wensen van de recreant. In de hierboven reeds genoemde rapporten — zowel in dat over Gaasterland als in dat over de Kempen — wordt er van uitgegaan dat het vooral de hoeveelheid natuurruimte is, die maatgevend is voor de recreatieve potenties van de gebieden.

In het rapport over de Kempen, „De recreatieve en toeristische mogelijkheden van de Kempen”, wordt de recreatierruimte expliciet gelijkgesteld aan de oppervlakte bos en woeste grond. In het onderhavige gebied beslaat dit niet minder dan 28 % van de oppervlakte.

Over de vraag of men op deze wijze een goede maat voor de recreatiepotentie van een gebied gevonden heeft, bestaan, zoals we in 1.2 zagen, zeer uiteenlopende meningen. De kwantificatiemethode, die het Kempenrapport volgt, komt overigens overeen met die welke de toenmalige „Rijksdienst voor het Nationale Plan” volgde in „Recreatierruimten in Nederland”, ter bepaling van de hoeveelheid recreatierruimte in Nederland. Naar aanleiding van dat rapport verbaasde prof. Bijhouwer zich erover, dat de samenstellers ervan enerzijds stellen, dat de recreant bij voorkeur terreinen opzoekt, die beschutting geven tegen de wind, maar toch ook weer niet zo dicht begroeid zijn, dat men zijn uitzicht belemmerd ziet, en anderzijds dat alle bosterreinen in het zuiden en oosten des lands tot de 285.000 ha recreatiegebied gerekend moeten worden. Genoemde criticus postuleerde, dat de R.N.P. beter dan hijzelf weet dat deze bossen voor meer dan de helft (misschien wel voor 80 %) uit dennenakkers en eikenhakbos, met hoogstens brandgangen erdoor, bestaan en dat de lengte bosrand in het belang van de houtteelt zo gering mogelijk is gehouden. „Hier wordt dus een bosstatistiek gebruikt ten behoeve van een recreatieterreinenstatistiek, alsof het oude axioma: bos=natuurschoon=recreatieterrein nog immer wordt aanvaard, wat krachtens die bovenstaande uitslating in het geheel niet het geval is”. Grote gesloten bossen kunnen slechts dan als potentieel recreatieterrein worden aangemerkt, meent Bijhouwer, als er een vermenigvuldiging van de bosrandlengte plaatsvindt. Hier blijkt duidelijk dat het sterk afhankelijk is van de voorstelling, die men heeft van de wensen en gedragingen der recreanten of van de wijze, waarop recreanten zich zouden behoren te gedragen, of men al dan niet geneigd is de hoeveelheid bos en woeste grond een belangrijke rol toe te kennen in de

recreatieve mogelijkheden van een bepaald gebied. (BIJHOUWER, 1963).

We zullen ons daarom niet bezig houden met een uitvoerige beschouwing over het landschap van de gebieden en zeker niet met een poging om op basis van niet bewezen supposities de recreatieve potenties van de gebieden te kwantificeren; aan de hand van het gedrag van kampeerdere zal worden nagegaan wat voor de recreanten zelf recreatiemogelijkheden zijn.

3.2 *De kampeerterreinen*

In Gaasterland werden 14 kampeerinrichtingen en een niet centraal beheerd complex huisjes in het onderzoek betrokken. Overigens bestaat er een geleidelijke overgang van een aantal niet centraal beheerde huisjes, die alleen ruimtelijk een complex vormen, via complexen, waarvan het beheer alleen bestaat uit het innen van de huren of standplaatsgelden, naar complexen, waar het beheer zeer vele aspecten van het kamperen kan omvatten (aanwijzen van standplaatsen, organisatie van sport en spel, huisregels handhaven, verkoop van levensmiddelen, etc.).

Een uitvoerige beschrijving van het ontstaan en de ontwikkeling van alle kampeerterreinen in Gaasterland en de Kempen zou te veel ruimte vergen; daarom worden over ligging, grootte en uitrusting slechts enkele opmerkingen gemaakt. In Gaasterland zijn de meeste bedrijven rond Rijs en Oude-Mirdum gelegen. In het N.O. van het gebied treft men ook enkele bedrijven aan. In de Kempen zijn de bedrijven vrij gelijkmatig over het gehele gebied verspreid, waarbij er een zekere concentratie van kampeerinrichtingen optreedt rond Lage-Mierde. Sommige van de daar gelegen bedrijven dateren van voor de oorlog. Goed beschouwd is er in het middengebied van de Kempen nog weinig kampeeraccommodatie tot stand gekomen.

Tussen de kampeerbedrijven zijn opmerkelijke verschillen aan te wijzen. Zo zijn in het algemeen de bedrijven in de Kempen, qua oppervlakte van de terreinen en qua aantallen overnachtingen, groter dan de bedrijven in Gaasterland (bijlage 1.c). Bovendien zijn de bedrijven in de Kempen beter geëquipeerd met sanitaire voorzieningen en ontspanningsaccommodatie.

Ook binnen de gebieden zelf treedt een grote diversiteit op in de bedrijven. De verblijfsinrichtingen binnen één gebied verschillen in grootte (in Gaasterland variërend van 1.000 tot ongeveer 25.000 en in de Kempen van 2.000 tot ongeveer 70.000 overnachtingen) (zie bijlage 1.c), in ligging, soort clientèle, inrichting, (openveld-kampeertreinen, terreinen bestaande uit meerdere kleine open veldjes, campings opgebouwd uit eilandjes — open plekjes voor één of hoogstens drie tenten of caravans — etc.), in accommodatie voor het beoefenen van sporten (voetbal, zwemmen, badminton, korfbal, golf, waterskiën, paardrijden, trampoline springen, etc.) en spelen (speeltuin) en beheer (huisregels).

In Gaasterland is de kampeeraccommodatie in het algemeen door kleine ondernemers opgezet en in vergelijking met een gebied als de Kempen zijn er in Gaasterland opmerkelijk veel kampeerbedrijven, die in de vorm van nevenbedrijven worden gevoerd. Op deze bedrijven begon men met een karige opzet; met het geld dat men verdiende wilde men nieuwe investeringen doen om de accommodatie uit te breiden. Deze ontwikkeling gaat echter op de meeste bedrijven betrekkelijk langzaam.

In de Kempen zijn de bedrijven door de ondernemers — de meerderheid is allochtoon — groter opgezet.

4. De samenstelling van het kamperende bezoek

Om de vraag te kunnen beantwoorden wat de kampeerder ertoe bracht om in 1965 in een van de gebieden, die in dit onderzoek zijn betrokken, te gaan kamperen, zijn in de eerste plaats de resultaten van de keuzen, die de kampeersers hebben gemaakt, geanalyseerd vanuit twee gezichtspunten. Het is namelijk van belang te weten in welke mate kampeersers blijken te kamperen in een omgeving, die van hun alledaagse omgeving afwijkt. Hierbij is aandacht besteed aan de herkomst en het sociale milieu.

4.1 De herkomst

In Gaasterland wordt een belangrijk deel van de kampeeraccommodatie vooral door uit de provincie Friesland afkomstige kampeersers gebruikt (bijlage 2.a). De tweede plaats nemen de uit Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht afkomstige kampeersers in. De kampeersers uit de provincies Groningen, Drenthe en Overijssel nemen de derde plaats in. De belangstelling van buitenlanders, vooral Duitsers, is nog niet groot, maar blijkt de laatste jaren steeds toe te nemen. Sommige kampeerterrein-exploitanten richten hun reclame vooral op Duitsland. Gaasterland is, zo blijkt duidelijk uit de feiten, bij uitstek het verblijfsgebied voor de uit de grotere plaatsen van Friesland afkomstige kampeersers, waarbij Leeuwarden en Sneek als herkomstplaatsen overwegen. In Gaasterland worden de bedrijven, die het oudst zijn, het meest gebruikt door uit Friesland afkomstige kampeersers, terwijl onder het overnachtende publiek van de bedrijven van jongere datum meer randstedelingen voorkomen.

In de Kempen worden oudere bedrijven, op enkele uitzonderingen na, vooral door mensen uit de provincies Zuid-Holland, Utrecht en Noord-Holland „bevolkt”. De bedrijven, die de laatste jaren tot ontwikkeling kwamen, trekken vooral kampeersers uit de grote Brabantse steden in de omgeving van de terreinen aan (bijlage 2.b). Er is dus een opmerkelijk verschil in de ontwikkeling van de verblijfsrecreatiefunctie van de twee gebieden: Gaasterland was aanvankelijk het verblijfsrecreatiegebied voor de Friezen en is dat, ook al neemt het percentage niet-Friezen steeds toe, nog; de Kempen was aanvankelijk het verblijfsrecreatiegebied voor de randstedelingen en heeft eerst in de laatste jaren ook een meer regionale functie gekregen.

In Gaasterland was 41 % en in de Kempen 40 % van de geïnterviewde kampeersers nooit eerder in het gebied geweest (bijlage 3.a). Bijna alle

kampeeders blijken, als zij naar hetzelfde gebied gaan, naar dezelfde camping terug te keren en bovendien op die camping hun „eigen” plaatsje weer te bezetten. Zij leggen een opmerkelijke plaatstrouw aan de dag.

Op verschillende kampeerterreinen blijkt het merendeel der overnachtingen geboekt te worden door mensen uit één herkomstgemeente. Drie mogelijke oorzaken kunnen aangewezen worden. Verschillende mensen, die uit één gemeente komen, kunnen enkele dagen op eenzelfde camping overnachten, een beperkt aantal kampeeders uit een bepaalde gemeente kan zeer veel dagen op eenzelfde camping overnachten en het is mogelijk dat er zowel kampeeders uit een bepaalde gemeente zeer veel dagen per jaar op een camping doorbrengen als kampeeders, die slechts enkele dagen (vakantie, weekend, dagbezoek) op die zelfde camping doorbrengen. De derde en de tweede van de hier genoemde mogelijkheden vormen de hoofdoorzaken van het verschijnsel van de zogenaamde *herkomstdominantie*. In Gaasterland werd op een bepaalde camping 64 % van de overnachtingen door kampeeders uit Leeuwarden geboekt; op een ander terrein bleek 47 % van de overnachtingen van Sneekse kampeeders te zijn.

In het gebied de Kempen vertonen de kampeerbedrijven in hun ligging ten opzichte van de Randstad en ten opzichte van de grote steden in Brabant meer verscheidenheid dan de bedrijven in Gaasterland in hun ligging ten opzichte van de Randstad en de grote steden in Friesland. Het verschijnsel, dat hierboven de herkomstdominantie werd genoemd, treedt in de Kempen sterker op dan in Gaasterland. De in het oostelijk gedeelte van het gebied gelegen inrichtingen boekten relatief zeer veel overnachtingen van kampeeders uit Eindhoven. Sommige verblijfsterreinen in het middengebied van de Kempen worden alleen ter beschikking gesteld aan het personeel van bedrijven, die deze terreinen in eigendom hebben; het is niet verwonderlijk dat op dergelijke terreinen een sterke mate van herkomstdominantie optreedt.

Op sommige kampeerterreinen treedt een duidelijke geografische herkomstdominantie op doordat recreanten, die een plaatsje voor het gehele seizoen huurden, vooral uit een bepaalde, dicht bij het terrein gelegen, grote stad komen. Op een in het westen van de Kempen gelegen terrein werden 20 % van de overnachtingen door Rotterdammers geboekt, terwijl 55 % van de overnachtingen van lang-kampeeders uit Rotterdam waren. Op een „Eindhovense” camping in het oosten van de Kempen trad met betrekking tot de overnachtingen van Eindhovenaren hetzelfde op. Lang-kampeeders dragen in sterkere mate bij tot de herkomstdominantie dan de overige kampeeders (bijlagen 2.a en 2.b). De herkomstdominantie wordt voor een deel veroorzaakt door de wijze, waarop exploitanten hun reclame voeren. Sommige exploitanten maken alleen in bepaalde steden reclame. Sommigen verhuren voor een heel seizoen een deel van hun huisjes aan een bepaald bedrijf ten behoeve van het personeel van dat bedrijf. Anderen maken met opzet geen reclame via de massa-media om er zeker van te zijn dat informatie over hun bedrijf alleen mondeling doorgegeven wordt en zij „hetzelfde soort mensen” zullen krijgen.

4.2 *De sociale samenstelling*

In Gaasterland waren recreanten van de sociale prestige-categorie 1 (leidinggevend en beter-gesitueerd) sterker vertegenwoordigd dan in de Kempen (bijlage 4). In beide gebieden zijn, vergeleken met de beroepsbevolking in Nederland, de arbeiders ondervertegenwoordigd, de midden-groepen even sterk vertegenwoordigd als in de Nederlandse bevolking en de leidinggevend en welgestelden oververtegenwoordigd. Op grond van deze gegevens kan men niet beweren dat een van de twee gebieden een typisch sociaal-toeristische functie heeft (dat wil zeggen dat er vooral door de mensen uit de „lagere” sociale lagen wordt gekampeerd).

Als men afgaat op het gevolgde onderwijs van de kampeersders van verschillende terreinen, blijkt dat op sommige terreinen bijna alleen ongeschoolden kampeerden, terwijl op andere terreinen voornamelijk relatief hogeschoolden kampeerden, (bijlage 5), zodat gesproken kan worden van sociale homogeniteit. Tussen verschillende campings onderling bestaat een zekere hiërarchie, waarin elke camping op grond van zijn „sociale status” zijn plaats heeft. Deze sociale hiërarchie van de campings onderling blijkt gedurende een aantal jaren ongewijzigd te blijven. Uit gegevens van MULDER (1961) berekenden we per camping in Gaasterland het gemiddelde inkomensniveau van de kampeersders, die er in 1961 kampeerden. Duidelijk blijkt dat de „sociale posities” van de Gaasterlandse campings sinds 1961 niet noemenswaard zijn gewijzigd (bijlage 5).

De voornaamste oorzaak van de sociale homogeniteit onder de bevolking van kampeerterreinen en van de sociale hiërarchie van de terreinen onderling is de aanwezigheid van kampeersders op die terreinen, die overwegend tot een bepaalde statuscategorie behoren, wat omgekeerd mensen van dezelfde sociale status aantrekt. Verder hebben de aanleg en inrichting van het terrein, de ligging, de sanitaire voorzieningen en zeker ook de wijze, waarop de leiding het bedrijf beheert, een sterke selecterende werking. Ook de hoogte van de standplaatsprijzen is niet zonder invloed. Sommige beheersders voeren niet bewust een bepaald beleid om te bewerkstelligen dat vooral kampeersders van een bepaalde sociale status op hun terrein kamperen; anderen doen dit wel, o.a. door manipulatie met de prijzen. Ook laat men wel aan sommige kampeersders merken dat hun bezoek niet op prijs wordt gesteld. Of wel men nodigde de kampeersders op een van de eerste avonden na hun aankomst uit in de kantine een gratis consumptie te gebruiken: „Er ontstaan dan vanzelf gesprekken; mensen, die zich bij het niveau van mijn vaste groep niet thuisvoelen, verdwijnen dan eerder dan ze bij aankomst meedeelden”, aldus een van de beheersders.

Sociale homogeniteit op bepaalde delen van grotere campings ontstaat doordat kampeersders, die er reeds kamperen, alleen die mensen daar toelaten waarvan ze verwachten of weten dat zij zich bij hen kunnen aanpassen, maar ook wel doordat de beheersders van de terreinen de kampeersders bij binnenkomst, aan de hand van hun beroep en de eerste

indruk die zij maken, een plaats op een bepaald gedeelte van het terrein toewijzen, „om te voorkomen dat mensen, die al te zeer verschillen bij elkaar komen te staan”. Op deze wijze ontstaan er dus ook door een bewuste manipulatie van de beheerder, op verschillende delen van een terrein groepen van mensen, die sociaal-cultureel gezien, een hogere mate van homogeniteit vertonen dan wanneer iedere kampeerder bij binnenkomst volledig werd vrij gelaten in de keuze van zijn plaats.

4.3 *Gecontinueerde relaties*

De samenstelling van de campingpopulaties naar geografische herkomst en sociale status doet vermoeden dat verschillende kampeeders mogelijk met familieleden, kennissen of buren „overeengekomen” zijn op een bepaalde camping te gaan kamperen.

Er zullen vele kampeeders zijn die relaties onderhouden met bekenden. Dit kunnen familieleden, kennissen en buren zijn, die op hetzelfde terrein of elders kamperen of vanuit hun woonplaats de kampeeders bezoeken of die men zelf gaat opzoeken.

TABEL 1 DE PERCENTAGES VAN DE GAASTERLANDSE, RESPECTIEVELIJK KEMPISCHE KAMPEERDERS, DIE TIJDENS HET KAMPEN CONTACTEN HADDEN MET FAMILIELEDEN, KENNISSEN EN/OF BUREN

Aard van het contact	Gaasterland	Kempen
familie op bezoek	20 %	30 %
kennissen op bezoek	12 %	12 %
straatburen op bezoek	2 %	6 %
familieleden op dezelfde camping	17 %	29 %
kennissen op dezelfde camping	39 %	43 %
straatburen op dezelfde camping	10 %	7 %

Ter completering van dit beeld zij vermeld dat in Gaasterland en de Kempen respectievelijk 30 % en 20 % van de kampeeders geen familieleden, kennissen of buren ontmoeten. Een enkele keer komt het voor dat men op een terrein kampeert, waar ook familieleden of kennissen kamperen, terwijl men toch geen contacten met hen wil hebben. Zo zei men wel in antwoord op de vraag: „Ontmoet u hier familie, kennissen of buren?”: „Onze buren zijn hier wel, maar dat was niet de bedoeling”, of „Liever niet, die zijn er wel maar ik zal ze niet opzoeken”. Soms gaat men bewust om bekenden te mijden naar een andere camping. Men antwoordde wel op de bovenvermelde vraag: „Hier niet, we stonden altijd op het Franse Kamp bij Bussum; je moest daar altijd bij de tent blijven, want ze kwamen steeds, ook bij goed weer”.

Verschillende kampeeders beperkten hun contacten tot reeds beken-

den: „We komen alleen bij mijn broer, die hier ook met zijn gezin staat”. Op verschillende campings bestond een zeer hoog percentage (op een van de campings bijvoorbeeld 75 %; op een andere 30 %) uit mensen, die elkaar reeds kenden voor zij gingen kamperen. Zo vertelde men wel: „De halve camping is kennis” of „Alles hier op de camping is kennis; hier ben je veel intiemer dan met buurlui; op de camping is alles één”.

5. Het kamperen (in engere zin)

In dit hoofdstuk staan we eerst stil bij de ontwikkeling, die het kamperen heeft doorgemaakt en daarna bij de wijze, waarop het kamperen in de onderzoeksgebieden plaats heeft. Vooral de wijze, waarop de recreatieve verblijven worden ingericht, de samenstelling van de kampeergroepen en de verblijfsduur van de kampeersers krijgen de aandacht.

5.1 De ontwikkeling van het kamperen

(Van „Woodcraft” via „Camping” tot „Pseudo-wonen”)

Kamperen, opgevat als het met recreatieve doeleinden verblijven in een tent, caravan (kampeerwagen), tenthuisje, recreatie-bungalow, zomerhuisje, kampeerboerderij of kamphuis, heeft in de historie verschillende wortels. Aanvankelijk (in het begin van deze eeuw) was kamperen op primitieve wijze in de natuur verblijven in tenten om te tonen dat men over voldoende uithoudingsvermogen en improvisatietalent beschikte, om zodoende zijn romantische verlangen naar de natuur te bevredigen en de beschaving tijdelijk te kunnen verlaten („Woodcraft”). Deze vorm van kamperen kan men opvatten als een recapitulatie van de woonvorm van nomadiserende stammen (zie 1.2).

Aanvankelijk kampeerden alleen groepen jeugdigen en groepen volwassen mannen. Ook waren er wel sportieve enkelingen. Men combineerde fietstochten met het overnachten in kleine tenten. Vóór wereldoorlog I waren er betrekkelijk weinig kampeersers, zij kwamen vooral uit welgestelde en intellectuele kringen. Het kampeermateriaal was in die tijd duur. (VAN SUCHTELEN, 1918). Na wereldoorlog I neemt het kamperen een grote vlucht. Het materiaal werd goedkoper, er komen o.a. leger tenten op de markt („Camping”). In de jaren twintig komt ook het forensenkamperen in zwang en het kamperen in vaste gebouwen. Bovendien verschijnen dan de eerste kampeercentra. Na 1930 neemt vooral het „comfort-kamperen” of het „cultuur-kamperen” toe. De kampeersers oude stijl, die de kampeersport als een op primitieve wijze in de natuur verblijven opvatten, verzetten zich in die tijd tegen dit „comfort-kamperen” (KOOPS-BOERS, 1966).

Na de tweede wereldoorlog komen verschillende nieuwe verblijfsvormen in zwang. Het aantal grote combinatietenten, vouwcaravans en caravans neemt snel toe. De caravans fungeren voor velen als een soort tweede woning (sta-caravans); ook tenten doen vaak als zodanig dienst.

Het kamperen in huisjes (tenthuisjes, bungalows) stamt uit de jaren dertig, althans toen nam het in de vorm van zogenaamde forensenkampen

een grote omvang aan. Het kamperen in een tweede woning of zomerhuis is veel ouder („Pseudo-wonen”). Rijke kooplieden gingen er in de gouden eeuw toe over een buitenhuis te stichten. Vorstelijke lieden hebben er de gehele historie door buitenverblijven op na gehouden. Zo beschouwd heeft het met recreatieve doeleinden verblijven in kamphuisjes en bungalows een „rijke” lange historie. Gedurende de tweede wereldoorlog werd het kamperen in tenten in de openlucht verboden en kwamen als noodoplossing de kampeerboerderijen in zwang; vele van de boerderijen, die nu nog een functie als kampeerboerderij hebben, heeft men tijdens de tweede wereldoorlog voor het eerst opengesteld.

Kamperen, zoals dat momenteel in zijn rijke verscheidenheid is waar te nemen, heeft plaats in zeer verschillende verblijfsmiddelen, die men gezien de ontwikkeling van het kamperen in drie globale groepen kan verdelen: de kleine (lichte) tent, de bungalowtent en de kampeerwagen; de tweede residentie der rijken, het kamphuisje en de riantre recreatiebungalow; de kamphuisen en de kampeerboerderijen. Er is dus een grote verscheidenheid aan kampeervormen. Het kamperen is nog steeds in ontwikkeling. Volgens sommigen zou het kamperen steeds meer een statisch karakter krijgen; men zou langer op een zelfde plaats blijven met zijn tent of caravan en men zou meer zijn ontspanning in zijn verblijf en in de directe omgeving daarvan zoeken. (JONGE, 1966; RODERKERK, 1966).

5.2 *De verblijfsduur*

De vraaggesprekken met de kampeers werden vooral gedurende de vakantieperiode gevoerd; daardoor zullen meer kampeers, die alleen gedurende hun vakantie in de gebieden verblijven aan het onderzoek hebben deelgenomen dan wanneer er ook tijdens weekends in het voor- en naseizoen vraaggesprekken waren gehouden.

Kampeers kan men, wat hun verblijfsduur in een bepaald gebied betreft, in drie categorieën verdelen: vakantieangers, vaste gasten en mensen, die slechts gedurende een weekend of enkele dagen in een gebied kamperen (passanten o.a.). In Gaasterland en de Kempen bestond respectievelijk 70,5 en 64,8 % van de kampeers uit vakantieangers; respectievelijk 22,1 en 33,2 % van de kampeers verbleven in 1965 in de gebieden gedurende hun vakantie en alle weekends. In Gaasterland was 7,4 % van de kampeers alleen gedurende weekends in het gebied; in de Kempen slechts 1,5 %. Passanten of kampeers, die slechts één weekend in de gebieden doorbrengen, troffen we tijdens de dagen, waarop de vraaggesprekken werden gevoerd, niet aan. In Gaasterland zijn er nogal wat kampeers, die het gebied ook als dagrecreant aandoen (bijlage 3.a).

De verblijfsduur van de kampeers kan op nog drie andere manieren worden benaderd: men kan uitgaan van het aantal dagen dat kampeers aaneengesloten in een gebied verblijven, van het totale aantal dagen dat

men in een gebied verblijft in een jaar en van het aantal jaren dat men een gebied (of camping) trouw blijft.

In Gaasterland verbleef 9 % van de recreanten 28 of meer dagen aaneengesloten in het gebied; in de Kempen 19 % (bijlage 3.b). Van de kampeersers in de Kempen verbleef 26 % in 1965 in totaal 42 of meer dagen in het gebied (bijlage 3.c). In Gaasterland zijn het vooral kampeersers uit Leeuwarden en Sneek die daar relatief veel dagen per jaar kamperen; in de Kempen uit Eindhoven, Rotterdam, Tilburg en Den Haag. In Gaasterland was in 20 % van de kampeergroepen sprake van recreatiependel, waarvan 32 % langer dan 1,5 maanden; in de Kempen in 17 %, waarvan iets meer dan de helft langer dan 1,5 maanden (bijlage 3.d).

Zowel 40 % van de Gaasterlandse als 40 % van de Kempische kampeersers was nooit eerder in het gebied geweest. Van de Gaasterlandse kampeersers was 31 % reeds voor 1963 in het gebied geweest; 41 % hiervan was het gebied volledig trouw gebleven d.w.z. men keerde er gedurende elk weekend of vakantie, waarin men „buiten” verbleef, terug. Van de Kempische kampeersers was 34 % reeds vóór 1963 in de Kempen geweest; 54 % daarvan bleef vanaf het eerste bezoek zijn kampeerplaats trouw (bijlage 3.a).

Er zijn tekenen, die erop wijzen dat er een toenemende mate van plaatstrouw optreedt. Gedeeltelijk is dat noodzaak: men wil van een standplaats verzekerd zijn en houdt daarom zijn plaats vast. Vele kampeersers willen, om te kunnen pendelen vanuit de kampeerplaats naar hun werk, niet te ver van hun woonplaats verwijderd zijn. Anderen geven er sterk de voorkeur aan om naar een bepaalde camping, waar het eenmaal goed is bevallen, geregeld terug te keren. Het kamperen krijgt mede hierdoor meer het karakter van wonen (zie ook 5.4).

5.3 *De originele recreatiegroepen*

5.3.1 Structuur

Het gedrag van de kampeerder is waarschijnlijk moeilijk te begrijpen als men niet weet of hij in een bepaalde sociale structuur is opgenomen en welke positie hij daar inneemt. Tijdens het kamperen kunnen zich allerlei sociale verbanden vormen (associatieve recreatiegroepen). Hier beperken we ons tot de originele recreatiegroepen: groepen van kampeersers, die gezamenlijk gaan kamperen. Originaire recreatiegroepen van kampeersers worden hier verder kampeergroepen genoemd.

Het kamperen blijkt in belangrijke mate een groepsgebeuren te zijn; solitaire kampeersers, zoals die in de beginperiode (meer?) voorkwamen, vormen (nu) hoge uitzonderingen, tenminste op de verblijfs- of leefcampings in de gebieden, waar het onderzoek plaats had. Bovendien heeft geen van deze terreinen een belangrijke functie als overnachtingsmogelijkheid voor passanten, onder wie solitairen en kampeersers in kleine groepen

waarschijnlijk meer voorkomen dan onder de kampeerdere, die in de gebieden werden aangetroffen (gemiddelde grootte van de origineire groepen $\pm$ 5,6 pers.).

In Gaasterland en de Kempen bestond respectievelijk 96 % en 94,8 % van de campingpopulatie uit gezinnen; respectievelijk 63,2 % en 57 % uit gezinnen zonder meer; bij de andere groepen, waarvan wel één gezin een belangrijk onderdeel vormde, kwamen naast gezinsleden enkele familieleden (respectievelijk 17,6 % en 20,3 %), kennissen (respectievelijk 12,9 % en 13,4 %) of bureu, familieleden en kennissen of verloofden voor (bijlage 6).

„Toegevoegde” leden van origineire groepen kunnen een groot deel van de campingpopulatie uitmaken; in Gaasterland gemiddeld 14 % en in de Kempen gemiddeld 20 %. Op de terreinen, waar overwegend kampeerdere uit de sociaal „lagere” status-categorieën kamperen, vormen de toegevoegde leden hogere percentages van de campingpopulaties dan op terreinen met overwegend kampeerdere uit de „hogere” status-categorieën. In één van de huisjescomplexen in de Kempen, dat voornamelijk door arbeiders werd bewoond, bestond in 1965, 36,6 % van de overnachtingen uit overnachtingen van zogenaamde toegevoegde leden; in een ander, dat alleen door employé's werd bewoond, was dat percentage 6,1 %.

Sommige kampeergroepen bestaan uit gezinnen, waarvan enkele gezinsleden niet meegingen. Vooral gezinsleden in de leeftijdscategorieën 12-18 jaar en 18-30 jaar ontbreken (bijlage 7).

5.3.2 Grootte

In de twee gebieden troffen we slechts één solitaire kampeerder aan. Tot groepjes van twee mensen behoorden 7 % van de kampeerdere-respon-denten. De overgrote meerderheid van de recreanten behoorde tot groepjes van 3 à 6 mensen (69,3 %); tot groepen van 7 à 8 mensen behoorde slechts 12,5 % van de recreanten; 6,5 % tot groepen van 9 of 10 en 4,5 % tot groepen, die uit meer dan 10 mensen bestonden. De origineire groep bestond gemiddeld uit 5,6 recreanten (de Nederlandse huishouding om-vatte in 1965 gemiddeld 3,8 personen); relatief grote groepen dus.

Laten we de kampeerterreinen, waar alleen door jeugdgroepen onder leiding werd gekampeerd buiten beschouwing en beperken we ons tot gezinscampings, dan kunnen we stellen dat er tussen de verschillende terreinen qua groepssamenstelling geen grote verschillen bestaan (bijlage 7).

Noch met de gegevens over de grootte van de origineire groepen, noch met de aanduiding „gezinscamping” is echter iets gezegd over het groeps-gebeuren dat zich op de campings afspeelt; wat dat betreft bestaan er tussen de verschillende campings wel grote verschillen.

5.3.3 Leeftijdssamenstelling

Waarschijnlijk is het gedrag van kampeerdere in hoge mate afhankelijk

van de leeftijdsstructuur van de kampeergroepen waartoe zij behoren.

In beide gebieden bestonden de populaties van de gezinscampings voornamelijk uit kampeergroepen waartoe o.a. kinderen en/of peuters behoorden; 32 % van de recreanten behoorden tot kampeergroepen met o.a. peuters (0-4 jaar) (bijlage 8).

Om inzicht te krijgen in de leeftijdssamenstelling van de origineire groepen werden de volgende leeftijdscategorieën onderscheiden: peuters 0-4 jaar (p), kinderen 4-12 jaar (ki), tieners 12-18 jaar (t), jonge volwassenen 18-30 jaar (j.v.), oudere volwassenen 30-60 jaar (o.v.), en bejaarden 60 jaar en ouder (b). Er bestaan tussen de gebieden, gelet op de frequenties waarin origineire groepen van diverse leeftijdscomposities in de campingpopulaties voorkomen, geen verschillen van betekenis (bijlage 8a).

Onderscheiden we de origineire groepen in vijf categorieën van veel voorkomende leeftijdscomposities dan krijgt men het volgende beeld van de samenstelling van de populaties van de campings in de twee gebieden.

TABEL 2 DE LEEFTIJDSCOMPOSITIES VAN DE KAMPEERGROEPEN WAARTOE DE KAMPEERDERS-RESPONDENTEN HOORDEN

Peuters, jongere volw. en/of oudere volw. en/of bej.	23 %
Peuters, kind. en/of pubers en/of jongere volw. en/of oudere volw. en/of bej.	9 %
Kinderen, pubers en/of jongere volw. en/of oudere volw. en/of bej.	44 %
Pubers, jongere volw. en/of oudere volw. en/of bej.	11 %
Jongere volw. en/of oudere volw. en/of bej.	13 %
	100 %

Tussen populaties van verschillende kampeerterreinen zijn geen grote verschillen geconstateerd (bijlage 7). Op alle bedrijven in Gaasterland komen peuters voor; op de aan het Slotermeer gelegen campings in geringere mate dan op de andere (bos-)campings.

In de Kempen ontbreken op enkele terreinen de peuters (0-4 jaar) totaal. Op sommige terreinen is het percentage peuters en kinderen hoog; op een van de terreinen in de Kempen zelfs 50 %. Op dat terrein is de accommodatie speciaal op gezinnen met zeer jonge kinderen afgestemd.

Opmerkelijk is dat in tenten meer jonge gezinnen (gezinnen met peuters en kinderen) kamperen dan in caravans en huisjes. Dit heeft verschillende oorzaken, het is o.a. relatief goedkoop. Er wordt dan ook meer door kampeerdere uit de „lagere” sociale statuscategorieën in gekampeerd. Bovendien biedt het in tenten kamperen meer mogelijkheden tot interactie met andere kampeerdere dan het verblijven in huisjes. Verder zijn sommige huisjesterreinen volkomen verstoken van sport- en spelaccommodatie; vooral kampeerdere met jonge kinderen blijken dit (attributen en organisatie) zeer op prijs te stellen.

Vergelijkt men de leeftijdssamenstelling van de campingpopulaties met die van de Nederlandse bevolking, dan valt op dat in de campingpopulaties mensen in de leeftijdscategorie 4 tot 12 jaar zeer sterk oververtegenwoordigd en mensen in de categorie 60 jaar en ouder zeer sterk ondervertegenwoordigd zijn.

5.4 Kampeervormen

5.4.1 Kampeermiddelen

Onder kamperen wordt in dit onderzoek verstaan het verblijven uit recreatieve overwegingen in een tent, caravan, tenthuisje, recreatiebungalow, zomerhuisje, kampeerboerderij of kamphuis. Het gedrag van kampeersers wordt waarschijnlijk ook beïnvloed door de verblijfswijze. Tentkampeersers zijn meer voor elkaar aanwezig dan huisjes-kampeersers, bungalow- en caravankampeersers zijn minder van het weer afhankelijk, om enkele voorbeelden te noemen. Toch mag men niet al te grote invloed van de verblijfswijze op het gedrag verwachten. Voor verschillende tentkampeersers bijvoorbeeld, die hun tent gedurende een heel seizoen op een bepaalde camping laten staan, heeft de tent dezelfde functie als een sta-caravan of een bungalow. De verschillen in functie tussen de verschillende verblijfsgelegenheden zijn soms zeer klein.

Relatief kleine kampeergelegenheden als shelters worden niet (meer) gebruikt. Slechts één kampeerder verbleef (bij gebrek aan beter) in een sheltertje (bijlage 9). Tenten onderscheiden zich van bungalowtenten door het ontbreken van een bijna plat dak. De meeste wigvormige tenten zijn zeer groot en bieden evenveel ruimte en comfort als bungalowtenten. Men beschikt veelal over zware en veel ruimte en comfort verschaftende kampeermiddelen. In beide gebieden kampeerde ongeveer de helft van de kampeersers in tenten of bungalowtenten en verbleef 32 % van de kampeersers in huisjes (al dan niet gehuurd). Van de kampeersers in Gaasterland en de Kempen kampeerde resp. 18,1 % en 12,4 % in caravans. In deze gebieden beschikte resp. 8 en 7 % van de kampeersers over een bungalowtent of een caravan en een zogenaamde „slaaptent” of extra tent voor kinderen.

Mensen uit de „hogere” sociale statuscategorieën treft men meer in huisjes dan in tenten aan. Caravanners nemen qua sociale status een positie in tussen kampeersers in huizen in eigendom (bijlage 10) en kampeersers in huurhuizen.

Welke kampeermiddelen worden gebruikt hangt o.a. af van de hoogte van het inkomen. Op de vraag of men op een andere manier zijn vrije tijd buiten zou doorbrengen als men meer verdiende, antwoordde 65 % van de kampeersers dat zij dan niet zouden veranderen.

Van hen, die meenden wel te zullen veranderen, dacht 28 % niet in de eerste plaats aan het aanschaffen van meer attributen, maar aan het ver-

groten van de mobiliteit, men zou naar het buitenland gaan. Van degenen, die zouden veranderen, wil 20 % een caravan aanschaffen, 14 % zou in een hotel of pension gaan logeren, 14 % zou een auto aanschaffen, 8 % een rondreis maken, 8 % een huisje of oud boerderijtje kopen en 3 % zou in een tent gaan kamperen, 5 % had nog geen idee. Deze antwoorden moeten met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd omdat bij „meer verdiensten” aan verschillende verhoudingen gedacht kan zijn. Bovendien gaan veel kampeersers er vanuit, dat ze eerst de reeds aangeschafte uitrusting moeten afschrijven voor zij over verandering gaan denken. Waarschijnlijk mag men wel uit de cijfers concluderen dat er onder de thans al kamperenden weinig „nieuwe” tentkampeersers zijn te verwachten. In het algemeen is er een streven naar meer comfort en onafhankelijkheid; caravans, hotels, auto's en „de zon” hebben hoge prioriteit op de „verlanglijstjes”.

5.4.2 De vervoermiddelen

In Gaasterland beschikte 69 % van de kampeersers over een auto, in de Kempen 52 %. Van de kampeersers in Gaasterland en de Kempen beschikte respectievelijk 7 en 14 % over bromfietsen, resp. 13 en 17 % over fietsen, resp. 4 en 6 % over een auto en fietsen en/of bromfietsen en resp. 2 en 1 % over een motor of een scooter. Van de Gaasterlandse en de Kempische kampeersers was resp. 5 en 8 % met openbare vervoermiddelen naar de de kampeerterreinen gekomen; deze kampeersers beschikten tijdens het kamperen niet over een vervoermiddel. Van de Kempische kampeersers werd 2 % met een auto (vrachtauto of taxi met speciaal voor het vervoer van kampeeruitrustingen bestemde aanhangwagen) gebracht. Slechts één van de groepen, die met een auto was gebracht, had fietsen en bromfietsen meegenomen.

5.4.3 De overige attributen

In kampeeruitrustingen bestaat zo'n grote differentiatie dat het moeilijk is een enigszins genuanceerde en toch korte beschrijving ervan te geven. Zo beschikte een kampeergroep van 5 personen over een caravan, een tent, luchtbedden en slaapzakken, twee boten, een keukenuitrusting, kampeermeubilair, een radio en binnenspelen, terwijl een andere, eveneens uit 5 personen bestaande groep, over niets anders dan een tentje (4-persoons wigvormige tent), slaapzakken, enige pannen en een primus beschikte. Toch heeft men in beide gevallen met kampeersers te maken.

We geven slechts in grote lijnen aan over welke kampeeruitrusting de kampeersers beschikten. In Gaasterland was 44 % van de kampeersers en in de Kempen 64 % voorzien van keukenuitrusting, meubilair, radio en een of meer spelen (badminton, volleybal, croquet, mens erger je niet,

kaartspel, schaakspel, etc.). In Gaasterland bezat 45 % van de kampeersders wel genoemde uitrusting met uitzondering evenwel van een radio; in de Kempen was dit 22 %.

In Gaasterland had slechts 11 % van de kampeersders en in de Kempen slechts 14 % een eenvoudige uitrusting; sommigen beschikten niet over een radio, anderen niet over meubilair of een keukenuitrusting. In sommige gevallen is de betrekkelijke primitiviteit opzet, in andere het gevolg van gebrek aan financiën. Alleen in het geval men opzettelijk van comfort afziet, zou men van zogenaamde „natuurkampeersders” kunnen spreken. Alle andere kampeersders zou men tot de wat HEYMANS (1967) noemde „cultuurkampeersders” kunnen rekenen. In Gaasterland beschikte 50 % van de kampeersders over een radio; in de Kempen 71 %.

Slechts bij twee kampeergroepen (in Gaasterland) werd een t.v. aangetroffen.

6. Recreatie-activiteiten

Het kamperen kan behalve in engere zin als het met recreatieve doeleinden verblijven in een tent, caravan, tenthuisje, recreatiebungalow of kamphuis, ook opgevat worden in bredere zin, namelijk als het gehele complex van activiteiten dat wordt ontplooid vanaf het moment, waarop men uit kamperen gaat, tot het moment waarop men daarmee ophoudt.

Om dit gehele complex van activiteiten te analyseren kunnen we op verschillende wijzen te werk gaan. In een poging om alle recreatie-activiteiten te kunnen aanduiden, onderscheidde BURCH (1965) zes typen spelhandelingen, die hij noemde: „symbolic labour” (vissen, plantenzoeken) „expressive play” (dansen, bomen klimmen) „subsistence play” (zorg voor voeding, bescherming en beveiliging „under atypical conditions”) „unstructured play” (spel van een kind met een dennenappel) „structured play” (voetbal, kaarten) en „sociability” (The play in which one does” as if „all were equal . . .”). Deze indeling heeft verschillende nadelen. Burch formuleerde deze zo: „These types of play are not necessarily mutually exclusive, as they do not refer to something inherent in a given activity. What is classified is the predominant form of action in a given social situation. As one shifts groupings, the predominant form of action may shift”. Typering van activiteiten vooraf, d.w.z. zonder eerst te onderzoeken, in welke groepsverbanden en wanneer de verschillende activiteiten plaats hebben, heeft dus verschillende nadelen. Men waagt zich o.a. aan a priori interpretaties. Ook het hechten van een betekenis aan activiteiten zonder te weten op welke plaatsen die activiteiten plaats hebben, is niet zonder bezwaar. Burch huldigde deze opvatting ook; volgens zijn stelling hebben verschillende activiteiten, die helemaal niet specifiek zijn voor het kamperen, toch, omdat ze plaats vinden in de camping-situatie, een heel andere betekenis dan wanneer ze in de alledaagse (woon-)omgeving zouden plaats hebben.

Voor het doel van dit onderzoek is het van belang te weten welke recreatie-activiteiten worden ontplooid, waar bepaalde activiteiten plaats hebben en in welke groepsverbanden verschillende activiteiten worden ondernomen. Voor de benoeming van de verschillende activiteiten hebben wij zoveel als mogelijk het gangbare spraakgebruik gevolgd.

Informatie over al deze aspecten van het recreatiegedrag is verzameld door gebruik te maken van een tijdsbudgetmethode. Ervaringen opgedaan tijdens het vooronderzoek brachten ons daarop. Vroegen we bijvoorbeeld een kampeerder wat hij in de morgen had gedaan, dan luidde zijn antwoord „gewandeld”. De conclusie, die men hieraan zou kunnen verbinden dat de persoon in kwestie de gehele morgen had gewandeld, bleek niet

gerechtvaardigd; de wandeling was tot een half uur beperkt gebleven. Toch heeft de respondent de vraag naar zijn gevoel op de juiste wijze beantwoord; immers tussen allerlei geleidelijk in elkaar overgaande bezigheden, die in een uiterst traag tempo verlopen, zoals zitten, wat kouten met de burens, koffie drinken, een shutteltje slaan etc., is de zeer bescheiden wandeling iets opvallends. Wat kampeeders gedurende alle dagen, waarop ze kamperen, doen, was moeilijk te achterhalen. Sommige kampeeders herinnerden zich slechts vaag wat ze op de dag, voorafgaand aan de dag waarop het interview plaats had, gedaan hadden. Opmerkelijk is ook dat recreanten geneigd zijn alleen activiteiten, die in het algemeen tot de actieve recreatie gerekend worden, te noemen. Men krijgt met alleen naar recreatie-activiteiten te vragen geen juist beeld van het gebruik dat in feite van de recreatiemogelijkheden wordt gemaakt. Vele recreanten blijken „doers of the word” te zijn. Op een vraag, zoals EERDMANS (1966) die aan in Winterswijk kamperende Duitsers stelde: „Waarmee brengt u de meeste tijd door?” zouden de meeste recreanten niet als eerste antwoord „faulenzen”, of het Nederlandse equivalent daarvan, geven, ook al is dat antwoord het meest met de werkelijkheid in overeenstemming.

Op grond van deze ervaringen en overwegingen besloten we om vast te stellen wat recreanten op de dag, waarop het vraaggesprek plaats had, deden en op de dag daaraan voorafgaand hadden gedaan.

Hieronder worden de recreatie-activiteiten vanuit vier gezichtspunten bekeken: welke recreatie-activiteiten worden ondernomen, waar hebben deze plaats, hoeveel tijd wordt eraan besteed en in welke sociale verbanden worden ze ondernomen?

6.1 Hoe, waar en met wie besteden kampeeders hun tijd?

Het is kenmerkend voor de sfeer, waarin de recreant zijn tijd doorbrengt, dat hij na enige tijd eigenlijk niet meer weet wat hij precies gedaan heeft en hoe lang hij dat deed.

De vaak helemaal niet als afgeronde eenheden beleefde activiteiten of taken, die men in een traag tempo uitvoert, zijn ook moeilijk te definiëren. In vele gevallen antwoordde men bijvoorbeeld op de vraag wat men 's morgens gedaan had, iets als „gewoon op het terrein”. Het bleek dan dat men er wat had rondgekeken: „Om te zien of er wat gebeurd was”. Een kampeerder kijkt eens wat rond, haalt visgerei voor de dag en bergt het weer op, praat intussen met de burens, haalt eens wat water enz. Men herinnert zich, behalve wanneer men met een bepaald doel ergens heen was geweest, soms nauwelijks meer wat men op de aan het interview voorafgaande dag had gedaan. Zou men pogen na te gaan, wat kampeeders gedurende alle dagen, die zij in een bepaald gebied doorbrachten, hadden gedaan, dan zouden zij opgeven dat zij de dag van aankomst hadden besteed aan het opzetten van de tent, het installeren van de caravan of het inrichten van het huisje. De dag van het vertrek en ook de

daaraan voorafgaande dag staan veelal ook geheel in het teken van het afbreken van het tijdelijke „home” en de ophanden zijnde „verhuizing”.

Hier volgt eerst een globaal overzicht van de gemiddelde tijdsbesteding van de kampeersers in de twee gebieden, dat is opgesteld aan de hand van gegevens over de tijdsbesteding gedurende twee dagen.

TABEL 3 GLOBAAL OVERZICHT VAN DE DAGBESTEDING VAN DE RECREANTEN IN GAASTERLAND EN DE KEMPEN

	Gaasterland % van de dag	Kempen % van de dag
1. in of rond het verblijf; geen of weinig interactie tussen leden van de originele groep (1, 2, 3, 4, 14) ¹	29,0	37,8
2. in en rond het verblijf; interactie met leden van de originele groep (5, 6, 10)	28,2	22,1
3. in verblijf en op camping; interactie ook met anderen dan leden van de eigen groepen (7, 8, 9, 11, 12, 13)	12,9	18,5
% tijd op camping doorgebracht	70,1	78,4
4. wandelen, spel in natuur, omgeving (15, 16, 24, 28, 29)	7,6	7,7
5. zwemmen, vissen, roeien, etc. (17, 18, 19)	4,0	0,7
6. toeren, fiets-bromfietsstocht (20, 21)	2,2	1,6
7. bezoek aan stad, dorp (boodschappen doen; sightseeing, (22, 23, 25, 26, 27)	16,1	11,7
% tijd buiten camping doorgebracht	29,8	21,7
	100,0 %	100,1 %

¹ De tussen haakjes geplaatste getallen zijn de nummers van de in bijlage 10 gehanteerde ingangen.

Meer dan in Gaasterland zijn er in de Kempen mensen, die hun tijd voornamelijk doorbrengen rond tent, huisje of caravan. Daar werd tevens meer tijd aan activiteiten gegeven, waarbij ook andere dan leden van de originele groepen betrokken zijn. In Gaasterland werd gemiddeld 13,8 % en in de Kempen 10 % van de dag in „de natuur” doorgebracht. In de Kempen werd aan de activiteiten, die in of bij de tent, (caravan, huisje) plaatsvinden en waarbij interactie tussen kampeersers van verschillende kampeergroepen bestond, meer tijd besteed dan in Gaasterland. Dit zijn opmerkelijke verschillen, die nog nader geanalyseerd zullen worden (zie hoofdstuk 8).

In beide gebieden werd gemiddeld een even groot deel van de dag aan wandelen, spel, picknick, kortom aan het toeven in een natuurlijke omgeving (bossen, vennen, heide etc.) besteed.

In Gaasterland werd weliswaar meer tijd aan zwemmen, zonnen (buiten de kampeerreinen), vissen en roeien gespendeerd dan in de Kempen

en ook werd er gemiddeld meer tijd met „toeren” doorgebracht en werd er meer tijd aan fiets- en bromfietstochten besteed, maar de verschillen zijn gering.

Opmerkelijk is hoe weinig tijd in beide gebieden wordt besteed aan activiteiten in de categorieën 5 en 6, de actieve vormen van recreatie buiten de kampeerterreinen zelf.

De kampeerdere in Gaasterland besteden aanmerkelijk meer tijd aan het doen van boodschappen en het bezoeken van steden dan in de Kempen. Dit wordt o.a. veroorzaakt doordat in Gaasterland op minder kampeerterreinen kampwinkels voorkomen dan in de Kempen.

Dit globale overzicht in tabel 3 is ontleend aan een meer gedetailleerd overzicht van de dagbesteding van kampeerdere, dat men aantreft in bijlage 10. Per gebied werd onderzocht hoe de tijd in de morgenuren, in de middaguren en in de avonduren werd besteed. Analyse van het gedrag gedurende de overige tijd van het etmaal heeft voor het doel van dit onderzoek geen zin.

6.2 *De mobiliteit*

In 6.1 is reeds gebleken dat kampeerdere zeer veel tijd doorbrengen op de kampeerterreinen; zo gezien zijn de kampeerdere in hoge mate immobiel. Men kan op diverse wijzen mobiel zijn. Men kan elk jaar naar een ander gebied trekken om te kamperen, of in één jaar naar verschillende gebieden trekken en/of vanuit een vaste standplaats de verre omgeving verkennen.

Slechts 40 % van de kampeerdere was voor de eerste keer in het gebied (bijlage 3). Verschillende kampeerdere blijken bovendien in hetzelfde jaar dezelfde gebieden nog verschillende malen te bezoeken. In beide gebieden is 70 % van de kampeerdere van plan ook in de toekomst naar het gebied terug te keren. In Gaasterland meende 15 % en in de Kempen 10 % van de kampeerdere niet meer terug te keren. Respectievelijk 15 en 20 % van de kampeerdere had nog geen mening over het al dan niet terugkeren of gaf op de vraag daaromtrent geen antwoord. Hieruit en uit gegevens over de gebieden waar de kampeerdere hun vakantie doorbrengen (bijlage 3.e), uit gegevens over de verblijfsduur van de kampeerdere (bijlage 3.c) en uit de verdeling over het jaar van de dagen waarin men in de gebieden kampeert (bijlage 3.f), krijgen we de indruk, dat het onwaarschijnlijk is dat meer dan 30 % van de kampeerdere in één jaar in verschillende gebieden gaat kamperen. In welke mate hier van force majeure sprake is, in die zin dat men wel elders wil kamperen maar, om zeker van een plaats te zijn, zijn eenmaal veroverde standplaatsen vasthoudt, is niet bekend. Uit een in Frankrijk gehouden onderzoek onder kampeerdere bleek dat 74 % van de kampeerdere daar wel elk jaar van plaats wil veranderen; 21 % van de kampeerdere, waarvan relatief velen met kinderen kampeerden, wilde naar dezelfde plaats terugkeren. (SONDAGE etc., 1964). Een verge-

lijking van de bovengenoemde bevindingen met deze gegevens versterkt de indruk dat de kampeerdere in de twee gebieden in dit opzicht zeer immobiel zijn.

Veel kampeerdere zijn vakantiekampeerdere (Gaasterland 70 %, Kempen 65 %); zij kamperen alleen gedurende hun vakantie. Waarschijnlijk zal de mobiliteit toenemen indien meer ook in weekende wordt gekampeerd.

Kampeerdere brengen gemiddeld ongeveer 70 tot 80 % van de dag door op de kampeerterreinen; dus ook vanuit dit gezichtspunt zijn zij uitermate immobiel. Dit gemiddelde versluiert dat er tussen verschillende kampeerdere nogal wat verscheidenheid bestaat in de mate waarin vanuit het verblijf „naar buiten” wordt getrokken (bijlage 17.a). Onderstaande tabel geeft een overzicht van de bezoekobjecten van de kampeerdere.

TABEL 4 BEZOEKOBJECTEN VAN DE KAMPEERDERS NAAR GESLACHT, UITGEDRUKT IN PERCENTAGES VAN HET TOTALE AANTAL MANNEN EN VROUWEN, PER GEBIED

Bezoekobjecten	Gaasterland		Kempen	
	m	v	m	v
1. dorpen in de omgeving (niet alleen om boodschappen te doen)	31 %	29 %	22 %	20 %
2. zwembaden in omgeving	2 %	4 %	9 %	2 %
3. vermaakcentra (speeltuin etc.)	2 %	—	8 %	2 %
4. steden (<20 km)	33 %	31 %	34 %	27 %
5. steden (>20 km)	29 %	35 %	29 %	25 %
6. A.N.W.B. routes (toeren)	—	—	9 %	4 %
7. bossen in het recreatiegebied	14 %	19 %	13 %	8 %
8. bossen buiten het recreatiegebied	16 %	10 %	14 %	11 %
9. geen van deze objecten bezocht	24 %	27 %	20 %	38 %
	n = 123	n = 52	n = 132	n = 56
	151 %	155 %	158 %	137 %

Van de kampeerdere in beide gebieden blijkt een groot percentage helemaal niet buiten de campings of de directe omgeving daarvan te komen. De percentages van de recreanten, die steden en dorpen bezoeken, zijn hoger dan die van de kampeerdere, die natuurgebieden bezoeken. Betrekkelijk hoge percentages van de recreanten blijken naar dorpen, steden, vermaakcentra en strandbaden te gaan; recreatie-objecten dus die niet in de eerste plaats worden gekenmerkt door wat men gechargeerd zou kunnen noemen de „natuurlijke ongereptheid”. Dat recreanten mobiel willen zijn, in die zin dat ze zouden pogen om steeds contrasterende omgevingen (de natuur, afwezigheid van mensen, de afwezigheid van modern-stedelijk comfort en vermaak) te zoeken, kan men uit de cijfers in tabel 4 niet concluderen.

6.3 *De interactie*

Eerst wordt stilgestaan bij de interactie tussen kampeerdere onderling en daarna bij de interactie tussen kampeerdere en de bewoners van de platte-landsgebieden.

De wijzen, waarop kampeerdere met elkaar in contact treden en de mate waarin men zich in elkaars groepsleven mengt, zijn zeer boeiend. Hoewel voor velen het sociale milieu, waarin men terecht komt, niet of niet geheel nieuw is, speelt bij het kamperen toch ook een rol dat men tenminste vele van de alledaagse werk- en woonrelaties tijdelijk verbreekt en in een ander sociaal milieu terecht komt. Men wil soms geen contacten met bekenden of men wil die zelf kunnen selecteren. Op een terrein, dat geheel werd bevolkt door mensen, die op eenzelfde bedrijf werkzaam waren, werden contacten gemeden: „Ze praten toch maar over het werk”. Men wilde vrij zijn in zijn keuze van de mensen, die men wilde ontmoeten.

De sociale hiërarchie op een kampeerterrein is mogelijk iets meer, dan in de „normale” omgeving, gebaseerd op „achieved status” (sportprestaties, leiderscapaciteiten onder deze bijzondere omstandigheden, handigheid, etc.).

Er is een grote verscheidenheid in de wijze, waarop kampeerdere elkaar tegemoet treden. Dit neemt niet weg dat kamperen toch voor de meeste kampeerdere wel impliceert dat men meer tegemoetkomend is dan in het alledaagse leven. Legden kampeerdere niet een zekere mate van onbaatzuchtige vriendelijkheid aan de dag, dan vernam de interviewer: „De mensen zijn hier weinig tegemoetkomend; erg op zichzelf. Wij zijn hier met een grote ploeg; wij blijven onder elkaar; het is hier erg moeilijk mensen op te nemen”. Of wel: „Sommige mensen blijven standsgevoelig, ook in de vakantie, het meest de hoger geplaatsten”. Een N.T.K.C.-er¹ meldde: „N.T.K.C.-ers zeggen nog geen goede morgen”. Deze man had dan ook besloten niet meer op een N.T.K.C.-terrein te gaan „staan”.

Men gaat er vanuit dat kampeerdere openheid op prijs stellen, graag anderen ontmoeten en willen meedoen aan spel en sport. Zo antwoordde een kampeerder op de vraag of hij ook met anderen omging: „Ja natuurlijk, dat gaat vanzelf; de mensen hier zijn zeer bijzonder, anders gingen ze toch niet kamperen”. Men zegt ook wel: „De mensen zijn heel gezellig met mekaar; ze zijn lui; ze zijn niet gewend mee te doen; ze vinden zichzelf uitslooverig als ze meedoen”.

Vele kampeerdere wensen — al dan niet bewust — tijdens het kamperen een hogere mate van sociale gelijkheid dan in het alledaagse leven: „Je mag je plaats zelf zoeken. Dat moet ook: er mag geen onderscheid zijn”. Bemerkt men dat de beheerder van het terrein meer contacten heeft met mensen van hogere sociale status, dan wekt dat in hoge mate verontwaardiging op. Men neemt aan dat kampeerdere van eenzelfde terrein elkaar groeten. Gebeurde dit niet dan luidde de bittere critiek: „Mispunten

¹ Nederlandse Toeristen Kampeer Club. Opggericht 1912. Aantal leden $\pm$ 4000.

zijn het hier; ze groeten je niet eens". Ook zegt men vaak dingen als: „Het moet echt gemoedelijk toegaan". Kampeeders gedragen zich vaak weinig formalistisch en distanciërend; op de meeste kampeerterreinen heerst een sfeer van vriendelijke gemoedelijkheid. Men kan op het ene terrein wat meer, op het andere wat minder, zijn anonimiteit bewaren; men kan zich tot op zekere hoogte onttrekken aan het sociale leven op het terrein en men kan, als men dat wil, in allerlei sociale verbanden participeren.

Op sommige terreinen werd het niet getolereerd dat men solitair leefde. Op andere terreinen is de vrijheid groter. Opmerkingen, die de situaties goed typeren, waren bijvoorbeeld: „Je hoeft je niet met anderen te bemoeien", of „Het is net als in de stad; als je wilt kun je contacten zoeken; als je wilt, kun je je terugtrekken". Vele kampeeders wilden, ook al onderhielden zij wel contacten met anderen, daarmee toch niet al te veel van hun vrijheid opofferen. Veel contacten zijn oppervlakkig van aard en verplichten tot niets. Een respondent drukte het als volgt uit: „Praten maar echt om niet, niet buurten".

Andere kampeeders meden contacten met anderen, om de vrijheid te behouden op elk moment van de dag precies te kunnen doen wat men wilde. Zo vertelde men: „Stel je voor, je wilt de Kempenroute rijden en er komen dan mensen op bezoek, dan kun je niet meteen weg, en dan is de middag bedorven".

Uit de gegevens in tabel 3 blijkt dat vrij veel tijd van de kampeeders wordt ingenomen door activiteiten waarbij geen interactie plaats heeft of alleen interactie met leden van de eigen kampeergroepen. Sommige kampeeders hebben helemaal geen contacten met kampeeders van andere groepen. De mate, waarin men tot interactie met andere kampeeders overgaat, kan globaal in drie categorieën worden ingedeeld; er zijn kampeeders, die zeer intensieve contacten (praatcontacten en wederzijdse bezoeken) hebben met kampeeders van andere groepen (1), kampeeders, die alleen eens een praatje maken, eens aan een spelletje deelnemen, waarbij ook kampeeders van andere groepen zijn betrokken etc. (2) en kampeeders, die geen contacten met leden van andere kampeergroepen aangaan, zij groeten hun campinggenoten vriendelijk maar knopen niet via een praatje verdergaande contacten aan, sommigen laten ook het groeten na (3).

TABEL 5 DE MATE VAN INTERACTIE TUSSEN KAMPEERDERS VAN VERSCHILLENDE KAMPEERGROEPEN

Interactie-intensiteit	Aantallen	Percentages
groot (1)	100	28
matig (2)	140	40
zeer gering tot nihil (3)	112	32
	352	100

Bij deze cijfers bedenke men dat zij betrekking hebben op de geïnterviewde kampeers; peuters, kinderen en tieners ontbreken vrijwel onder de interviewees. De meeste kampeers willen wel contacten met kampeers van andere kampeergroepen. Hierbij moet wel aangetekend worden dat sommigen alleen in contact komen met kampeers van andere originele groepen, die men reeds kende vóór men ging kamperen (zie 4.3).

De interactie tussen kampeers is veelal interactie tussen mensen, die elkaar reeds kenden, tussen mensen uit dezelfde plaats van herkomst en tussen mensen, die ongeveer dezelfde sociale status hebben. Men mag betwijfelen of, gelet op de interactie, de kampeers een onbekende sociale omgeving op prijs stellen.

Dit kan wel van belang zijn in de ontmoeting recreant-plattelandsbewoner. Daar kampeers relatief zeer veel tijd op hun campings doorbrengen en in de tijd, die zij buiten hun campings doorbrengen, niet daar vertoeven waar men mag verwachten dat er contacten met de bewoners van het gebied, waar men kampeert, worden gelegd, is het onwaarschijnlijk dat er veel ontmoetingen tussen kampeers en plattelandsbewoners tot stand komen, waarbij communicatie optreedt, in die zin dat er een uitwisseling van denkbeelden en gevoelens plaats heeft. Vele van de contacten met plattelanders zijn waarschijnlijk van louter zakelijke aard.

De twee plattelandsgebieden, waar dit onderzoek werd uitgevoerd, verschillen in dit opzicht waarschijnlijk niet veel van de badplaatsen, waar, zoals bleek uit een door de Rijksplanologische Dienst ingesteld onderzoek, de contacten tussen vakantiegangers en bewoners louter commercieel waren. DE WAAL (1960) zei er in een lezing dit over: „Daar is een bevolking, die alleen wil verdienen aan deze gasten; zij beschouwt ze echter als zeer vreemde gasten; men haalt er de schouders over op en zodra het seizoen is afgelopen trekt zij zich weer terug in de eigen besloten sfeer, waarin er niets of nauwelijks iets is veranderd”.

In Gaasterland hadden 32 % en in de Kempen 16 % van de bewoners daar, zoals bleek uit een door middel van interviews uitgevoerd onderzoek naar de houding van de bevolking in plattelandsgebieden tegenover de recreatie, frequente of meer dan oppervlakkige contacten met recreanten.

Van de Gaasterlandse bevolking had 19 % en van de Kempische 7 % kennissen onder de mensen, die uit recreatieve overwegingen naar het gebied kwamen. Hoewel er in deze gebieden mogelijk meer interactie tussen recreant en plattelander is dan in het door De Waal genoemde onderzoek, bestaat ook in de twee gebieden veel van de interactie uit louter visuele contacten en uit oppervlakkige verbale contacten. Vooral in de Kempen heerste nog sterk de mening dat de recreant en de Kemenaar elkaar toch niet begrijpen.

Veel sterker dan in de Kempen bestaat in Gaasterland de neiging om de recreant in de eerste plaats door een commerciële bril te zien. Hoe staan de kampeers tegenover de interactie met de bewoners van de plattelandsgebieden? Velen blijken helemaal geen prijs te stellen op contacten met plattelanders. In Gaasterland en de Kempen wenste respectievelijk 35

en 31 % geen contacten, 3 % wenste alleen oppervlakkige contacten, respectievelijk 18 en 15 % deelde mee geen mening te hebben over deze kwestie en respectievelijk 44 en 51 % stelde contacten wel min of meer op prijs. Verder blijkt dat respectievelijk 51 en 45 % van de kampeers in de twee gebieden geen contacten met de bewoners in het gebied heeft, resp. 24 en 32 % alleen met leveranciers in aanraking komt, resp. 14 en 15 % wel eens een praatje met een boer, een bosarbeider, een boswachter e.d. maakt en resp. 11 en 9 % van de kampeers intensieve contacten heeft.

Op het eerste gezicht lijkt het dat er enige discrepantie bestaat tussen wens en werkelijkheid. In feite is hiervan echter geen sprake; verschillende kampeers, die meedeelden dat zij wel contacten wensten, gaan een eventuele ontmoeting niet uit de weg maar ondernemen niets waardoor de kans wordt vergroot met de bewoners van het recreatiegebied in aanraking te komen.

Verschillende kampeers hebben negatieve ervaringen met contacten met plattelanders. Zo vertelde men: „De kantine is hier een gewone kroeg, daar hou ik niet van”. Op hetzelfde kampeerterrein vertelde men: „De autochtonen zuipen en schoppen herrie met de kampeers; ze geven die dan de schuld. Er moet een aparte kantine alleen voor de kampeers komen, waar geen verplichting is voor consumptie”. Ook vernamen we wel opmerkingen als deze: „Ze organiseren hier bijvoorbeeld wel een volleybaltournooi, maar dan doet het halve dorp mee; de eigen kinderen staan aan de kant”. Sommige kampeers ergeren zich aan de al te commerciële houding van de „gastheren”. Anderen voelen zich niet geaccepteerd of gaan ervan uit niet geaccepteerd te worden, zien of nemen aan dat er zoveel verschillen bestaan tussen hen en hun gastheren dat zij contacten niet voor mogelijk houden. In Gaasterland noemde een Amsterdammer de mensen daar: „Stijfkoppen en boerenkinkels; ze willen altijd vechten en weten geen lol te schoppen”. Een andere kampeerder meende: „De mensen zijn niet aardig; het is hier een R.K.-dorp” (Bakhuizen). Een Zuid-Hollander in de Kempen ging bij voorbaat van deze stelling uit: „Brabanders en Limburgers accepteren je niet”.

Sommige kampeers weten uit ervaring en anderen gaan er bij voorbaat vanuit dat de taal een te grote barrière vormt om tot een gesprek met de gastheren te komen. Opmerkingen als: „Het is zo'n vreemde taal hier”, en „Bij een boer hebben we aardappelen gehaald en een hondje gekocht; ze praatten zo'n beetje Hollands tegen ons”, duiden daarop. In Gaasterland komen contacten tussen de bevolking en de kampeers uit Friesland gemakkelijk tot stand omdat er geen taalmoeilijkheden zijn.

Contacten tussen gasten en gastheren kunnen op verschillende wijzen tot stand komen. Veel kampeers komen alleen met leveranciers in aanraking. Men zegt wel: „Alleen in winkels, voor de rest niet”. Of: „Alleen in winkels; hopeloze winkels”. En: „In de winkels; ze zijn hier wel eens langdradig en praterig”. Ook komt men wel met de boerenbevolking in aanraking als men landbouwproducten koopt: „We gingen aardappelen

bij een boer kopen; heel gemoedelijk volk hier; de boer is koffie wezen drinken; hij bracht hier een zak aardappelen op zijn rug; ze willen wel iets van je horen; ze begrijpen niet hoe wij hier in een tentje kunnen zitten, met die regen, met kinderen". Ook op kampeerterrainen, die door boeren worden beheerd, bestaan er soms zeer intensieve contacten tussen „gastheer" en gasten. Men vertelde op zo'n terrein: „De boer hier spant twee platte wagens in en neemt ons en de kinderen mee naar de kermis en mee het bos in".

Sommige kampeerders leggen ook contacten met boeren en bosarbeiders, die zij toevallig ontmoeten. Het werk is dan veelal het uitgangspunt voor een gesprek. Verschillende kampeerders lieten blijken dat een toevallige ontmoeting hen niet was tegengevallen. Zo vertelde men wel: „Het zijn heel aardige mensen hier, dat had ik niet gedacht". Voor vrij veel kampeerders is het vanzelfsprekend dat zij niet met de bewoners van het recreatiegebied, waar zij kamperen, in aanraking komen. Men zegt wel: „Geen contacten; ik ben hier met vakantie". Het interesseert de meeste kampeerders ook niets of zij al dan niet geaccepteerd worden door hun „gastheren".

Tot slot merken we op dat bewoners van recreatiewoningen, die verspreid in de gebieden staan — in Gaasterland zijn er vrij veel van zulke woningen, in de Kempen treft men er slechts enkele aan — niet in dit onderzoek zijn betrokken. Waarschijnlijk hebben deze recreanten veel meer contacten met de permanente bewoners. Een vergelijking van de bevindingen in dit onderzoek met de gegevens over het contact van verblijfs-recreanten in kampeeraccommodatie, die in de vorm van nevenbedrijven wordt geboden, op de N.W.-Veluwe met de bevolking daar, bevestigt dit vermoeden (D'AUMÉRIE, 1964).

Ook uit een onderzoek naar de invloed van de tweede woning op de leefbaarheid van het platteland, dat in Z.O.-Friesland werd ingesteld, blijkt dat tweede-woning-bewoners (lang-kampeerders) veel contacten hebben met de bevolking ter plaatse (POSTHUMUS, 1967).

7. Motivatie en satisfactie

Veel kampeerders zijn van mening dat kampeerders uit de beginperiode een totaal andere kampeerstijl hadden; zij kampeerden zonder comfort. Velen menen dan ook dat zij niet „echt” kamperen. Zo zegt men wel: „Vroeger had je echte natuurliefhebbers, die kampeerden, nu is het geen kamperen meer”. Anderen zijn van mening dat het genieten van comfort niet in tegenspraak is met kamperen, al leeft bij hen (nog?) wel de gedachte dat het zich behelpen een rol moet blijven spelen. Men verkondigde wel deze mening: „Je moet toiletten, douches, een wasserette en een kampwinkel hebben, de rest moet je zelf fixen”, of „Het is kamperen, dus het comfort hoeft niet als thuis te zijn”. De meeste kampeerders menen dat comfort heel goed met kamperen kan samengaan. Zo stelde men wel: „Het kamperen is luxueuzer geworden”, of „Ik ben nu met vakantie en dan moet je het beter hebben dan thuis”.

Sommige mensen beschouwen het verblijven in een bungalow niet als kamperen. Een bungalowbewoner vertelde bijvoorbeeld: „We gaan anders steeds kamperen; je hebt dan meer een vakantiegevoel en sneller contact met anderen, vooral de kinderen”. De meeste kampeerders denken daar anders over. Tijdens een interview met een „kampeerder”, die op een der terreinen een bakstenen bungalow bewoonde, toonde deze, in antwoord op de vraag naar de hem tijdens het kamperen ter beschikking staande uitrusting, een goede keukenuitrusting, een verwarming, allerlei spelen voor de kinderen etc. Bovendien beschikte hij over boeken, een radio en liet zijn dagblad bezorgen. Toen de vraag werd gesteld of hij ook T.V. had, was het antwoord: „Een T.V.? Neen! Het moet tenslotte kamperen blijven, wel moet er een wasserette en een strijkinrichting zijn”.

Bij de vraag waarom men gaat kamperen, doet zich dus in de eerste plaats de moeilijkheid voor dat kamperen — ook al als men alleen let op het kamperen in engere zin (het inrichten van het tijdelijke verblijf) — een variërend verschijnsel is en dat de meningen van de kampeerders over wat nog wel of niet meer tot het kamperen moet worden gerekend, uiteenlopen. Wat betreft het kamperen in bredere zin (het gehele complex van recreatie-activiteiten gedurende het kamperen) zijn we geneigd om op grond van de bevindingen in de voorgaande hoofdstukken te stellen dat kamperen voor de meeste kampeerders helemaal geen actieve natuurgeniëting inhoudt en dat de meeste kampeerders helemaal niet pogen het andere, het nieuwe, het onbekende te zoeken en in gedrag en omgeving het contrasterende te realiseren. Toch moeten we er waarschijnlijk rekening mee houden dat ook aan het kamperen in bredere zin door de kampeerders zelf sterk variërende betekenissen gehecht worden.

ETZKORN (1965) poogde de betekenis van het kamperen te achterhalen door in een schriftelijke vragenlijst aan kampeersers de vraag voor te leggen: „What do you like the most about camping”. Hij waarschuwde er echter voor aan de antwoorden op deze vraag verkeerde conclusies te verbinden: „Without a comparison of the activities of the campers, their overt statements might more appropriately be treated as expressions of popular ideology about the values of the outdoors and perhaps physical fitness”. Dat ook in Nederland, hoewel misschien minder dan in Amerika, in de opvattingen over de waarde en de betekenis van het kamperen allerlei populair geworden ideologieën een rol spelen is zeer waarschijnlijk.

We hebben gepoogd om de analyse van het gedrag van kampeersers te completeren met een analyse van de motiveringen en waarderungen van de kampeersers. Bovendien moet — omdat bij de analyse van het concrete gedrag van kampeersers het gebruik dat zij maken van de recreatiemogelijkheden centraal stond — niet aan de vragen voorbijgegaan worden in welke mate kampeersers tevreden zijn met de recreatiemogelijkheden die zij hebben, in welke mate zij in staat zijn hun kampeeridealen te verwelijken, waaraan zij hun eventuele satisfactie ontleen en welke de redenen zijn voor eventuele ontevredenheid.

Zij eerst de kwestie van de motivatie behandeld en daarna de satisfactie. Aan het kamperen zijn een aantal aspecten te onderscheiden, die als het ware als kristallisatiepunten voor de motiveringen en waarderungen fungeren of kunnen fungeren: allereerst is daar het feit dat men gaat kamperen, in de tweede plaats kampeert men in een bepaald verblijf en is men van bepaalde attributen voorzien, men gaat in een bepaald (originair) groepsverband kamperen, in een bepaald gebied en op een bepaalde camping. Deze zelfde aspecten kwamen in de vragen naar de tevredenheid en de ontevredenheid aan de orde.

7.1 Motieven en waarderungen

Allereerst komen de meer algemene kampeermotieven aan de orde, vervolgens de motieven van de keuze van de camping en van het gebied.

In antwoord op de vraag waarom men kampeert, wordt door de kampeersers vaak een groot aantal motieven genoemd. Het is niet zeker dat de volgorde, waarin de motieven genoemd worden, een maatstaf is voor de waarde die eraan wordt gehecht. Zo noemde een kampeerser als motieven: „Om de stad te ontvluchten, ontspanning en het is goedkoop”. Soms geeft men slechts één motief op: „Rust”. De betekenis van dit woord blijkt nogal te variëren.

Het bleek niet eenvoudig voor de interviewers om door middel van een enkele open vraag de kampeermotieven op het spoor te komen. Soms had men na een kort gesprek de indruk goed geïnformeerd te zijn, terwijl dan in het verdere verloop van het gesprek andere motieven opdoken, die mogelijk voor de kampeerser in kwestie gewichtiger waren. We volstaan

hier met de weergave van de belangrijkste motieven, die tijdens de vraaggesprekken naar voren kwamen; belangrijk zijn in dit geval die motieven, welke vaak werden genoemd, dus afgezien van de volgorde, en van het gewicht dat de kampeers er zelf aan toekenden. Gerangschikt naar de frequentie, waarin verschillende elementen van de motievencomplexen werden genoemd, krijgt men daarvan het volgende beeld: de stad uit zijn, niet thuis zijn, actieve recreatie (sport, spel), van de natuur genieten, het buitenleven (gezondheid opdoen), gezelligheid, onafhankelijkheid (ongebondenheid, vrijheid), vertrouwddheid, rust, altruïsme en groepsmotieven en financiële motieven.

In deze opsomming, waarbij zoveel mogelijk de hoofdelementen zijn samengevat, kan niet tot uitdrukking worden gebracht dat de motieven vaak op zeer pakkende en dramatische wijzen werden verwoord. Het eerste element was bijvoorbeeld wel verpakt in de volgende bewoordingen: „Rijnmond is een industriegebied en daar is niets, je moet wel weg want wandel je daar... flats, tanks, pijpen...”. Het tweede bijvoorbeeld in: „Hier voel je je vrij; thuis moet je werken; hier zie je bomen en geen stofzuigers; je hebt het gevoel dat je niets moet doen”. Het vierde in: „We kunnen van hieruit naar de Malpie, dat is nog een uitgestrekt gebied”. Het vijfde bijvoorbeeld in: „In de vakantie is het heerlijk buiten te zijn, vooral waar veel bossen zijn”. Het zou teveel ruimte eisen om alle schakeringen, waarin de verschillende elementen werden verwoord, hier weer te geven; we volstaan hier met enkele toelichtingen bij enkele onderscheiden elementen.

Het element „actieve recreatie” heeft in de eerste plaats betrekking op het kamperen zelf; kamperen wordt beschouwd als een sportieve manier van vakantie-houden of van vrijetijdsbesteding in het algemeen, waarbij improvisatievermogen en het aan het eigen lot overgelaten zijn een rol spelen en in de tweede plaats betekent kamperen dat men naar een omgeving gaat waar het mogelijk is en vanzelfsprekend dat allerlei sporten en spelen worden beoefend.

Van de natuur genieten wil voor slechts enkele kampeers zeggen dat zij (wetenschappelijke) belangstelling voor flora en fauna hebben, voor anderen dat zij (aan de hand van een kaart) het landschap op zich laten inwerken, of dat zij een vage notie hebben dat zij in een omgeving met een mooi landschap vertoeven. Voor de overgrote meerderheid van de kampeers met slechts een uiterst vage interesse voor de natuur betekent van de natuur genieten „buiten” zijn. Dit laatste wil zeggen dat de natuur aangenaam aanwezig is (moet zijn): zon, luwte, boslucht, het groen etc. spelen daarin een rol. Ongereptheid en afwezigheid van mensen en modern-stedelijk comfort zijn voor de natuurgenieting geen vereisten.

Onafhankelijkheid, vrijheid en ongebondenheid heeft onder andere betrekking op de keuze van de standplaats, op het handhaven van een eigen dagprogramma en eigen levensstijl, de vrijheid in het al dan niet leggen van contacten, op het inrichten van het verblijf en de grotere mobiliteit die men, doordat kamperen relatief goedkoop is, aan de dag kan leggen.

De vertrouwddheid speelt in allerlei aspecten van het kamperen een rol. Men kan de eigen levensstijl voortzetten, contacten hebben met bekenden, eigen bekende gebruiksvoorwerpen meenemen, steeds naar eenzelfde plekje terugkeren, in een vertrouwd sociaal milieu kamperen en eigen gewoonten op allerlei gebied volgen. Het element rust, duidt hier op het langslapen, zonnen, luieren en op het feit dat men op de camping de kinderen de gehele dag kan laten spelen en zelf zonder zorgen kan nietsdoen.

Groepsmotieven spelen bij het kamperen een veel belangrijker rol dan men op grond van het geringe aantal mededelingen hierover van de kampeerders zou concluderen. Kamperen wordt door zeer velen gewaardeerd, omdat kamperen inhoudt dat men naar een omgeving gaat waar alle leden van de kampeergroepen (voor meer dan 90 % gezinnen) diè verscheidenheid aan ontspanningsmogelijkheden kunnen vinden, die zij zoeken. Verschillende ouders geven bijvoorbeeld de voorkeur aan een omgeving waar geen of slechts weinig andere mensen zijn maar gaan toch omwille van hun kinderen naar een drukke camping met veel kinderen. Dit is zo'n vanzelfsprekend aspect van het kamperen, dat men het vaak niet noemt.

Financiële motieven spelen bij het kamperen een grote rol. Het is relatief goedkoop, het beleggen van geld speelt soms een rol (huisjes), winstmaken door verhuur is soms van belang, evenals het gevoel bezitter te zijn van een eigen (tweede) huis(je).

De motiveringen, die we algemene kampeermotieven hebben genoemd, kunnen voor een deel worden opgevat als motieven, die in verband staan met de vrijetijdsbesteding in het algemeen. Enerzijds wordt door de kampeerders de grens tussen motieven m.b.t. vrijetijdsbesteding in het algemeen en kampeermotieven niet scherp getrokken, anderzijds worden verschillende idealen als rust, vrijheid, gezelligheid, vertrouwddheid en sportiviteit bij het kamperen op een zeer bijzondere manier gerealiseerd.

Bij de keuze van het gebied kunnen zeer verschillende motieven een rol spelen. In grove categorieën ingedeeld, blijken de volgende motieven voorzover die zijn te achterhalen met het stellen van een enkele vraag als „Hoe kwam u ertoe naar Gaasterland/de Kempen te gaan?” een rol te spelen: de afstand tot de woonplaats, kenmerken van het gebied betrekking hebbend op de „natuur” en het landschap, kenmerken van het gebied met betrekking tot „toegevoegde” waarden, kenmerken van de camping en overige motieven (bijlage 11).

De afstand tot het gebied speelt een belangrijke rol, vooral bij de langkampeerders. Vele kampeerders blijken niet in de eerste plaats aan het gebied of de omgeving van de camping te denken als zij hun plaatskeuze motiveren. Het vermoeden, dat in vele gevallen de kwaliteit van de camping van doorslaggevende betekenis is in de motivatie, lijkt gerechtvaardigd. In dit onderzoek is op nog een andere manier gepoogd de vraag te beantwoorden wat naar de mening van de recreanten tot de recreatieve aantrekkelijkheid van de gebieden bijdraagt, namelijk door de vraag te stellen: „Wat trekt u in Gaasterland/de Kempen het meest aan?”. Bijna

alle recreanten noemen dan iets dat op de landschappelijke, „natuurlijke”, elementen van de omgeving betrekking heeft, veelal elementen die men in de woonomgeving mist (bijlage 12).

De antwoorden hadden betrekking op de volgende elementen: (gerangschikt naar afnemende frequentie) bos, water, natuur, rust, vrijheid, eigenschappen van de camping, stilte, eenzaamheid, buitenleven (gezondheid), ontspanning voor de kinderen in een ongevaarlijke omgeving (verkeer), de sfeer van het platteland en contacten met bekenden — kampeerdere en kennissen of familieleden in het gebied. Verschillende kampeerdere weten niets speciaal aantrekkelijks te noemen. Sommige kampeerdere bleken erg teleurgesteld; het gebied voldoet niet aan zijn „image”. Men beklagde zich bijvoorbeeld in de volgende bewoordingen: „Gaasterland blijkt een klein gebied te zijn; je bent er zo doorheen”, of „Gaasterland is helemaal niet mooi” en „Wat een arm gebied”. Men had zich van „Mooi Gaasterland” (titel van een door de V.V.V. Gaasterland uitgegeven boekje) heel wat anders voorgesteld.

Een semantische analyse van de verschillende antwoorden laten we achterwege, hoewel we er ons van bewust zijn dat we hierdoor geen gedifferentieerd inzicht krijgen in de betekenis van de omgeving voor de kampeerdere. Uit de gegeven antwoorden blijkt wel, dat de „natuurlijke omgeving” in de kampeermotieven en belangrijke rol speelt. Men moet er echter rekening mee houden dat de vage antwoorden vaak ook erg vage noties dekken.

In dit onderzoek is geen poging gedaan om door middel van directe vragen de motieven van de keuze van de camping te onderzoeken; wel is op indirecte wijze enig inzicht verkregen in deze motieven, namelijk door de wijze waarop men vooraf informatie inwon over kampeermogelijkheden te onderzoeken. Uit de gegevens blijkt dat veel informatie over kampeermogelijkheden afkomstig is van mensen, waarmee men in het dagelijkse leven relaties onderhoudt. Van de Gaasterlandse kampeerdere was 45 % en van de Kempische 57 % bij kennissen, familie of bure te rade gegaan (bijlage 13). Dit verklaart mede de reeds geconstateerde sociale homogeniteit van de populaties op de terreinen. Ongeveer 16 % van de kampeerdere in beide gebieden heeft zelf in het gebied poolshoogte genomen. Het zou belangrijk zijn inzicht te hebben in de punten waarop men bij een dergelijke oriëntatie let en ook om te weten op welke aspecten van de campings de aandacht is gericht tijdens de gesprekken van de kampeerdere met hun informanten. Waarschijnlijk komen de volgende elementen in het geding: comfort (sanitaire voorzieningen, voorzieningen voor dagelijkse benodigheden, sport- en spelmogelijkheden etc.), de sociale status en de herkomst van de kampeerdere, de prijzen, de persoon van de beheerder, de ligging.

7.2 Tevredenheid en ontevredenheid

De kampeersatisfactie is afhankelijk enerzijds van de recreatiebehoefte

en wensen van de kampeersders en anderzijds van de aanwezige recreatie-accommodatie, zowel in het gebied als op de terreinen. Deze accommodatie kan verdeeld worden in de ontspanningsaccommodatie en de verblijfsaccommodatie, hetgeen enigszins artificieel is, immers de wijze van verblijven (subsistence-play) is een vorm van ontspanning.

Van de kampeersders in Gaasterland was 40 % tevreden met de mogelijkheden tot recreatie; in de Kempen 63 % (bijlage 14a). Uit de redenen die men opgeeft voor zijn tevredenheid kan de conclusie getrokken worden dat in Gaasterland 35 % en in de Kempen 44 % van de kampeersders tevreden is, omdat zij voldoende improvisatievermogen bezitten, geen behoefte hebben aan allerlei toegevoegde voorzieningen maar aan het toeven in de natuur voldoende hebben, zelf beschikken over voldoende ontspanningsmiddelen (spelen, lectuur, etc.) of voldoende hebben aan datgene wat er in het gebied aan schoons te zien is. Of deze conclusie helemaal juist is valt te betwijfelen; het is immers zeer de vraag of het percentage tevreden kampeersders, dat zegt geen behoefte aan „toegevoegde” recreatiemogelijkheden te hebben, niet aanmerkelijk zou dalen als deze vooral voor kinderen en jongeren belangrijke voorzieningen zouden ontbreken.

Veel kampeersders zijn ontevreden over de recreatie- en verblijfsaccommodatie. De mate van ontevredenheid is moeilijk aan te geven. Zo is ongeveer 70 % van de kampeersders van mening in de toekomst naar de gebieden terug te zullen keren. Van de Gaasterlandse kampeersders denkt 15 % niet meer naar het gebied terug te keren, voor de Kempen is dit 10 %. Waarschijnlijk zijn er onder degenen, die niet meer terug willen keren enkelen, die dat uit ongenoegen niet meer doen. Onder de kampeersders, die wel terug willen keren, is er een groot aantal, dat dichter bij huis geen alternatieven heeft of dat een huisje in het gebied bezit. Het al dan niet terugkeren naar het gebied is dus geen maatstaf voor de tevredenheid.

In verband met onze probleemstelling is het van meer belang te weten om welke redenen men ontevreden is dan de mate van ontevredenheid nauwkeurig te kennen. Slechts een enkeling is ontevreden omdat het recreatiegebied te druk is of omdat er niet genoeg mogelijkheden voor stilte-recreatie zijn. De belangrijkste redenen voor ontevredenheid hebben betrekking op het gemis aan modern-stedelijk comfort, op het ontbreken van recreatiecentra en sport- en spelmogelijkheden (ruimte op de campings, spelbenodigdheden bijlage 14b). Klachten als: „Je kunt hier alleen wat wandelen en fietsen. In de omgeving is er niets: geen zwembaden, speeltuinen, bioscopen, etc. . . .”, „Je betaalt hier 175 gulden per week en dan zo'n landelijk gebied; Brabant biedt nog te weinig recreatie”, „Je moet hier betalen om onder een denneboom te mogen staan, want verder is hier niets” en „Er is hier niets, je kunt hier niet eens een krant kopen” spreken voor zich.

Van overwegende invloed op de kampeerssatisfactie is de kwaliteit van de camping. In Gaasterland en de Kempen maakte slechts respectievelijk

27 en 24 % van de kampeersers geen enkele afkeurende opmerking over de camping. In de vraaggesprekken werd door middel van een open vraag „Wat vindt u van deze camping hier?” de mening van de kampeersers gevraagd. Tijdens het gesprek dat op deze vraag volgde werden de volgende aspecten van de kampeersituatie ter sprake gebracht: ligging van het terrein, de plaatsing van de tenten/huisjes/caravans t.o.v. elkaar, de voorzieningen (welke moeten er tenminste zijn; welke mist u hier?) en de camping-bevolking. Over de persoon van de beheerder en het beheer werden dus niet expliciet vragen gesteld, toch werden er op sommige campings zeer veel opmerkingen over het beheer en de leiding gemaakt. In bijlage 14c treft men een overzicht aan van de gemaakte opmerkingen. We volstaan hier met het maken van enkele kanttekeningen bij de aspecten van de kampeersituatie, die ter sprake werden gebracht.

Vele kampeersers blijken wat de ligging van het kampeerterrein betreft de voorkeur te geven aan de (schijnbaar?) paradoxale situatie, waarbij zij in de natuur kunnen vertoeven of „echt van het buitenleven genieten” en tegelijkertijd dicht bij ontspanningsmogelijkheden zijn: „We zitten hier echt in de natuur, maar voor jongelui te ver van de stad; hier is niets te doen”, „Het is hier rustig en toch bij de bewoonde wereld” of „Ideaal hier; snel bij de snelweg, dicht bij het dorp, in de bossen”, en meer van dergelijke uitspraken duiden op deze voorkeur.

Vele van de opmerkingen over de aanleg van de terreinen liggen in het spanningsveld: ruige natuurlijkheid, ongecultiveerdheid versus geordende, burgerlijke overzichtelijkheid. Sommige kampeersers wilden een wild kamp; anderen: „Alstublieft geen straatjes met nummers; liefst een vrij en natuurlijk gebied en liefst geen te strenge controle” of „Te geciviliseerd hier; van die vakindeling, daar houd ik niet van” of „Te straatachtig”. Anderen vinden: „De percelen moeten worden aangegeven; ook voor noodgevallen is dat nodig”. De ruimte op het terrein is een aspect dat zeer vaak ter sprake werd gebracht. Ruimte om voldoende privacy te kunnen genieten (vooral door huisjesbewoners genoemd), om spel en sport te beoefenen en om voldoende vrijheid van beweging (free-play) te hebben. Verschillende opmerkingen over de grootte van het terrein houden nauw verband hiermee. Hoewel er op dit punt wel een grote variatie bestaat gaat de voorkeur van de meeste kampeersers uit naar de grotere terreinen. Vooral omdat men daar een meer gedifferentieerd complex van voorzieningen en ontspanningsaccommodatie aantreft, maar ook om vrij te zijn in de keuze van contacten met kampeergerenoten en om ruimte voor spel en sport te hebben. Zo zei men wel: „Het terrein is eigenlijk te klein om vrij te zijn”. De voorkeur voor het kamperen op een groot terrein werd ook wel als volgt geargumenteed: „Het is hier net als in de stad: wil je geen contacten dan hoeft dat ook niet”.

Het thema voorzieningen was op sommige terreinen aanleiding tot welhaast eindeloze gesprekken. Het ongenoegen had vaak betrekking op het ontbreken van — naar de mening van de kampeersers — de meest elementaire sanitaire voorzieningen, op de voedings- en genotmiddelenvoorziening

en op het in te geringe mate aanwezig zijn van mogelijkheden voor sport, spel, ontspanning (vooral indoor-mogelijkheden) en last but not least op de leiding van de terreinen.

Het beheer van een kampeerterrein kan op zeer veel aspecten van het kamperen betrekking hebben: rust, orde (huisregels), veiligheid, ontspanningsorganisatie, hygiëne, sfeer etc. Bovendien is de beheerder — of behoort dat volgens vele kampeerdere te zijn — de adviseur van de mensen, die op zijn terrein kamperen. De grootste tevredenheid over het beheer bestond op de terreinen waar veel werd georganiseerd op het gebied van sport en spel voor jongeren en ouderen. Verschillende beheerders zijn — hoewel zij voorheen de mening waren toegedaan dat organisatie van sport en spel niet van hen verlangd werd — op dit gebied actief geworden, meestal tot groot genoegen van de kampeerdere.

Belangrijk is ook de sfeer op het kampeerterrein. De meeste kampeerdere geven er sterk de voorkeur aan op een terrein te verblijven, waar men ongeveer dezelfde kampeerstijl heeft als zij zelf hebben. Het gaat daarbij onder andere om de volgende elementen: de wijze van inrichting van het verblijf, de verblijfsvorm, de mate waarin men zich mengt in het groepsleven van andere kampeerdere en wat hiermee verband houdt, het voor elkaar hoorbaar (radio, stemhoogte etc.) en zichtbaar aanwezig zijn, de soorten activiteiten die men ontplooit (b.v. sleutelen aan auto's etc. wordt door verschillende kampeerdere verafschuwd). Was men tevreden met de sociale omgeving dan zei men wel: „Mensen uit goed milieu; geen nozembende”, of „Behoorlijk publiek, geen harde radio's”. Is men eenmaal ontevreden dan brengt men de ontevredenheid vaak in verband met verschillende aspecten van het kampeergedrag van de „bevolking”: „Niet zo denderend; het lijken wel zigeuners; ze brengen van alles van thuis mee, matrassen en kussens; vooral in het topseizoen is dat; altijd hangt er was uit; het meenemen van auto's op het terrein zou verboden moeten zijn, het is maar starten en knutselen”.

Ook de wijze waarop men elkaar bejegt, is van grote invloed op de tevredenheid blijkens opmerkingen als: „Nu is het goed hier, maar voordien minder; die hadden veel kapsjones en ze bekeken ons niet eens”, of „Je moet geen schreeuwers hebben, maar toch beter arbeiders dan elite, daar krijg je geen goed woord van”. Sommige kampeerdere wensen zich volslagen te isoleren. Dit stemt overeen met de ervaringen van DAATSELAAR (1966) die schreef: „Zo komen er ook mensen, vooral in de bungalowcentra, die zich als ridders in hun onderkomen verschansen. Ditzelfde speelt zich in mindere mate af op de barstens volgepropte kampeer- en caravanplaatsen. De massaliteit inspireert niet tot het verbreken van hun dagelijks isolement”. Antwoorden op de vraag naar de mening over het publiek op het kampeerterrein luiden dan: „Daar kan ik niets van zeggen; wij gaan met niemand om” of „Wij bemoeien ons niet met anderen, dat is onze gewoonte niet”. Op verschillende kleine terreinen, waar zowel op het gebied van sanitair als ontspanning de meest elementaire voorzieningen ontbreken, waren de kampeerdere toch tevreden of in

elk geval niet ontevreden. De leiding van deze campings wordt goed bevonden, indien de kampeersders het gevoel hebben dat met de verdiensten al het mogelijke wordt gedaan om het de cliënt naar de zin te maken.

Uit de wijze waarop men zijn ontevredenheid kenbaar maakt, blijkt vaak heel duidelijk dat men het kampeerterrein of het gebied vergelijkt met een eerder bezocht terrein of gebied. Vele kampeersders — vooral die op de „arme” terreintjes — beschikken niet over ervaringen elders of hebben slechts zeer weinig vergelijkingsmogelijkheden. Bovendien is kritiek en ontevredenheid gericht op die elementen van de campingsituatie, waarvan men aanneemt dat verandering (verbetering) mogelijk is. Kritiek op „de natuur” of de landschappelijke gestalte van een gebied wordt weinig gegeven; de meeste kampeersders nemen aan dat verandering hiervan onmogelijk is. Kampeersders, die op grote terreinen verblijven, zijn — hoewel zij reeds een zeer gevarieerd pakket voorzieningen ter beschikking hebben — in het algemeen veel meer geneigd om op allerlei punten ontevreden te zijn. Uit de relatief hoge percentages van de Kempische kampeersders, die ontevreden waren over de voorzieningen, mag men dus niet de conclusie trekken dat de campings in de Kempen gemiddeld genomen slechter zijn dan die in Gaasterland; het omgekeerde is eerder waar.

Uit het voorgaande kunnen we de volgende conclusies trekken. Hoewel dit aspect in de kampeer-motivatie en de waardering van de kampeersituatie een belangrijke rol speelt, zijn slechts enkele kampeersders ontevreden omdat er niet voldoende mogelijkheden in de gebieden zijn om in stilte van de natuur te kunnen genieten (het vertoeven in een „natuurlijke” omgeving, onder andere gekenmerkt door relatieve afwezigheid van mensen en door mensen gemaakte objecten). Voor ongeveer 40 % van de kampeersders is alleen de aanwezigheid van een relatief natuurlijke omgeving een belangrijke bron van genoegen (bijlage 14a) en voor sommigen van deze categorie is de aanwezigheid van (veel) „toegevoegde” recreatiemogelijkheden een bron van ongenoegen. Voor relatief veel van deze mensen echter is de afwezigheid van „toegevoegde” recreatiemogelijkheden geen aanleiding tot ontevredenheid. (Slechts resp. 27 en 24 % van de respondenten in Gaasterland en de Kempen maakte geen enkele afkeurende opmerking over de camping). Sommigen hiervan zeggen geen behoefte eraan te hebben, maar zouden bij het ontbreken van de toegevoegde mogelijkheden ontdekken dat verschillende van de overige leden van de kampeergroepen (meer dan 90 % gezinnen) waartoe zij behoren, ontevreden zouden zijn, wat indirect ook hen ongenoegen zou bezorgen.

Voor vele kampeersders (± 50 %) is alleen de mogelijkheid om van de natuur te genieten geen grond voor tevredenheid over de kampeersituatie. Indien echter hieraan enige beperkingen worden gesteld (het maken van wandelingen in bossen, het moeten betalen van entree om een bepaald gebied te mogen betreden, het stuiten op een bordje verboden toegang etc.) dan leidt dit wel tot soms grote ontevredenheid, die gezien het geringe gebruik dat er van deze recreatiemogelijkheden wordt gemaakt

disproportioneel groot lijkt te zijn. Ook kampeerdere, die slechts een fractie van hun tijd spenderen aan het maken van een wandeling of het bezoeken van een natuurgebied, bleken in hoge mate verontwaardigd te zijn een bordje verboden toegang te hebben aangetroffen. Dit geldt overigens voor vele andere recreatiemogelijkheden. Verschillende kampeerdere zijn bijvoorbeeld in hoge mate ontevreden omdat ze op hun camping geen zwembad of in het gebied geen nachtbar etc. aantreffen. Toch zullen verschillende van deze kampeerdere hiervan weinig of helemaal geen gebruik maken. Zij weten dat enkele leden van hun kampeergroep de aanwezigheid van een bepaalde voorziening erg op prijs stellen. Alleen al de aanwezigheid van verschillende mogelijkheden en het idee dat men er gebruik van kan maken, dus het gevoel in een „rijke” recreatiesituatie te zijn, leidt tot grote tevredenheid. Voor de meeste kampeerdere ($\pm 80\%$; bijlagen 14a en 14b) gaat dit op; zij zijn (zeer) ontevreden indien er onvoldoende toegevoegde mogelijkheden (sport, spel, amusement etc.) en voorzieningen (comfort) zijn.

Voor een relatief klein deel ($\pm 10\%$) van de kampeerdere blijkt de aanwezigheid van mogelijkheden om van de natuur te genieten niet tot genoegen te leiden en de afwezigheid daarvan niet tot ongenoegen. Aanwezigheid van veel toegevoegde mogelijkheden en voorzieningen leidt voor hen tot genoegen; het ontbreken van enkele mogelijkheden of voorzieningen tot groot ongenoegen. Vooral bij deze laatste conclusie bedenke men dat de vraaggesprekken vooral met ouderen werden gevoerd; indien meer jongeren onder de respondenten vertegenwoordigd zouden zijn, zou deze laatste categorie waarschijnlijk (aanmerkelijk?) groter zijn.

8. Factoren van invloed op het recreatiegedrag van kampeersers

In 2.2 zijn een aantal veronderstellingen geformuleerd enerzijds over de functie van de openluchtrecreatie voor de mens en anderzijds over de factoren, die van invloed zijn op het recreatiegedrag van kampeersers.

Er bestaan over de functie van de openluchtrecreatie voor de mens twee contradictoire opvattingen: de opvatting dat de recreant het tegengestelde, het contrasterende wil beleven respectievelijk moet kunnen beleven en de opvatting, dat dit aspect slechts in geringe mate een rol speelt.

We stellen eerst de vraag aan de orde, welke van de opvattingen over de openluchtrecreatie, gezien het gedrag van de kampeersers, het meest met de werkelijkheid overeenkomt en in de tweede plaats de vraag of de mate, waarin verschillende factoren het gedrag van kampeersers beïnvloeden, in overeenstemming is met de in 2.2 geformuleerde veronderstelling, dat persoons- en groepsfactoren meer van invloed zijn op het gedrag van kampeersers dan situationele factoren.

8.1 De „compensatie-theorie” en de werkelijkheid

De compensatie-theorie van de openluchtrecreatie impliceert, zoals we in hoofdstuk 2 hebben gezien, dat het gedrag van kampeersers in hoge mate door discontinuïteit wordt gekenmerkt; kampeersers zouden immers ter compensatie van de in de stedelijk-industriële wereld beleefde tekorten, zowel in gedrag als in omgeving, het contrasterende met het alledaagse realiseren. We hebben nagegaan, voor die dimensies, die in het kader van dit onderzoek naar de functie van het platteland voor de openluchtrecreatie relevant zijn, of deze opvatting met de werkelijkheid in overeenstemming is.

Vele kampeersers blijken tijdens het kamperen een sociaal milieu te prefereren dat niet of slechts in geringe mate afwijkt van het sociale milieu van alledag (zie 4.2). Vele kampeersers gaan samen met kennissen en familieleden kamperen en onderhouden tijdens het kamperen contacten met hun kennissen, familie en burens (4.3). Vele kampeersers gaan naar een kampeerterrein, waar soms een groot deel van de bewoners bestaat uit mensen, die in dezelfde gemeente wonen als zij zelf (4.1). Verder blijken kampeersers over het algemeen een hoge mate van „plaatstrouw” aan de dag te leggen (zie 5.2). De meesten geven duidelijk de voorkeur aan campings met veel voorzieningen en veel indoor- en outdoor-recreatiemogelijkheden, met andere woorden aan campings met toegevoegde ont-

spanningsmogelijkheden en modern-stedelijk comfort. Kamperen biedt de recreant de mogelijkheid zijn eigen vertrouwde kampeerbenodigdheden en gebruiksvoorwerpen te gebruiken. Bovendien kan hij zijn eigen dagprogramma handhaven. Ook kan men de eenmaal binnen het gezin uitgekristalliseerde rollen blijven spelen.

Vele kampeers brengen bijna al hun tijd door op de camping of in dorpen en steden; het vertoeven in een relatief natuurlijke omgeving (afwezigheid van mensen en door mensen gemaakte objecten) in de vorm van het bezoeken van natuurgebieden, het maken van wandelingen in bossen etc., is, gezien de tijd, die daaraan gespendeerd wordt, van ondergeschikte betekenis. Velen zijn in hoge mate immobiel. Men kampeert in relatief zware, veel ruimte en comfort biedende, verblijfsmiddelen (hoofdstuk 5).

Door de boven gesignaleerde kenmerken krijgt kamperen sterk het karakter van wonen. Of hier van een recapitulatie van het wonen in vroeger tijden sprake is, valt te betwijfelen (zie 1.2). Juist het kamperen blijkt in vele opzichten de mogelijkheden te bieden om in gedrag en omgeving niet het contrasterende te (hoeven) realiseren. Slechts een kleine minderheid grijpt de mogelijkheden aan „het andere” te realiseren. Deze bevinding is des te opmerkelijker als men bedenkt dat (zoals in 1.3 gebleken is) juist het kamperen en in een zomerhuisje verblijven in veel sterkere mate dan andere openluchtrecreatieactiviteiten werden gemotiveerd door de bevolking in de provincie Groningen met „contrast met de alledaagse bezigheden”. Het gaat hier echter slechts om een schijnbare tegenspraak. (WIPPLER, 1966).

Immers gebleken is dat „het de stad uit zijn” en „het thuis weg zijn” voor de kampeers zeer belangrijke motieven waren (7.1). Verschillende motieven, die met het kamperen in verband gebracht worden, blijken veeleer algemene vrijetijdsbestedingsmotieven te zijn. Het kamperen biedt echter de kampeerder de mogelijkheid om verschillende waarden als „rust”, „vrijheid” en „van de natuur genieten” op een naar zijn eigen gevoel bijzondere manier te realiseren. De recreatieve aantrekkelijkheid van de gebieden wordt door de kampeers vooral toegeschreven aan wat we globaal zouden kunnen omschrijven met de „natuurlijkheid” van de gebieden. Voor de meeste kampeers betekent kamperen helemaal niet dat zij tijdelijk afzien van modern-stedelijk comfort; het kan heel goed samengaan met comfort, sommigen willen tijdens het kamperen juist meer comfort dan thuis.

Opvattingen over de functie van het platteland voor de openluchtrecreatie, gebaseerd (zie 1.2) op de „compensatie-theorie en andere recreatietheorieën, waarin de gedachte dat de openluchtrecreatie een compensatie-functie heeft t.o.v. het leven van alledag (zie 1.2), blijken, afgaande op het gedrag van kampeers, in het algemeen niet juist te zijn. Wel blijkt het zoeken naar compensatie in allerlei aspecten van het gedrag een rol te spelen (tempo, kleding, relaties etc.). Dit geldt niet voor die aspecten, waarvan men dat veronderstelt op grond van opvattingen

over de functie van het platteland voor de openlucht recreatie, die op de „compensatie-theorie” zijn gebaseerd.

8.2 *Situationele factoren*

8.2.1 Het weer

De oordelen van recreanten over het weer op eenzelfde dag blijken uiteen te lopen. Sommige recreanten noemen het weer alleen goed als het heet of zeer heet is zodat men kan zwemmen; anderen geven meer de voorkeur aan wat lagere temperaturen waarbij zij kunnen wandelen. Uit een analyse van de antwoorden op de vraag: „Wat doet u bij goed weer?” bleek dat bepaalde activiteiten, die toch ook bij goed weer veel tijd vergen, door verschillende recreanten niet werden genoemd, zoals huishoudelijk werk, verzorgen van kinderen, onderhoud van de tent, het maken van een wandeling rond de camping. Ook het bezoeken van andere kampeers en het doen van een spelletje in de tent ontbreken vrijwel.

In de antwoorden op de vraag naar de bezigheden bij slecht weer ontbreken verschillende toch ook of vooral bij slecht weer veel tijd vergende activiteiten (bijlage 15). De kampeers in Gaasterland noemen meer „goed-weer-activiteiten”, die buiten de camping plaatshebben, dan de kampeers in de Kempen. Men bedenke hierbij dat in Gaasterland veel kampeers met goed weer naar de IJsselmeerkust gaan. In de Kempen blijven veel ouders bij hun kinderen, die in de ploeterbadjes op de camping rondartelen. Men besteedt dus in feite in beide gebieden zijn tijd meer op dezelfde manier dan uit de cijfers op het eerste gezicht blijkt.

Bij slecht weer worden meer autotochtjes ondernomen en meer bezoeken aan steden en dorpen gebracht dan bij goed weer. Fiets- en bromfiets-tochten maken, roeien, zeilen en vissen staan meer bij goed weer op het „programma”. De wijze, waarop men zijn tijd besteedt, is zeer sterk van het weer afhankelijk. Bij slecht weer is men aanmerkelijk minder mobiel. Voor sommige kampeers vormt slecht weer helemaal geen handicap; zij zijn erop berekend door ook voor slecht weer speciaal schoeisel en kleding mee te nemen. Een voorgenomen voettocht of nachtwandeling wordt door hen niet om slecht weer uitgesteld. De meeste kampeers voelen zich evenwel zeer gefrustreerd door slecht weer; zij hebben geen slecht-weer-kleding en schoeisel ter beschikking.

Men kan de kampeers generaliter „mooi-weer-kampeers” noemen. De meesten willen wel in een „natuurlijke” omgeving kamperen, maar die natuur wordt alleen van zijn aangename zonzijde geaccepteerd; bewolking, wind, lage temperatuur en regen worden tot de verwerpelijke kanten van die natuur gerekend; zij passen eigenlijk niet in de conceptie, die de kampeerder van de „natuur” heeft.

8.2.2 Het gebied

Recreatiegebieden kan men, wat hun recreatiemogelijkheden betreft, sterk geschematiseerd in vier categorieën verdelen: gebieden met weinig „natuurlijke” en „toegevoegde” recreatiemogelijkheden, gebieden met veel „natuurlijke” maar weinig „toegevoegde”, met weinig „natuurlijke” maar veel „toegevoegde” mogelijkheden en gebieden waar beide soorten mogelijkheden voorhanden zijn.

Ook kampeerterreinen zou men zo kunnen indelen. Verschillende kampeerterreinen in Gaasterland hebben bijna geen „natuurlijke” en weinig „toegevoegde” recreatiemogelijkheden (vooral de kleinere), enkele hebben wel „natuurlijke” maar zeer weinig „toegevoegde” recreatiemogelijkheden en weer anderen hebben beide soorten mogelijkheden.

De meeste campings in de Kempen hebben, vergeleken met die in Gaasterland, veel „toegevoegde” recreatiemogelijkheden en bovendien veel „natuurlijke” mogelijkheden. In de Kempen zijn er evenwel ook met veel „natuurlijke” mogelijkheden en weinig of geen „toegevoegde” mogelijkheden. De meeste van deze campings worden gebruikt door jeugdgroepen onder leiding, een categorie kampeers, die in dit verslag weinig aandacht kreeg.

De recreatiegebieden Gaasterland en de Kempen kunnen getypeerd worden als gebieden met betrekkelijk veel „natuurlijke” maar weinig „toegevoegde” mogelijkheden (na 1965 is hierin verandering gekomen).

De afbakening van recreatiegebieden, zoals wij dat hier gedaan hebben, is een arbitraire aangelegenheid; ook aan de omliggende gebieden zou aandacht besteed moeten worden.

De kampeers in Gaasterland besteden gemiddeld meer tijd dan kampeers in de Kempen aan het bezoeken van steden en dorpen, aan actieve recreatie en aan het vertoeven in „de natuur” buiten de campings (tabel 3). De belangrijkste oorzaken voor deze verschillen moeten o.i. niet in verschillen in de recreatieve structuur van de gebieden gezocht worden, maar meer in de relatieve afwezigheid van voorzieningen op de campings. Het verschil tussen de tijdsbesteding van mannelijke en vrouwelijke kampeers in de Kempen en in Gaasterland kan hiermee voor een belangrijk deel verklaard worden. Het grotere verschil tussen de tijdsbesteding van mannen en vrouwen in de Kempen kan overigens ook voor een deel worden toegeschreven aan het feit dat in Gaasterland iets meer kampeers van „hogere” status zijn geïnterviewd (waarschijnlijk zijn kampeers van „hogere” sociale status meer geneigd om de roldifferentiatie tussen mannen en vrouwen gedurende de kampeertijd te laten vervagen) en doordat in de Kempen meer tieners (12-18 jaar) voorkwamen in de kampeergroepen, waartoe de kampeers-responsdents behoorden. Bovendien is in de Kempen de gemiddelde verblijfsduur langer dan in Gaasterland en wordt er door degenen, die tijdens het kamperen naar het werk pendelen, langer gependeld dan in Gaasterland; het kamperen krijgt daardoor meer het karakter van wonen en waarschijnlijk is men daardoor

meer geneigd in de gezinnen de bestaande roldifferentiatie tussen de sexen te handhaven.

De verschillen tussen de gemiddelde tijdsbestedingen van de kampeerd-ers in de twee gebieden kunnen gedeeltelijk waarschijnlijk ook verklaard worden uit de verschillen in herkomst van de kampeerd-ers. Mogelijk zijn de uit Brabant herkomstige kampeerd-ers in de Kempen meer geneigd de roldifferentiatie, die in het dagelijks leven mogelijk groter is dan die van de kampeerd-ers uit het noorden in Gaasterland, te handhaven.

De invloed van de verschillen in recreatieve structuur op de tijds-besteding van de kampeerd-ers is alleen aan te duiden, indien de populaties in de gebieden op relevante punten geen verschillen vertonen. Dit is echter een niet te verwezenlijken ideaal.

De Gaasterlandse kampeerd-ers motiveerden hun kampeerbezoek meer met te wijzen op „de natuur” in Gaasterland en de mogelijkheden voor actieve recreatie aldaar dan de Kempische kampeerd-ers hun bezoek aan de Kempen. Daar speelden de motieven rust, gezelligheid, ontspanning en de aanwezigheid van goede kampeerterreinen een belangrijker rol (bijlage 11). Waarschijnlijk speelt ook in de wijze, waarop men zijn bezoek aan het gebied motiveert, de herkomst en de sociale status van de kampeerd-ers een belangrijker rol dan de verschillen in recreatieve structuur van de gebieden. Het vergelijken van gedrag en motieven van kampeerd-ers in gebieden, die sterk(er) verschillen dan Gaasterland en de Kempen, zou meer inzicht geven in de invloed van de factor „gebied” op het gedrag van kampeerd-ers.

8.2.3. De „camping”

De verschillen tussen de percentages van de tijd, die kampeerd-ers van verschillende kampeerterreinen gemiddeld buiten de kampeerterreinen doorbrengen, zijn niet groot (bijlage 17b). Enkele grote kampeerterreinen in de Kempen worden door de kampeerd-ers bijna niet verlaten. Zij treffen er alle voorzieningen en ontspanningsmogelijkheden aan, die zij wensen. Sommige van deze grotere campings zijn goed beschouwd vormen van relatief verstedelijkte nederzettingen. Overigens brengt dit slechts bij een enkeling ontevredenheid teweeg.

In het algemeen blijken kampeerd-ers van „arme” campings (vooral de kleine campings horen daartoe) toch niet meer ontevreden over hun camping en verlaten zij deze niet gedurende meer tijd om van de „natuurlijke” of „toegevoegde” recreatiemogelijkheden buiten hun camping ge-bruik te maken dan kampeerd-ers op „rijke” campings. Daarvoor zijn verschillende oorzaken aan te wijzen. In de eerste plaats zijn „arme” campings meer dan de „rijke” campings bevolkt door mensen van „lagere” sociale status. Zij blijken meer geneigd te zijn hun kampeer-geoegens o.a. in gezelligheid met andere kampeerd-ers te zoeken dan kampeerd-ers van „hogere” sociale status. In de tweede plaats zijn deze

kampeeders o.a. op deze campings gaan „staan” omdat zij er minder voor betalen en omdat zij zich tot de overige kampeeders daar aangetrokken voelen. Zij zijn tevreden zolang zij het gevoel hebben dat de beheerder met de hem ter beschikking staande middelen al het mogelijke doet het zijn gasten naar de zin te maken (zie 7.2).

De wijze waarop de kampeerterrainen zijn gesitueerd, aangelegd en voorzien van recreatiemogelijkheden is in hoge mate bepalend voor de tevredenheid en ontevredenheid van de kampeeders. Men zou veronderstellen dat kampeeders van terreinen, die dicht bij natuurgebieden zijn gelegen, er gemakkelijker toe komen deze te bezoeken dan kampeeders van terreinen, die ten opzichte van „de natuur” minder gunstig zijn gelegen. Deze voor de hand liggende relatie is echter moeilijk aan te tonen, omdat binnen een gebied niet voldoende campings zijn, die — met uitzondering van hun ligging t.o.v. „de natuur” — dezelfde kenmerken hebben, zodat men voldoende gegevens ter vergelijking heeft. De kampeeders van een dicht bij een natuurgebied gelegen terrein bleken juist minder dan andere kampeeders hun terrein te verlaten en bijna geen bezoek aan natuurgebieden te brengen. De populatie van het terrein in kwestie behoorde tot de „hogere” sociale statuscategorieën, wat een reden temeer is om aan te nemen dat het natuurgebied in trek zou zijn (zie 1.9). Op het terrein kampeerden echter meer dan op andere terreinen gezinnen met o.a. peuters en kleuters, wat in het algemeen de mobiliteit doet afnemen (bijlage 18). In de tweede plaats was dit terrein voor een gedeelte opgebouwd uit zgn. „eilandjes” (open plaatsen voor een of enkele tenten/caravans tussen laag loofhout) waardoor de kampeeders het gevoel hadden reeds voldoende „in de natuur” te zitten. In de derde plaats werden op dit terrein voor de peuters en kleuters spelletjes georganiseerd en was er speciale ontspanningsaccommodatie voor hen aanwezig (een speeltuin en mogelijkheden voor indoor-recreatie). Bovendien waren er op de camping een goede cantine en een kampwinkel met een groot assortiment.

De aanleg van de camping is voor het kamperen van groot belang. Uit het feit dat kampeeders gemiddeld zeer veel tijd op de terreinen doorbrengen, mag men niet concluderen dat zij voortdurend in dichte menigten verkeren. Op sommige terreinen zijn de kampeeders bijna altijd zowel visueel als auditief voor elkaar aanwezig. Op kampeerterrainen bestaande uit een open veld is dat meer het geval dan op terreinen, die opgedeeld zijn in compartimenten. Tussen kampeeders op deze „veldjes” bestaat vaak een intensief sociaal verkeer; de fysieke begrenzingen worden vaak opgevat als sociale afbakeningen.

De leiding van de campings kan een grote invloed hebben op het gedrag van de kampeeders. Op verschillende terreinen met alleen huurhuisjes wordt door de leiding niets op het gebied van organisatie van sport en spel gedaan. Bovendien hebben verschillende van deze terreinen geen kampwinkel. Als men dan bovendien in aanmerking neemt dat de verblijfsduur op de huurhuisjescomplexen gemiddeld korter is dan op andere

campings dan wordt des te meer verklaarbaar dat bewoners van huur-huisjes gemiddeld meer tijd buiten hun kampeerterreinen doorbrengen en minder onderlinge contacten leggen dan kampeerdere van andere terreinen. Op sommige terreinen worden door de leiding wedstrijden georganiseerd tussen kampeerdere van verschillende delen van de terreinen; op die manier worden er meer contacten tussen de kampeerder gelegd dan wanneer de leiding niets zou organiseren. Kampeerdere, die veel contacten met kampeerdere van andere groepen hebben, verlaten gedurende gemiddeld minder tijd hun campings dan kampeerdere, die geen of weinig contacten hebben.

Op de terreinen in de Kempen wordt door de leiding meer gedaan aan organisatie van ontspanning dan in Gaasterland; waarschijnlijk zijn er mede hierdoor in de Kempen in het algemeen meer contacten tussen kampeerdere dan in Gaasterland.

Op enkele campings werd voor jongeren sport en spel georganiseerd. Daardoor verlieten zij deze terreinen bijna niet. De ouderen, die daardoor meer vrijheid hebben, brengen toch niet meer tijd buiten de terreinen door dan de kampeerdere van terreinen waar geen spelen georganiseerd worden. In de eerste plaats willen de ouderen bij hun tent/caravan aanwezig zijn, omdat zij het prettig vinden dat hun kinderen hen — op welk moment ook — bij de tent/caravan aantreffen en in de tweede plaats leggen zij vaak belangstelling voor het spel van hun kinderen aan de dag. In het algemeen zijn de kampeerdere op terreinen, waar sport en spel georganiseerd worden, zeer tevreden.

Kampeerdere, die ontevreden zijn over de ontspanningsmogelijkheden op het terrein, zijn in het algemeen ook ontevreden over de recreatiemogelijkheden in het gebied waar zij kamperen. Waarschijnlijk zijn kampeerdere, die ontevreden zijn over de ontspanningsmogelijkheden op de tererinen, vooral ontevreden omdat er onvoldoende „toegevoegde” mogelijkheden zijn; zij treffen die dan bovendien niet in het gebied aan (bijlagen 14b en 14c).

8.2.4 Het „verblijf”

Tentkampeerdere, caravanners, huurhuiskampeerdere en kampeerdere in eigen huisjes gedragen zich verschillend. Tentkampeerdere hebben meer contacten met kampeerdere van andere kampeergroepen dan bewoners van eigen huisjes, deze laatste meer dan caravanners en caravanners weer meer dan huurhuisebewoners (bijlage 19a). Tentkampeerdere verlaten gemiddeld gedurende minder tijd de kampeerterreinen dan de overige kampeerdere (bijlage 19b). Kampeerdere in eigen huisjes in Gaasterland blijken gemiddeld zeer veel tijd niet in of bij hun huisjes te vertoeven, terwijl dat in de Kempen wel het geval is. De oorzaak hiervan is dat de huisjes in de Kempen een onderdeel vormen van een groot kampeercentrum terwijl de huisjes in Gaasterland alleen ruimtelijk een complex vormen; er is geen

centraal beheer (bijlage 19b). Tentkampeeders besteden waarschijnlijk gemiddeld meer tijd aan het opzetten en inrichten van hun verblijf dan andere kampeeders. Reeds bij hun aankomst op een bepaald terrein ontstaan er bij het opzetten van de tent contacten met behulpzame en/of nieuwsgierige medekampeeders. Ook komen zij bij hun aankomst in een minder gestructureerde situatie terecht dan huisjeskampeeders; zij zijn meer van het weer afhankelijk en, doordat hun verblijven minder mogelijkheden tot isolement en privacy bieden, ook meer van hun medekampeeders. Contacten tussen kampeeders in tenten ontstaan mogelijk ook gemakkelijker dan tussen huiskampeeders omdat tenten in het algemeen dichter bij elkaar staan. Soms zijn er wellicht meer contacten dan men wenst. In het algemeen echter blijken kampeeders, die prijs stellen op contacten met mensen van andere kampeergroepen ook meer contacten te hebben dan zij die daarop geen prijs stellen (bijlage 19c). Vooral jongeren zijn, indien zij geen of weinig jongeren op hun kampeerterrein kunnen ontmoeten, daarover zeer ontevreden.

De grotere „honkvastheid” (het verblijven op de camping) van tentkampeeders en het feit dat zij meer contacten hebben, heeft verschillende oorzaken: tentkampeeders behoren meer tot de „lagere” sociale statusgroepen en meer dan kampeeders in andere kampeerverblijven tot kampeergroepen met o.a. peuters en kleuters (bijlage 20). Kampeeders, die tot deze groepen behoren zijn „immobieler” dan andere kampeeders (bijlagen 8 en 25b).

Er gaat waarschijnlijk wel enige invloed uit van het verblijf op het gedrag van kampeeders; andere factoren spelen ook een rol, die moeilijk daarvan zijn te isoleren. Het gebruik van verschillende verblijfsvormen geeft aan het kamperen enige verscheidenheid aan betekenissen. Het kamperen in tenten wordt door de kampeeders geassocieerd met waarden als „echt”-kamperen, jeugdigheid, primitiviteit, gezelligheid, improviseren, goedkoop, lagere sociale status, weersafhankelijkheid, kort-kamperen en vrijheid. Het kamperen in caravans vertegenwoordigt meer waarden als luxe, comfort, degelijkheid, hogere sociale status, „recreatief wonen”, langkamperen, onafhankelijkheid en mobiliteit. Het verblijven in huisjes wordt meer geassocieerd met rust, privacy, comfort, een waarde variërend van „toch kamperen” tot „niet echt kamperen”, tweede thuis, hogere sociale status, bezit, centrum voor recreatie-activiteiten en verzekerde vakantiebestemming (onafhankelijkheid van het weer en de verzekering ook in het drukke topseizoen een goede plaats te hebben). Het gaat hier om graduele verschillen; bungalowtenten fungeren soms ook als tweede woning; caravans als een tweede thuis.

8.3 *Persoons- en groepsfactoren*

De persoonskenmerken (leeftijd, geslacht, sociale status) zijn niet onafhankelijk van de groepskenmerken (positie in de originaire en associatieve

recreatiegroepen). We zullen toch aan de verschillende hier genoemde factoren afzonderlijk aandacht besteden en pogen na te gaan van welke factor de meeste invloed op het gedrag van de kampeersders uitgaat.

8.3.1 De leeftijd

De mobiliteit van de kampeersders varieert sterk met de leeftijd. Peuters en kleuters zijn zeer immobiel in die zin dat zij bijna niet de directe omgeving van de verblijven verlaten. Kinderen dragen op verschillende wijzen bij tot de immobilititeit. Veel kampeersders blijken terug te keren naar een camping, waar zij eerder kampeerden; de kinderen verlangen terug naar de recreatiemogelijkheden, die zij er aangetroffen hebben en willen hun vriendjes en vriendinnetjes van het (de) voorgaande jaar (jaren) weer ontmoeten. Terwille van hun kinderen gaat men vaak naar een camping die niet te ver van de woonplaats is gelegen, zodat men bij slecht weer snel weer thuis is; het verkennen van verschillende recreatiegebieden is voor kleine kinderen niet aantrekkelijk.

Hoewel tieners zeer mobiel kunnen zijn, zijn ze dat in het algemeen niet; een uitgesproken interesse in de natuurlijke omgeving hebben zij vaak niet. Tieners, die in groepsverband onder leiding kamperen, kunnen zeer mobiel zijn, vooral de jongensgroepen. Voor jongeren op de hoofdzakelijk door kampeersders in gezinsverband „bewoonde” campings is de aanwezigheid van veel „toegevoegde” ontspanningsmogelijkheden en voorzieningen van groot belang. Op slechts één camping in de twee gebieden had de leiding zich er op toegelegd juist voor deze leeftijdscategorie ontspanning en amusement te organiseren; deze jongeren waren in het algemeen dan ook zeer tevreden. Op verschillende campings is de enige door deze leeftijdscategorie op prijs gestelde ontspanningsmogelijkheid een kantine met gelegenheid tot dansen. Aan sportwedstrijden op de terreinen, al dan niet georganiseerd, wordt vooral deelgenomen door tieners en jonge volwassenen.

Op verschillende terreinen — vooral die met huurhuisjes zonder verdere voorzieningen — ontbreken in de gezinnen juist de tieners en de jonge volwassenen (18-30 jaar); de ontspanningsmogelijkheden, die deze mensen zoeken, ontbreken er. Met de verdere toename van de leeftijd (oudere volwassenen, 30-60 jaar en ouder) neemt de mobiliteit weer af.

In het algemeen zijn jongere mensen meer op intensieve contacten gesteld dan oudere kampeersders. Oudere kampeersders willen „relaxen” (niet in de zin van de „relax-theorie” over de openluchtrecreatie); zij willen luieren en slapen en bovendien niet te veel andere mensen ontmoeten. Overigens blijkt er geen verband te bestaan tussen de score voor de interactie met familieleden, burens en andere bekenden en de leeftijd van de kampeersders. Ook is er geen verband tussen de hoeveelheid tijd buiten de campings doorgebracht en de leeftijd van de kampeersders.

8.3.2 Het geslacht

Vrouwelijke kampeerders zijn immobieler dan mannelijke kampeerders (bijlage 17a en 18). Dit geldt niet alleen voor kampeerders op gezins-terreinen maar ook voor jeugdgroepen onder leiding; meisjesgroepen onder leiding op speciaal voor deze categorie ingerichte kampeerterreinen zijn veel honkvaster dan jongens andere dezelfde omstandigheden.

Ook qua voorkeuren voor activiteiten bestaan er grote verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke kampeerders. Mannen besteden in de morgen meer tijd aan luieren, zonnen, zomaar wat zitten en studeren dan vrouwen; in de middag is dat juist omgekeerd, dan besteden de vrouwelijke kampeerders meer tijd aan deze activiteiten. In beide gebieden besteden de mannen in de ochtend gemiddeld 14 %, in de middag 6 % en in de avond 12 % van de tijd aan huishoudelijk werk. In de Kempen wordt door vrouwelijke kampeerders opmerkelijk meer tijd aan huishoudelijk werk gespendeerd dan in Gaasterland. Aan koffiedrinken en converseren geven mannen evenveel tijd als vrouwen. In de middag besteden de vrouwen meer tijd dan de mannen aan het doen van spelletjes en sport met de leden van de eigen kampeergroep. In beide gebieden is de mannelijke kampeerbevolking meer betrokken bij spel en sport waaraan door leden van verschillende groepen wordt deelgenomen. Boodschappen doen in de kampwinkel gebeurde in de morgen en de avond meer door de mannen, in de middag meer door de vrouwelijke kampeerders. Vrouwen brachten meer tijd in de kantine door dan mannen; dit geldt niet voor tieners en jonge volwassenen. Het tuinieren kwam alleen in de Kempen voor; in de morgen en de avond werd het meer door de mannen beoefend en in de middag meer door de vrouwen.

Mannen wandelen in het algemeen meer dan de vrouwelijke kampeerders; deze laatste bleven in het algemeen dichterbij de kampeerterreinen. Zonnebaden wordt meer door vrouwen dan door mannen gedaan. Het verschil tussen de activiteiten, die met zwemmen en zonnebaden zijn aangeduid, is vaak miniem. De kampeerders, die in Gaasterland de Klifranden bezoeken brengen het grootste deel van hun tijd door met zonnebaden; immers men treft op een bepaald moment gemiddeld niet meer dan ongeveer 10 à 15 % van de „zwemmers” in het water aan, bovendien zijn het voornamelijk kinderen, die het water in gaan. Vissen is meestal een louter mannelijke aangelegenheid, slechts in een enkele keer komt het voor dat man en vrouw samen soms met kinderen gaan vissen; de vrouw en de kinderen zonnen (al dan niet achter een windscherm), de man verricht het „symbolische werk”. Ook roeien en zeilen zijn mannelijke activiteiten. Men houde er rekening mee dat de teenagers in de steekproef zo goed als ontbreken; meisjes van die leeftijdscategorie besteden hieraan wel relatief veel tijd. Bromfietstochtjes worden nog al eens alleen door mannen ondernomen. Het maken van fietstochtjes is meer een gezins-aangelegenheid, ook het maken van autotochten.

Uit de tijdsbestedingsbudgetten van de kampeerders kan men conclu-

deren dat er tussen mannen en vrouwen een roldifferentiatie bestaat; in de Kempen meer dan in Gaasterland (bijlage 17a). Dit geldt vooral voor de oudere kampeeders.

8.3.3 Sociale status

De sociale status van kampeeders is aan de hand van de beroepsprestigehiërarchie bepaald (bijlage 4). In Gaasterland kampeerden meer mensen van hogere sociale status dan in de Kempen. Waarschijnlijk verklaart dit gedeeltelijk de grotere mobiliteit van de kampeeders in Gaasterland; de mobiliteit (minder op de kampeerterreinen vertoeven, meer bezoeken van natuurgebieden en steden, die relatief ver van de terreinen zijn gelegen) (bijlage 5a) van kampeeders van hogere sociale status is namelijk groter dan van kampeeders van lagere status; deze zijn meer op gezelligheid gesteld en beschikken in mindere mate over auto's.

Kampeeders van „lagere” sociale status hebben meer intensieve contacten met kampeeders van andere kampeergroepen (bijlage 19e) en meer gecontinueerde contacten (contacten met kampeeders die men reeds kende vóór men ging kamperen). Ook nemen zij meer familieleden en kennissen mee uit kamperen (de „gemiddelde” sociale status van kampeeders, die alleen met gezinsleden kamperen is 2,4 en van kampeeders, die met gezinsleden en/of kennissen kamperen 2,0).

Kampeeders, die intensieve contacten met kampeeders van andere groepen onderhouden hebben meer gecontinueerde contacten dan kampeeders, die weinig of geen contacten met kampeeders van andere primaire groepen onderhouden (bijlage 24).

Uit het voorgaande blijkt reeds dat immobiliteit en interactie vaak samengaan. Kampeeders met veel contacten blijken iets minder vaak bezoeken te brengen aan recreatiecentra als strandbaden, speeltuinen etc., steden op afstanden van meer dan 20 km van de kampeercentra en aan natuurgebieden (bijlage 22). Er is bovendien enige samenhang tussen de mate, waarin men gecontinueerde contacten heeft en de hoeveelheid tijd, die men gemiddeld op de kampeerterreinen doorbrengt; kampeeders met veel continue contacten brengen gemiddeld iets minder tijd buiten de kampeerterreinen door.

De invloed van de factor „sociale status” op het gedrag is moeilijk te isoleren van de mogelijke invloeden van andere factoren die overigens zelf niet onafhankelijk van „sociale status” zijn (zie 8.2.4).

De factoren „leeftijdssamenstelling van de kampeergroepen” en „verblijfsvorm” veroorzaken mede het verschijnsel dat lagere sociale status met intensievere interactie samengaat. Zowel voor tentkampeeders als voor caravanners en bewoners van recreatiewoningen geldt dat de interactie-intensiteit toeneemt naarmate de sociale status van de kampeeders lager is. Er is ook samenhang tussen „sociale status” en groepssamenstelling. Deze is echter gering. Het verband tussen sociale status en interactie-

intensiteit vervalt dus niet door de invloeden van de met „sociale status” samenhangende factoren „groepssamenstelling” en „verblijfsvorm”.

Kampeerders, die intensieve contacten met andere kampeerders hebben, zijn meer ontevreden over de kampeeraccommodatie (vooral door het ontbreken van „toegevoegde” ontspanningsmogelijkheden) dan kampeerders, die weinig of geen contacten met andere kampeerders hebben (bijlage 24).

Veel kampeerders verblijven op kampeerreinen waar de „gemiddelde” sociale status van de mede-kampeerders niet of niet veel afwijkt van de eigen sociale status. Waarschijnlijk draagt dit ertoe bij dat men meer zijn eigen gewoonten kan handhaven dan wanneer er in mindere mate sprake was van sociale homogeniteit op kampeerreinen.

8.3.4 Herkomst en verblijfsduur

De herkomst en de verblijfsduur van de kampeerders staan niet los van elkaar; langkampeerders komen bijna allen uit gemeenten, die relatief dicht bij de kampeerreinen zijn gelegen (bijlage 3d). De langkampeerders in Gaasterland komen vooral uit de gemeenten Sneek en Leeuwarden; in de Kempen uit de gemeenten Rotterdam, Eindhoven, Tilburg en Den Haag (bijlage 3).

Kampeerders die relatief lang kamperen, gebruiken hun verblijf niet meer dan andere kampeerders als vertrekpunt voor bezoeken aan steden en recreatiestreken. Kampeerders die veel dagen in een van de gebieden doorbrengen, doen dit daar gedurende een zeer lange aaneengesloten periode en/of gedurende weekends. In het eerste geval kampeert men ook buiten de vakantieperiode van het gezinshoofd en is daardoor weinig mobiel (recreatiependel van de man met de auto; de vrouw besteedt meer tijd aan „subsistence-play”). De mobiliteit van weekendkampeerders is eveneens gering; er is veel tijd nodig voor het op orde brengen van het verblijf (en de tuin), voor „rust” en ontmoetingen met andere kampeerders. Tussen langkampeerders bestaan vaak vrij veel al dan niet gecontinueerde contacten (op één terrein kende 90 % van de langkampeerders reeds voor zij daar ging kamperen verschillende van de overige langkampeerders: de „vaste kern”).

Behalve met de verblijfsduur van de kampeerders vertoont de herkomst ook enige samenhang met de wijze, waarop men het verblijf in de gebieden motiveert en waardeert. Friezen die in Gaasterland kamperen, motiveren hun verblijf daar vaker dan de kampeerders uit de Randstad met motieven, die onder „natuur” samengevat kunnen worden; Gaasterland is namelijk — vergeleken met andere gebieden in Friesland — landschappelijk bijzonder aantrekkelijk. Daarentegen motiveerden kampeerders uit de Randstad hun gebiedskeuze meer met „actieve recreatie” en „rust” (bijlage 16).

In de Kempen zijn het juist de kampeerders uit de Randstad, die mo-

tieven noemden, welke onder het hoofd „natuur” samengevat kunnen worden. Ook noemden zij meer motieven, die samengevat kunnen worden onder „rust” dan de kampeers uit Brabant. Hoewel een meer op dit aspect toegespitst onderzoek nodig is, kan al wel uit deze gegevens de voorlopige conclusie worden getrokken dat de herkomst van de kampeers van invloed is op de wijze, waarop het kamperen in verschillende gebieden wordt gewaardeerd.

8.3.5 Grootte en structuur van de recreatiegroepen

Kampeergroepen omvatten gemiddeld zeer veel personen; in Gaasterland 5,7 en in de Kempen 5,5 personen (de Nederlandse huishouding omvatte in 1965 gemiddeld 3,8 personen) (bijlage 7). Bij de berekening van deze gemiddelden zijn georganiseerde jeugdgroepen, die op speciaal daarvoor bestemde terreinen verbleven, buiten beschouwing gelaten. Ongeorganiseerde jeugdgroepen zijn meestal kleiner dan georganiseerde jeugdgroepen; deze laatste kunnen in grootte sterk variëren.

De leden van verschillende grotere kampeergroepen beperkten zich in hun contacten tot kampeers van hun eigen groep. Leden van georganiseerde jeugdgroepen komen helemaal niet met kampeers van andere groepen (kampeerterreinen) in aanraking, hetgeen ook de bedoeling is van de leiding van deze groepen. Dit stelt overigens, mede gezien het feit dat de activiteiten van verschillende jeugdgroepen zich voornamelijk op de vrij grote kampeerterreinen en de directe omgeving daarvan afspeelden, bijzondere eisen aan de situering van deze terreinen (bijlage 26).

Behalve de grootte zijn vooral de leeftijds- en geslachtssamenstelling van de kampeergroepen van invloed op het gedrag van de kampeers. De diverse groepen vertonen grote verschillen in dit opzicht (bijlage 8).

Laten we de speciaal voor jeugdgroepen onder leiding ingerichte terreinen buiten beschouwing, dan kunnen we stellen dat de populaties van verschillende kampeerterreinen als geheel weinig verschillen vertonen in samenstelling naar leeftijd en geslacht (bijlage 7).

De originele groepen (kampeergroepen) op de „gezinsterreinen” werden aan de hand van de leeftijdsopbouw in de volgende vijf categorieën verdeeld:

1. Groepen met peuters (0-4 jaar) en jongere volw. (18-30 jaar) en/of oudere volwassenen (30-60 jaar) en/of bejaarden (60 jaar en ouder);
2. Groepen met peuters en kinderen (4-12 jaar) en/of tieners (12-18 jaar) en/of jongere volw. en/of oudere volw. en/of bejaarden;
3. Groepen met kinderen en tieners en/of jongere volw. en/of oudere volw. en/of bejaarden;
4. Groepen met tieners en jongere volw. en/of oudere volw. en/of bejaarden;
5. Groepen met jongere volw. en oudere volw. en/of bejaarden.

Deze indeling is gebaseerd op de gedachte dat aanwezigheid van peuters

in kampeergroepen meer tot immobiliteit zal leiden dan de aanwezigheid van kinderen en dit meer dan de aanwezigheid van tieners (zie bijlagen 18 en 20). Bij de groepen van categorie vijf kan de leeftijd van de groepsliden de aanleiding zijn tot een geringe mobiliteit. Daar bijna alle kampeergroepen uit gezinnen bestaan (eventueel vergezeld van enkele familieleden, burens of kennissen), kan men stellen dat de categorieën opeenvolgende fasen in de gezinscyclus vertegenwoordigen.

Uit een vergelijking van de leeftijdssamenstelling van de campingpopulaties met die van de totale Nederlandse bevolking blijkt dat onder kampeerdere de 4-12 jarigen sterk oververtegenwoordigd en dat mensen van 60 en ouder sterk ondervertegenwoordigd zijn (bijlage 7); het zijn dus vooral de gezinnen met jonge kinderen, die kamperen. Bovendien blijkt dat kampeergroepen met o.a. peuters en/of kinderen meer in tenten verblijven dan kampeergroepen van andere leeftijdssamenstellingen.

Om te kunnen aantonen dat, zoals we veronderstellen, de wijze waarop kampeerdere hun tijd besteden in sterke mate wordt beïnvloed door de leeftijdssamenstelling van de kampeergroepen, is nagegaan of er verschillen optreden in de wijzen waarop mannelijke en vrouwelijke kampeerdere van groepen van diverse leeftijdscomposities in de morgen, middag en avond hun tijd besteden (bijlage 25). Hierbij is alleen gelet op de plaatsen waar men zijn tijd doorbrengt en niet op de activiteiten die men onderneemt. De plaatsen, waar kampeerdere hun tijd doorbrengen zijn in slechts drie grove categorieën onderscheiden: op de camping (1), in dorpen en steden (2) en buiten de camping niet in dorpen en steden; dit laatste vaag aangeduid met „de natuur” (3) (bijlage 25).

Het gedrag van de vrouw wordt meer beïnvloed door de factor „leeftijdssamenstelling van de kampeergroep” dan dat van de man. De invloed van deze factor op het gedrag van de man is in de morgen, middag en avond ongeveer gelijk. De vrouw is in haar bewegingen, vooral in de middag, veel meer afhankelijk van de leeftijdssamenstelling van de kampeergroep waartoe zij behoort dan in de morgen en de avond. In de avond is die invloed op het gedrag van mannen en vrouwen ongeveer gelijk. Mannen zijn in het algemeen veel mobieler dan vrouwen; vooral in de middag zijn mannen van kampeergroepen van de categorieën 1 en in iets mindere mate van de categorieën 2 en 3 mobieler dan de vrouwelijke kampeerdere. Een gedetailleerder analyse van het gedrag van kampeerdere van originele groepen van verschillende leeftijdsopbouw, zou waarschijnlijk nog duidelijker laten zien hoezeer de leeftijdsopbouw hierop van invloed is.

De hierboven gesignaleerde verschillen in het gedrag van kampeerdere zijn niet alleen toe te schrijven aan de factor groepssamenstelling. Immers in tenten wordt meer met peuters en kinderen (bijlage 20) en meer door mensen van lagere sociale status gekampeerd (bijlage 19d). Bovendien verblijven tentkampeerdere meer op kampeercentra, waar vooral ten behoeve van de jeugd sport en spel wordt georganiseerd. Het gedrag van kampeerdere wordt toch waarschijnlijk door geen van de andere factoren

(sociale status, verblijfsvorm en „camping”) zo sterk beïnvloed als door de leeftijdscompositie van hun kampeergroep.

Analyseert men niet alleen het gedrag van kampeers in gezinsverbanden van diverse leeftijds- en geslachtssamenstellingen, maar ook dat van leden van georganiseerde jeugdgroepen van verschillende samenstellingen dan blijkt eens te meer dat deze laatste factor van doorslaggevende betekenis is. De activiteiten van jongens van een schoolkamp (camping 15 in bijlage 17b) en van meisjes van een vakantiekamp — beide groepen verbleven in kamphuizen — speelden zich gedurende meer tijd in en bij de verblijven af dan de activiteiten van twee verkennergroepen. Van deze twee verkennergroepen (campings 17 en 18 in bijlage 17b), die in tenten kampeerden, is genoteerd hoeveel tijd aan diverse activiteiten is gegeven en waar deze plaats hadden (bijlage 26). Deze twee groepen besteden hun tijd zeer verschillend. De verschillen in gedrag van jeugdgroepen zijn niet alleen toe te schrijven aan verschillen in groepssamenstelling maar ook aan de verblijfswijze en aan de recreatieve structuur van de omgeving van de terreinen. De meeste jeugdgroepen (ook op de terreinen met de nummers 16 en 19 in bijlage 17b verbleven jeugdgroepen onder leiding) brengen meer tijd buiten hun kampeerterreinen door dan kampeers in „gezinsverband”.

9. Samenvatting en conclusies

9.1 Inleiding

Dit onderzoek vormt een onderdeel van een onderzoek naar de functie van het platteland voor de openluchtrecreatie. Daarbij is zowel de relatie platteland-recreatie als de relatie recreatie-platteland in beschouwing genomen; met andere woorden zowel de houding van de bewoners van het platteland ten opzichte van de functie van het platteland voor de openluchtrecreatie en de werkelijke of vermeende gevolgen daarvan voor het platteland als het gebruik dat openluchtrecreanten van mogelijkheden voor openluchtrecreatie op het platteland maken, zijn onderzocht.

In dit bulletin is slechts een deelverslag van het onderzoek opgenomen: alleen de functie van het platteland voor de openluchtrecreatie is er namelijk in belicht. Bovendien is nog de beperking aangebracht, dat alleen die vormen van verblijfsrecreatie zijn bestudeerd, die kunnen worden aangeduid met kamperen. Onder kamperen wordt in dit onderzoek verstaan het met recreatieve doeleinden verblijven in een tent, caravan, tenthuisje, vakantiehuisje, recreatiebungalow, zomerhuisje, kampeerboerderij of kamp-huis. Onze aandacht is vooral gericht geweest op het kamperen van groepen voornamelijk bestaande uit een of enkele gezinnen; ook het kamperen van jeugdgroepen onder leiding op speciaal voor deze categorie ingerichte terreinen en het kamperen in verspreide kampeerverblijven kreeg enige aandacht.

Het onderzoek is uitgevoerd in twee gebieden: Gaasterland in Friesland, dat ongeveer samenvalt met de gemeente Gaasterland en de Kempen in Brabant, ruwweg het gebied ten zuiden van de lijn Tilburg-Eindhoven.

In hoofdstuk 1 is stilgestaan bij de vraag welke opvattingen er over de functie van het platteland, de „open ruimte”, voor de openluchtrecreatie, bestaan. Hoewel de opvattingen daarover nogal uiteenlopen, komen de meeste opvattingen hierop neer dat het platteland — om een functie voor de openluchtrecreatie te kunnen hebben — aan de volgende voorwaarden moet voldoen: het moet „open” zijn, hetgeen wil zeggen dat er veel ruimte moet zijn, het moet „natuurlijk” zijn en niet verstedelijkt. Een modern rationeel verkavelingssysteem en moderne rationele landbouwbedrijfsgebouwen tasten, naar wordt verondersteld, de recreatieve waarde van het platteland aan. In deze opvatting is de hoeveelheid „open” (natuur-) ruimte bepalend voor de recreatiemogelijkheden van het platteland.

Voor beide gebieden, die in dit onderzoek zijn betrokken, zijn rapporten gemaakt over de recreatieve mogelijkheden van deze gebieden. In beide gevallen gaat men er van uit dat de aanwezigheid van „natuurlijke” moge-

lijkheden bepalend is voor de openluchtrecreatieve waarde van het gebied. In het rapport over Gaasterland, getiteld „Rust - Ruimte” is het standpunt niet zo extreem, ook zgn. „toegevoegde” waarden (comfortabele verblijfsmogelijkheden en extra ontspanningsmogelijkheden) worden van belang geacht, waarbij echter wel de waarschuwendende kanttekening wordt gemaakt dat het in de eerste plaats de rust is, die het gebied zijn recreatieve aantrekkingskracht bezorgt.

De opvattingen over de functie van het platteland voor de openluchtrecreatie zijn gebaseerd op opvattingen over de functie van de openluchtrecreatie voor de mens. De rust en de ruimte op het platteland moeten de mens, die steeds meer in een verstedelijkte wereld woont en werkt, met — naar men veronderstelt — alle nare gevolgen van dien, in staat stellen de in de stedelijk-industriële wereld beleefde tekorten te compenseren. Deze opvatting treft men in vele varianten aan: in de „recreatie-theorie”, „relax-theorie”, „zelfexpressie-theorie” en „recapitulatie-theorie”. Veelal neemt men ook aan dat met een toenemende verstedelijking, de behoefte aan openluchtrecreatie, de drang van de mens om de „open ruimte” op te zoeken, zal toenemen.

Uit een onderzoek naar de behoefte aan openluchtrecreatie in de provincie Groningen blijkt dat de openluchtrecreatie, in tegenstelling tot de overige vrijetijdsbesteding, gekenmerkt wordt door het motief in de vrije tijd iets te doen dat een contrast vormt met de alledaagse bezigheden; vooral voor het kamperen of in een zomerhuisje verblijven op zondag bleek dit motief van belang (WIPPLER, 1966). Men mag dus gelet op de resultaten van dit onderzoek aannemen dat opvattingen over de functie van de openluchtrecreatie, die op het zoeken naar contrasten de nadruk leggen, meer in overeenstemming zijn met de werkelijkheid dan opvattingen waarbij dit minder wordt gedaan. Deze laatste komen ook voor hoewel die minder vaak te berde worden gebracht. Slechts bij enkele auteurs treft men de mening aan dat uit het gedrag van de mens helemaal niet afgeleid kan worden dat hij in zijn vrije tijd geneigd is om het tegengestelde, het nieuwe, het ongewone of het met het alledaagse contrasterende te zoeken, althans dat het geen regel is.

9.2 Doel en opzet

In het onderhavige onderzoek, waarin de vraag naar de functie van het platteland centraal staat, is onderzocht in welke mate kampeerdere in gedrag en omgeving het contrasterende met het alledaagse zoeken. Alleen die aspecten van het gedrag van kampeerdere, welke vanuit de centrale onderzoeksvraag relevant geacht werden, zijn bestudeerd; o.a. in welke mate gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheden om in de „open” ruimte van de stilte, van de afwezigheid van mensen en door mensen gemaakte objecten, die aan de verstedelijkte wereld herinneren, te genieten.

Het gedrag van kampeerders is bekeken vanuit het gebruik dat kampeerders van recreatiemogelijkheden maken en vanuit de motieven, genoegens en ongenoegens van de recreanten zelf.

De factoren, die van invloed zijn, kunnen verdeeld worden in persoons- en groepsfactoren en situationele factoren. Van de eerste categorie factoren — vooral van de factoren leeftijd, geslacht en positie in de kampeergroep — gaat, naar werd verondersteld, een grotere invloed uit op het gedrag van kampeerders dan van de situationele factoren.

In dit onderzoek zijn verschillende methoden gevolgd. In de eerste plaats hebben we het kampeerspel zoveel mogelijk meegespeeld i.e. op de meeste campings in de twee gebieden heeft de onderzoeker, vergezeld van zijn vrouw, gedurende tenminste een dag en een nacht gekampeerd. In de tweede plaats zijn met behulp van de administratie van de kampeerterreinen per camping gegevens verzameld over de herkomst van de kampeerders, de leeftijds- en geslachtssamenstelling, de grootte van de origineire kampeergroepen (groepen van mensen, die met elkaar gingen kamperen; dus niet de groepen van recreanten, die zich tijdens het kamperen associëren), de sociale status en de verblijfsduur van de kampeerders (2.4).

In beide gebieden werden bovendien met een aantal kampeerders (in Gaasterland met 177; in de Kempen met 193, zie 2.5) die als representatief voor de totale kampeerspopulatie beschouwd kunnen worden, vraaggesprekken gevoerd over de wijze waarop zij hun tijd besteden, over de duur van hun verblijf, hun motieven, genoegens en ongenoegens. Tenslotte werd in beide gebieden systematisch geobserveerd wat recreanten er doen, waar en in welke groepsverbanden bepaalde activiteiten worden ondernomen.

9.3 *De samenstelling van het kamperende bezoek*

Gaasterland is (nog?) vooral verblijfsrecreatiegebied voor kampeerders uit de provincie Friesland. Kampeerders uit de Randstad nemen de tweede plaats in. De belangstelling van Duitsers voor Gaasterland neemt toe. In de Kempen wordt op de oudere terreinen, op enkele uitzonderingen na, vooral door kampeerders uit de randstadprovincies gekampeerd. De terreinen, die in de laatste jaren zijn ontstaan, trekken vooral kampeerders aan uit de grote Brabantse steden in de omgeving van de terreinen (4.1).

Op verschillende kampeerterreinen wordt een groot deel of het grootste deel van de overnachtingen geboekt door kampeerders uit één gemeente; een verschijnsel dat hier herkomstdominantie is genoemd. De populaties van verschillende kampeerterreinen vertonen, qua sociale samenstelling, een hoge mate van homogeniteit (4.2). Kamperen houdt dus gezien dit aspect niet in dat men naar een omgeving gaat die sterk verschillend is van de dagelijkse omgeving.

Slechts ongeveer 20 à 30 % van de kampeerders komt tijdens het kam-

peren niet in aanraking met mensen, die zij reeds kenden vóór zij gingen kamperen (gecontinueerde relaties 4.3). Ongeveer 70 % van de kampeersers verblijven op terreinen, waar ook familieleden en/of burens en/of andere kennissen zijn. Ook zo gezien is de sociale omgeving voor velen niet geheel onbekend.

Vele kampeersers kenden het gebied (de camping) waar zij kampeerden reeds van een vorig bezoek (60 %) en velen zijn van plan naar dezelfde camping terug te keren (70 %). Vele kampeersers blijven hun eenmaal gekozen kampeerterreinen jaren achtereens trouw.

In beide gebieden kampeerde ongeveer de helft van de kampeersers in tenten en ongeveer 30 % in huisjes (al dan niet gehuurd), de overigen in caravans (zie 5.4). De meeste kampeersers beschikten over zware en veel ruimte verschaffende verblijven en over zeer veel kampeerbenodigdheden. In Gaasterland en de Kempen beschikte resp. 44 % en 64 % van de kampeersers over een keukenuitrusting, kampeermeubilair, een radio en attributen voor binnen- en buitenspelen; in Gaasterland en de Kempen beschikte resp. 45 % en 22 % van de respondenten eveneens hierover met uitzondering van een radio (5.4).

We hebben in de gebieden slechts één solitaire kampeerder aangetroffen; de kampeerder is dus in het algemeen in een groepsverband opgenomen. In Gaasterland en de Kempen bestond respectievelijk 73 en 57 % van de kampeergroepen uit gezinnen; tot de overige originele groepen (resp. 33 en 38 %), waarvan een gezin wel de kern uitmaakte, behoorde een of behoorden enkele familieleden (resp. bij 18 en 20 %) of kennissen (resp. 13 en 13 %) of burens en/of familieleden en/of kennissen en/of verloofden. Deze „toegevoegde” groepsleden vormden in Gaasterland en de Kempen resp. gemiddeld 14 en 20 % van de campingpopulaties. Sommige gezinnen zijn incompleet d.w.z. enkele gezinsleden gingen niet mee kamperen. Vooral gezinsleden in de leeftijdscategorieën 12 tot 18 en 18 tot 30 jaar ontbraken.

De kampeergroepen bestonden uit gemiddeld 5,6 personen. De overgrote meerderheid van de recreanten behoorde tot kampeergroepen van 3 à 6 personen. De leeftijdssamenstelling van de campingpopulaties in de gebieden verschilt van die van de Nederlandse bevolking; kampeersers in de leeftijdscategorie 4-12 jaar zijn sterk over- en kampeersers van 60 jaar en ouder sterk ondervertegenwoordigd. Dus vooral gezinnen met jonge kinderen kamperen.

9.4 De recreatie-activiteiten

Kampeersers besteden veel tijd aan activiteiten, die ook elders (bijv. thuis) kunnen plaatshebben. Zo wordt veel tijd doorgebracht met het inrichten en onderhouden van het tijdelijk verblijf, huishoudelijk werk (subsistence-play) en „gezelligheid” (sociability).

Overdag brengt men 70 à 80 % van de tijd op de kampeerterreinen

door. Een groot deel van de rest van de tijd wordt doorgebracht in steden en dorpen (6.1).

Vooraf twee aspecten van de recreatie-activiteiten zijn bestudeerd, nl. mobiliteit en interactie. Mobiliteit kan ontstaan doordat de kampeers van kampeergebied veranderen en/of doordat zij vanuit hun kampeer-verblijf hun omgeving verkennen. Vele kampeers zijn in beide opzichten zeer immobiel. Interactie kan bestaan tussen kampeers en bekenden, mensen die men kende vóór men ging kamperen. Dit kunnen zijn familieleden, burens en kennissen, waarmee men samen, al of niet in eenzelfde verblijf kampeert, die op bezoek komen of die men bezoekt tijdens het kamperen. Ook is er vrij veel interactie tussen kampeers, die elkaar voorheen nog niet kenden. Tenslotte kan er interactie optreden tussen kampeers en de bewoners van de recreatiegebieden.

Tijdens het kamperen zijn er veel contacten tussen bekenden (gecontinueerde contacten) en tussen kampeers, die elkaar voorheen niet kenden (4.3). Er zijn ook nogal wat kampeers, die geen of alleen oppervlakkige contacten hebben. Men mag uit het feit dat men gemiddeld zeer veel tijd op de kampeerterreinen doorbrengt, niet de conclusie trekken dat kampeers onvoldoende privacy kunnen bewaren.

Kamperen houdt voor sommigen in dat zij hun alledaagse contacten continueren, voor anderen dat zij nieuwe contacten leggen en voor sommigen dat zij zich isoleren. Wel is van belang dat men mogelijk meer dan in het leven van alledag zelf kan beslissen met wie men contacten onderhoudt; waar dat niet kan, zoals daar waar alleen het personeel van één bepaald bedrijf kampeert, geeft dit aanleiding tot ontevredenheid.

De meeste kampeers komen niet met de bewoners van de recreatiegebieden in aanraking. Bij de meerderheid van hen, bij wie dit wel het geval is, betreft dit alleen contacten met leveranciers. Ongeveer 10 % van de kampeers heeft wat meer intensieve contacten met de bevolking (het brengen van bezoeken of regelmatig een praatje maken). De meesten stellen er echter helemaal geen prijs op of ondernemen, hoewel zij een eventuele ontmoeting niet uit de weg zullen gaan, toch zelf niets wat het ontstaan van contacten kan bevorderen (6.3).

9.5 *Motivatie en satisfactie*

De opvattingen over wat kamperen is, welke verblijfsvormen tot de kampeeraccommodatie gerekend kunnen worden en in welke mate „modern stedelijk” comfort gecombineerd mag worden met kamperen, lopen uiteen.

Bij hoge uitzondering treft men een kampeerder aan, die van mening is dat alleen het tijdens trektochten op primitieve wijze in de natuur verblijven met een minimum aan uitrusting kamperen genoemd kan worden. Velen zijn van mening dat het zich moeten behelpen op de een of andere wijze een rol moet blijven spelen of dat men zich iets van het dagelijkse comfort moet ontfegen, al is het maar dat men tijdens het

kamperen niet over een televisietoestel kan beschikken.

De meeste kampeersers zijn de mening toegedaan dat kamperen het genieten van comfort niet hoeft uit te sluiten of dat kamperen juist kan en ook moet kunnen inhouden dat men veel comfort en ontspanningsmogelijkheden ter beschikking heeft.

Onder de vele motieven voor het kamperen nemen push-motieven (de stad uit zijn, niet thuis zijn, het vrij zijn van) een belangrijke plaats in. De pull-motieven waren, in de volgorde van de frequentie waarin deze genoemd werden, de volgende: actieve recreatie (het kamperen zelf, spel en sport), van de natuur genieten, het buiten-leven, gezelligheid, onafhankelijkheid, vertrouwdheid, rust, groepsmotieven en financiële motieven (7.1).

Veel van de motieven, die in verband met het kamperen genoemd worden, kunnen opgevat worden als motieven, die betrekking hebben op de vrijetijdsbesteding in het algemeen. Dit wordt in de eerste plaats hierdoor veroorzaakt, dat kampeersers de grens tussen meer algemene recreatiemotieven en kampeermotieven vaak niet scherp trekken en in de tweede plaats, dat verschillende meer algemene idealen als rust, vrijheid, gezelligheid, vertrouwdheid en sportiviteit wel in verband met het kamperen worden genoemd, maar door het kamperen op zeer bijzondere wijzen worden gerealiseerd (7.1).

In de gebiedskeuzemotieven en in de antwoorden op de vraag, waaruit de recreatieve aantrekkelijkheid van de gebieden bestaat, spelen elementen, die onder het hoofd „de natuur” (de natuur, bossen, het wild, het landschap, de stilte, de rust, bossen en water) samengevat kunnen worden, de belangrijkste rol. Dit is, gezien de wijze waarop de kampeersers hun tijd besteden — er wordt in het algemeen weinig gebruik gemaakt van de mogelijkheden om van de stille natuur en de ruimte te genieten — hoogst merkwaardig. Er is een duidelijke discrepantie tussen gedrag en motieven. Gaat men na wat de concepties van „de natuur” van de kampeersers werkelijk inhouden dan is deze discrepantie slechts schijn.

Van de kampeersers in Gaasterland en de Kempen is respectievelijk 40 en 63 % tevreden over de recreatiemogelijkheden (7.2). Veel van deze tevreden kampeersers hebben geen behoefte aan „toegevoegde” recreatiemogelijkheden — het blijft de vraag of zij ook tevreden zouden zijn indien zij werkelijk verschillende van de „toegevoegde” recreatiemogelijkheden moesten ontberen — en de overigen hebben voldoende aan de mogelijkheden, die zij nu aantreffen.

Vele kampeersers zijn ontevreden over de ontspanningsmogelijkheden; zij wensen meer modern-stedelijke ontspannings- en amusementsmogelijkheden. Van overwegende invloed op de kampeersatisfactie is de kwaliteit van de kampeerterreinen; in Gaasterland en de Kempen was slechts respectievelijk 27 en 24 % van de kampeersers geheel tevreden over de recreatiemogelijkheden en de voorzieningen op de kampeerterreinen.

De bevindingen van het onderzoek leiden tot de volgende conclusie: ongeveer 40 % van de kampeersers is tevreden, indien zij kunnen kamperen in een relatief rustige natuurlijke omgeving (stilte, bossen, afwis-

selend landschap, afwezigheid van mensen) en voor veel van deze kampeers is de afwezigheid van „toegevoegde” recreatiemogelijkheden en voorzieningen geen aanleiding tot ontevredenheid. Voor vele kampeers (50 %) is het verblijven in „de natuur” geen directe reden tot tevredenheid. Een geringe beperking van de mogelijkheid om van „de natuur” te genieten (bijv. borden „verboden toegang” in bossen etc.) geeft echter aanleiding tot soms grote ontevredenheid, die gezien het geringe gebruik dat er van deze recreatiemogelijkheden wordt gemaakt, disproportioneel groot lijkt te zijn. Voor de meeste kampeers is de aanwezigheid van veel „toegevoegde” recreatiemogelijkheden en -voorzieningen een belangrijke bron voor tevredenheid en afwezigheid daarvan aanleiding tot ontevredenheid.

Een kleine categorie kampeers is niet ontevreden als „natuurlijke” recreatiemogelijkheden ontbreken en alleen tevreden, indien zij over zeer veel toegevoegde ontspanningsmogelijkheden kan beschikken. Indien er naar hun mening iets aan de recreatiemogelijkheden en „modern-stedelijke” voorzieningen ontbreekt zijn zij (zeer) ontevreden. Bij deze conclusies bedenke men dat kampeers vaak alleen hun ongenoegen richten op die aspecten van de kampeersituatie waarvan zij uit ervaring weten of waarvan zij aannemen dat verandering mogelijk is. Uit de vele kritische opmerkingen van kampeers in de Kempen mag bijvoorbeeld niet de conclusie worden getrokken dat de kampeerterreinen in de Kempen „slechter” zijn dan in Gaasterland; het tegendeel is eerder waar. Kampeers op de grotere en vaak beter geëquiperde campings in de Kempen nemen aan dat de beheerders met de opbrengsten niet zoveel voorzieningen maken als zij voor mogelijk houden.

9.6 *Factoren van invloed op het gedrag van kampeers*

We onderscheiden situationele factoren en persoons- en groepsfactoren. Het weer heeft een belangrijke invloed op de wijze waarop kampeers hun tijd besteden; bij slecht weer neemt de mobiliteit af; velen zijn wat men zou kunnen noemen „mooi-weer-kampeers”, zij accepteren van „de natuur” alleen haar aangename zonrijde.

Hoewel de gebieden Gaasterland en de Kempen qua structuur van de „natuurlijke” en „toegevoegde” recreatiemogelijkheden wel verschillen, kunnen hieraan toch niet de verschillen in tijdsbesteding van de kampeers worden toegeschreven.

Kampeerterreinen verschillen in situering, grootte, aanleg, inrichting en beheer. Toch treden er in de gemiddelde hoeveelheid tijd, die kampeers van verschillende terreinen buiten de terreinen doorbrengen, geen grote verschillen op. Kampeers van zeer grote campings, die „rijk” aan toegevoegde voorzieningen zijn, verlaten hun kampeerterreinen gemiddeld minder vaak dan kampeers van andere terreinen. De invloeden, die van de factor „camping” op het gedrag van kampeers uitgaan, zijn

moeilijk te isoleren van invloeden van andere factoren als status, groeps-samenstelling etc. Zo behoren kampeeders van kleine terreinen meer tot de „lagere” sociale statuscategorieën; deze kampeeders zoeken hun genoegens meer in gezelligheid dan kampeeders van „hogere” status op „rijke”, (veel stedelijke voorzieningen en ontspanningsmogelijkheden) grotere campings.

De situering, aanleg, inrichting en het beheer van de kampeerterreinen zijn in hoge mate bepalend voor de kampeersatisfactie en de campingsfeer. Op campings, bestaande uit een open veld, zijn de kampeeders bijna altijd, meer zowel visueel als auditief, voor elkaar aanwezig dan op terreinen, die opgebouwd zijn uit verschillende compartimenten en op deze weer meer dan op campings waar de kampeeders hun verblijven op — wat men zou kunnen noemen — „natuureilandjes” (kleine open plaatsen voor één of enkele caravan(s) en/of tent(en)) kunnen plaatsnemen. Fysieke grenzen in de terreinen zijn van invloed op de sociale structuur. De leiding van de kampeerterreinen heeft veel invloed op de interactie (organisatie van sport en spel, aanwijzen van plaatsen aan mensen, die sociaal „gelijk” zijn etc.). Op terreinen waar veel sport en spel georganiseerd worden, ontstaan meer contacten tussen de kampeeders dan wanneer dit achterwege zou blijven; de mobiliteit van de kampeeders (in de zin dat zij het terrein verlaten) neemt daardoor af. In het algemeen zijn kampeeders op terreinen waar sport en spel wordt georganiseerd meer tevreden dan op terreinen waar dat niet gebeurt.

Kampeeders, die ontevreden zijn omdat er onvoldoende ontspanningsmogelijkheden op de terreinen zijn, zijn dit ook over de ontspanningsmogelijkheden in de recreatiegebieden. Er zijn voor deze kampeeders onvoldoende „toegevoegde” ontspannings- en amusementsmogelijkheden.

Tentkampeeders verlaten gemiddeld gedurende iets minder tijd de kampeerterreinen dan de overige kampeeders. Zij hebben ook meer contacten met andere groepen dan kampeeders in eigen huisjes, deze meer dan caravanners en deze weer meer dan kampeeders in gehuurde huisjes. De hier gesignaleerde verschillen kunnen niet alleen aan de factor „verblijf” toegeschreven worden. Immers de sociale status van tentkampeeders is lager dan die van de overige kampeeders en bovendien behoren zij meer tot kampeergroepen met peuters en jonge kinderen dan kampeeders in caravans en huurhuisjes. Bovendien beschikken tentkampeeders minder over auto's. Huurhuisjes staan meer op recreatieterreinen waar geen spel- en sportorganisatie is en waar vaak ook geen andere centrale voorzieningen zijn.

Het gedrag van kampeeders varieert sterk met de leeftijd. Zeer jonge kampeeders zijn in het algemeen zeer immobiel. Kinderen zijn wel relatief mobiel, maar blijven toch bijna altijd op de kampeerterreinen, vooral als er door de leiding van de kampeerterreinen sport en spel georganiseerd wordt. Tieners kunnen mobieler zijn dan kinderen maar zijn dat in het algemeen niet. Zij besteden veel tijd aan „gezelligheid” (sociability) en hebben met veel kampeeders van andere kampeergroepen (leeftijdgenoten)

contacten. Onder deze categorie treft men zeer veel ontevreden kampeers aan. Slechts op één terrein had de leiding zich, overigens tot groot genoegen van de kampeers, erin gespecialiseerd om juist voor deze categorie sport en spel te organiseren. Jonge volwassenen (18-30 jaar) zijn zeer mobiel, indien zij ongehuwd zijn of, gehuwd, zonder kinderen. Hierbij spelen dus de grootte en leeftijds- en geslachtssamenstelling van de groep een zeer belangrijke rol.

In het algemeen geldt dat vrouwelijke kampeers immobiel zijn dan mannelijke; vrouwen besteden meer tijd aan „subsistence play” (huishoudelijk werk), mannen meer aan „symbolic labour” (vissen, tuinieren) en aan „organized play” (volleybal, badminton). Vooral het gedrag van vrouwen wordt sterk beïnvloed door de leeftijds- en geslachtssamenstelling van de kampeergroep waartoe zij behoren.

Kampeers van hogere sociale status zijn mobieler (vertoeven gedurende gemiddeld meer tijd buiten de kampeerterreinen, brengen meer bezoeken aan natuurgebieden en aan ver van de campings gelegen steden en recreatie-oorden); zij zijn ook minder op interactie gesteld. Kampeers van lagere sociale status hebben meer „gecontinueerde” contacten (contacten met mensen, die men reeds kende vóór men ging kamperen) en ook nemen zij meer familieleden en bekenden mee uit kamperen dan kampeers van hogere sociale status. Men bedenke dat op de hier genoemde verschijnselen ook andere factoren, die met de factor „sociale status” samenhangen, van invloed kunnen zijn (verblijfsvorm, leeftijds-samenstelling van kampeergroep, „camping”). Dat overigens de factor „verblijfsmiddel” niet helemaal de verschillen in de interactie-intensiteit van kampeers verklaart, blijkt daaruit, dat zowel voor tentkampeers als voor caravanners en huiskampeers geldt, dat de interactie-intensiteit lager is naarmate de sociale status hoger is.

Kampeers, die intensieve contacten met andere kampeers onderhouden, zijn eerder ontevreden over de recreatie-accommodatie dan overige kampeers (bijlage 24).

Herkomst en verblijfsduur hangen met elkaar samen; langkampeers komen uit gemeenten, die dicht bij de kampeerterreinen zijn gelegen. De herkomst hangt ook samen met de wijze waarop men de gebiedskeuze motiveert. Zo noemden de Friezen in Gaasterland meer motieven, die onder het hoofd „natuur” samengevat kunnen worden, dan kampeers uit de Randstad; zij gaven meer motieven die onder „rust” en „actieve recreatie” zijn te plaatsen. Van de kampeers in de Kempen zijn het juist de kampeers uit de Randstad, die meer wijzen op „de natuur” en „de rust” dan de kampeers uit Brabant.

Kamperen is een groepsgebeuren. De gemiddelde kampeergroep omvat veel personen, namelijk 5,6. Bij de berekening van dit gemiddelde zijn jeugdgroepen onder leiding buiten beschouwing gelaten. Kampeers van verschillende grotere originele groepen beperkten zich in hun contacten tot de leden van hun eigen groep.

Tijdens het kamperen associeert men zich tot groepen van diverse

grootte en samenstelling. Soms geeft men, met kunstmatige afbakeningen, te kennen waar het territoir van een bepaalde associatieve groep ophoudt. De meeste associatieve groepen vallen na de kampeertijd weer uiteen; sommige blijven een of enkele jaren in stand en een enkele blijft jaren achtereen bestaan. Op een van de kampeerterreinen kampeerde een groep van tien gezinnen, die reeds gedurende zeven jaar bestond.

Niet alleen is de grootte van de groepen maar vooral ook de leeftijds- en geslachtssamenstelling van invloed op het gedrag van de kampeers. De invloed van de leeftijdssamenstelling van de groep op het gedrag van de mannelijke is niet zo groot als op dat van de vrouwelijke kampeers. Bij mannen is die invloed in de morgen even groot als in de middag en avond. Voor de vrouwen ligt dat anders; zij worden in hun bewegingen in de middag meer beïnvloed dan in de morgen door de leeftijdscompositie van de groep. In de avond is er een geringe invloed van de leeftijds-samenstelling van de groep op het gedrag; deze verschilt niet veel voor mannen en vrouwen.

Betrekt men ook de jeugdgroepen onder leiding in de beschouwing dan blijkt nog duidelijker dat de invloed, die van de leeftijds- en geslachts-samenstelling van de groep uitgaat op het gedrag van kampeers, zeer groot is.

9.7 Conclusie

Dit onderzoek naar de sociale betekenis van het kamperen is opgezet om een bijdrage te leveren aan de discussie over de functie van het platteland voor de openlucht recreatie. Daarover bestaan diverse opvattingen. De meeste opvattingen zijn gebaseerd op de compensatietheorie of op recreatie-theorieën, waarin de gedachte een belangrijke rol speelt dat „de vrije tijd buiten” een compensatie-functie heeft t.o.v. het leven van alledag.

In dit onderzoek is slechts één vorm van openlucht recreatie bestudeerd, namelijk het kamperen. De aandacht is daarbij zowel gericht op het gebruik dat kampeers maken van recreatiemogelijkheden op het platteland, als op de wijze waarop zij het kamperen daar motiveren en waarderen. Bovendien is onderzocht welke factoren van invloed zijn op het gedrag van kampeers.

Indien de kampeerder compensatie zoekt voor het leven van alledag, kan dat in allerlei aspecten van zijn recreatief gedrag tot uitdrukking komen. In de bovenbedoelde opvattingen over de functie van het platteland voor de openlucht recreatie wordt er van uit gegaan dat de recreant in sterke mate, ter compensatie van de in de technisch-industriële civilisatie beleefde tekorten, op het platteland „de open ruimte”, d.w.z. een omgeving, die contrasteert met de omgeving van alledag, zal zoeken; tenminste daarop wordt de nadruk gelegd.

Uit de bevindingen van het onderzoek blijkt, alleen gelet op deze

aspecten van het gedrag van kampeerdere, dat het zoeken naar een andere, contrasterende omgeving, in bovenbedoelde zin, een zeer beperkte rol speelt. Immers men gaat wel naar het platteland, „de natuur”, de „open ruimte” — daarmee motiveert men het kamperen ook — maar vertoeft gedurende een zeer groot gedeelte van z'n tijd in een „verstedelijke” omgeving, d.w.z. op campings met modern-stedelijk comfort, in steden en dorpen, op standbaden en andere attractiepunten etc. en weinig of niet in stille natuurgebieden.

In tegenstelling hiermee komen de motiveringen voor het kamperen er op neer dat het verblijven in „de natuur” zeer belangrijk is. Echter voor de meeste kampeerdere is dat niet in tegenspraak met het genieten van comfort en het gebruik maken van veel „toegevoegde” (modern-stedelijke) recreatiemogelijkheden. De bovengenoemde opvatting over de functie van het platteland voor de openluchtrecreatie is dus niet in overeenstemming met de werkelijkheid, zoals die uit een analyse van het gedrag van kampeerdere blijkt. Waarschijnlijk zou een analyse van andere vormen en verblijfsrecreatie dezelfde conclusie opleveren. Als het juist is dat dagrecreanten vergeleken met verblijfsrecreanten veel meer gesteld zijn op recreatiemogelijkheden waar men met veel andere recreanten bijeen kan zijn (attractie- en concentratiepunten), zoals vaak wordt aangenomen (zie 1.1), dan geldt deze conclusie zeker ook voor de dagrecreatie.

Ook uit een analyse van andere aspecten van het gedrag van kampeerdere blijkt dat dit in verschillende opzichten continuïteit vertoont. Men stelt prijs op modern comfort, houdt contact met bekenden (gecontinueerde relaties), gaat naar een terrein met mensen van ongeveer gelijke sociale status, (sociale homogeniteit) en naar een terrein met vaak ook voornamelijk mensen uit de eigen woonplaats (herkomstdominantie), men keert vaak terug naar een eerder bezochte camping en op die camping naar hetzelfde plekje (plaatstrouw), etc. Men ontplooit ook veelal activiteiten, die ook elders (bijv. thuis) plaats zouden kunnen hebben. Men blijkt kamperen juist aangenaam te vinden omdat men in vele opzichten zijn eigen gewoonten kan volgen in een min of meer vertrouwde omgeving. Niettemin zijn er in het gedrag van kampeerdere verschillende elementen aan te wijzen, die met het gedrag van alledag contrasteren. We noemen hier slechts de kleding, het tempo, waarin men alles doet, en de aard van de sociale relaties. De kampeersituatie geeft aan de activiteiten een bijzondere betekenis.

De „natuurlijke omgeving” is voor veel kampeerdere in de eerste plaats het kampeerterrein. Immers van de mogelijkheden om in de stille, rustige (afwezigheid van mensen en door mensen gemaakte objecten, die aan de stedelijke-industriële wereld, die men tijdelijk wil verlaten, doen denken) natuur te vertoeven wordt weinig gebruik gemaakt. Wel is de aanwezigheid daarvan voor de kampeersatisfactie van belang. De „natuurlijke omgeving” wordt geassocieerd met tot rust komen, meer vrijheid hebben dan thuis, ten opzichte van elkaar in het gezin en ten opzichte van de omgeving, met in een minder drukke en gevaarlijke omgeving vertoeven, waar speelruimte

is, een prettige, niet verplichtende sfeer heerst en de mensen meer tegemoetkomendheid en bereidheid tot allerlei spelen aan de dag leggen dan in de alledaagse omgeving. De kampeerterreinen zijn de sociaal-ruimtelijke situaties waar het „kampeerspel” zich voornamelijk afspeelt of, naar de mening van de kampeerders, moet kunnen afspeelen.

Er bestaat in het gedrag van kampeerders vrij veel diversiteit, die voornamelijk wordt veroorzaakt door persoons- en groepsvariabelen (leeftijd, geslacht, status; grootte, leeftijds- en geslachtssamenstelling van de kampeergroepen). De recreatie-accommodatie (kampeer- en overige ontspanningsaccommodatie) blijkt hierop niet afgestemd te zijn. Er moeten kampeerterreinen zijn die in hoge mate „natuurlijk” zijn en geen „toegevoegde” recreatiemogelijkheden bieden, terreinen met weinig „toegevoegde” recreatiemogelijkheden en voorzieningen en verder terreinen met veel „toegevoegde” mogelijkheden en voorzieningen. Aan de kampeerterreinen worden hoge eisen gesteld, waaraan niet of slechts gedeeltelijk wordt voldaan. Als men de wensen van de kampeerders in beide gebieden als maatstaf hanteert, kan men stellen dat vooral in Gaasterland de kampeeraccommodatie te „arm” is, d.w.z. dat er te weinig terreinen met voldoende „toegevoegde” recreatiemogelijkheden zijn: de kampeerders willen meer „modern-stedelijke” voorzieningen. Ook de situering (ligging van kampeerterreinen ten opzichte van elkaar, ten opzichte van recreatiemogelijkheden in de gebieden, enz.), de ontsluiting en de aanleg (toevoerwegen, indeling van de terreinen, scheidingen tussen standplaatsen van verblijven en tussen verschillende compartimenten van de terreinen, vrij gehouden ruimten voor spel, wegen- en padenstelsels etc.) van de kampeerterreinen laten nog veel te wensen over. Voor de recreatie-accommodatie in de gebieden geldt hetzelfde; het ontbreekt er aan voldoende zwemgelegenheid en andere sport- en spelaccommodatie, zowel binnen als buiten.

Deze conclusies zijn op bevindingen van onderzoek in twee plattelandsgebieden gebaseerd en hoewel de toestand daar waarschijnlijk overeenkomsten vertoont met die in verschillende andere plattelandsgebieden kan een vergelijkend onderzoek daar een nuttige bijdrage leveren tot meer algemeen inzicht in deze materie. Het zou te overwegen zijn om behalve gebieden, die qua landschappelijke en recreatieve structuur min of meer gelijk zijn aan de twee gebieden, die in dit onderzoek werden belicht, er ook gebieden in te betrekken, die in dit opzicht sterk verschillen.

BIJLAGEN

Bijlagen

**BIJLAGE 1a DE HERKOMST EN SOCIALE STATUS VAN HET TOTALE KAMPEER-
BEZOEK IN 1965 EN VAN DE KAMPEERDERS-RESPONDENTEN PER
CAMPING IN GAASTERLAND**

Kampeerterein	Totale kampeerbezoek			Kampeerders-responsenten		
	Friesland	N.H./ Z.H./ Utr.	rest	Friesland	N.H./ Z.H./ Utr.	rest
1.2	82	9	9	91	4	5
3	75	7	18	82	9	9
4	47	25	28	58	19	23
5	44	21	35	47	27	26
6	6	25	69	13	47	40
7	58	15	27	57	28	15

Kampeerterein	„Gemiddelde” soc. prestige niveau		„Gemiddelde” onderwijsniveau ¹ respondenten		Gemiddelde inkomens- niveau kampeerdere in 1961
	universum (overnach- tingen)	steekproef (personen)	m + v	m	
1	3,57	3,14	0,5	0,6	1,95
2	3,87	3,20	?	?	1,54
3	3,46	3,55	0,5	0,5	1,83
4	5,19	4,65	1,2	1,5	2,00
5	4,92	5,06	1,2	1,8	?
6	?	5,87	2,0	2,1	?
7	5,50	6,70	1,8	2,4	2,19
8	?	6,56	?	2,3	2,11
9	?	6,58	2,3	3,1	2,52
10	3,93	?	?	?	1,45
11	?	4,40	1,0	1,1	1,80

¹ Zie bijlage 5a.

**BIJLAGE 1b DE HERKOMST EN SOCIALE STATUS VAN HET TOTALE KAMPEER-
BEZOEK IN 1965 EN VAN DE KAMPEERDERS-RESPONDENTEN PER
CAMPING IN DE KEMPEN**

Kampeerterein	Totale kampeerbezoek		„gemid- deld” prestige- niveau	Kampeerd- ers- respondenten		„gemid- deld” prestige- niveau
	N.H./ Z.H./ Utr.	Brabant		N.H./ Z.H./ Utr.	Brabant	
1			4,21			4,14
2	80	15	?	83,5	16,7	4,66
3	52	41	?	61,2	19,5	5,83
4	10	75	?	20,0	80,0	5,00
5	53	38	?	60,0	36,0	5,12
6	83	6	?	100,0	0,0	5,20
7 (huisjes) ¹	72	27	?	80,0	14,0	5,52
8	87	7	?	87,5	12,5	5,64
10	93	0	7,00	100,0	0,0	7,00
11	31	46	5,31			5,13
12	39	52	4,96			
25	99	0	3,32			
115 (personen) ²	8	72	6,00			
125 (personen) ²	18	74	5,59			

¹ In dit geval slechts gegevens over aantallen verhuurde huisjes en niet over overnachtingen.

² Niet het aantal overnachtingen maar het aantal personen uit verschillende plaatsen is bekend.

BIJLAGE 1c DE RESPONDENTEN NAAR DE GROOTTE VAN DE CAMPING

Omvang camping	Aantal overnachtingen	Aantal interviews	1 interview per aantal overnacht.
<i>Gaasterland:</i>			
(aantal overnachtingen)			
minder dan 5000	18000	26	700
5000-10000	31000	50	620
10000-20000	50000	69	730
20000 en meer	21000	24	870
	120000 ¹	169 ¹	
<i>Kempen:</i>			
minder dan 5000	12700	10	1270
5000-10000	28500	16	1700
10000-20000	—	—	—
20000-50000	163500	96	1700
50000 en meer	126000	63	2000
	330700 ¹	185 ¹	

¹ De overige interviews werden op terreinen gehouden waarvan de aantallen in 1965 geboekte overnachtingen niet bekend waren.

**BIJLAGE 1d LIJST VAN DATA, WAAROP IN GAASTERLAND EN DE KEMPEN VRAAG-
GESPREKKEN MET VERBLIJFSRECREANTEN WERDEN GEVOERD.**

<i>Gaasterland:</i>	<i>Kempen:</i>
22 t/m 26 juli 1965	28 juli t/m 2 augustus 1965
15 augustus 1965	6 t/m 8 augustus 1965
17 t/m 19 augustus 1965	10 t/m 12 augustus 1965

**BIJLAGE 2a DE OVERNACHTINGEN PER KAMPEERTERREIN IN GAASTERLAND,
VERDEELD NAAR DE GEOGRAFISCHE HERKOMST VAN DE VER-
BLIJFSRECREANTEN**

Herkomstplaats	Verblijfscentra				
	1	2	3	6	7
Leeuwarden	53,9	56,1	19,2	20,2	26,7
Sneek	14,2	7,8	47,1	8,7	1,1
overige pl. in Fr. > 20.000	1,7	7,2	1,7	4,7	2,2
pl. in Fr. < 20.000	10,5	11,5	7,3	13,1	14,3
pl. > 20.000 in Gr., Dr., Ov.	5,8	5,1	6,1	12,2	8,1
pl. < 20.000 in Gr., Dr., Ov.	2,2	1,3	8,1	7,4	5,0
pl. > 20.000 in N.H./Z.H./Utr.	9,1	5,0	6,5	20,5	11,8
pl. < 20.000 in N.H./Z.H./Utr.	1,5	3,0	0,0	4,7	9,4
Rest van Nederland	1,1	1,5	0,0	7,8	14,8
Buitenland	0,0	1,5	4,0	0,7	6,4
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	99,8

Herkomstplaats	Verblijfscentra				
	8	10	13	14	15
Leeuwarden	2,9	21,4	3,3	0,0	49,9
Sneek	0,0	7,8	1,6	9,0	0,8
overige pl. in Fr. > 20.000	0,8	4,4	3,5	1,5	1,0
pl. in Fr. < 20.000	2,6	23,9	22,6	0,6	9,7
pl. > 20.000 in Gr., Dr., Ov.	5,0	13,8	11,2	12,3	2,0
pl. < 20.000 in Gr., Dr., Ov.	3,2	5,1	8,5	2,6	0,7
pl. > 20.000 in N.H./Z.H./Utr.	18,7	9,8	20,1	9,4	9,7
pl. < 20.000 in N.H./Z.H./Utr.	5,9	4,8	7,7	2,3	18,6
Rest van Nederland	27,7	5,7	9,4	37,4	7,4
Buitenland	33,2	3,2	12,3	25,0	0,2
totaal	100,0	99,9	100,2	100,0	100,0

BIJLAGE 2b DE OVERNACHTINGEN PER KAMPEERTERREIN IN DE KEMPEN,
VERDEELD NAAR DE GEOGRAFISCHE HERKOMST VAN DE VER-
BLIJFSRECREANTEN

	Verblijfscentra						
	2	3	4	5	6	7	8
Eindhoven	6	14	60	18	2	14	2
Tilburg	5	2	9	2	0	8	1
Rotterdam	40	8	1	9	6	34	50
Den Haag	9	11	1	10	6	7	4
Amsterdam	0	0	0	6	53	1	0
pl. in N.Br. > 20.000	2,5	6	7	4	3	6	2
rest N.Br.	2	18	0	14	1	0	2
rest Z.H.	22	19	1	18	2	29	19
rest N.H.	5	11	6	8	11	0	7
Utrecht	4	2	0	2	5	1	7
Gld., Ov., Gr., Fr., Dr.	3	3	2	6	8	0	2
Limburg	0	1	0	2	1	0	1
Zeeland	1	1	0	1	2	0	0
België	0,5	2	0	0	0	0	0
buitenland	0	0	13	0	0	0	0
onbekend	0	1	0	0	0	0	3
totaal	100	99	100	100	100	100 ¹	100
N.H., Z.H., Utr.	80	52	10	53	83	72	87
Brabant	15	41	75	38	6	27	7

	Verblijfscentra					
	10	11	12	25	11S	12S
Eindhoven	0	27	4	0	45	3
Tilburg	0	4	26	0	8	46
Rotterdam	33	2	9	85	0	0
Den Haag	18	4	6	3	1	2
Amsterdam	0	0	0	0	0	0
pl. in N.Br. > 20.000	0	7	11	0	10 ²	15
rest N.Br.	0	8	11	0	9	10
rest Z.H.	28	8	13	7	0	10
rest N.H.	14	8	7	2	2	2
Utrecht	7	8	4	1,5	5	4
Gld., Ov., Gr., Fr., Dr.	0	8	6	1,5	7	4
Limburg	0	12	1	0	12	0
Zeeland	0	0	0	0	0	0
België	0	1	1	0	1	4
buitenland	0	2	1	0	0	0
onbekend	0	1	0	0	0	0
totaal	100	100	100	100	100 ³	100 ⁴
N.H., Z.H., Utr.	93	31	39	98,5	8	0
Brabant	0	46	52	0	72	0

¹ 100 % = 82 huisjes.

² Uit Valkenswaard kwamen 6,8 % van de seizoeners.

³ 100 % = 443 personen.

⁴ 100 % = 207 personen.

BIJLAGE 3a DE „PLAATSTROUW" VAN DE KAMPEERDERS NAAR HET JAAR VAN HUN EERS BEZOEK

		Bezoek sinds het eerste bezoek (% van de respondenten)															
		alle vak. + weekends		enkele vak. + weekends		alle vak.		enkele vak.		alle weekends		enkele weekends		enkele dag-bezoeken			
Bezoekt voor het eerst	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	G	K	
Gaasterland/Kempen	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	%	
nooit eerder	41	40	5	11	1	2	17	17	0	1	1	2	1	1	4	0	
in 1964/63	27	25	2	3	1	0	4	2	1	1	1	0	1	0	1	1	
in 1962/61	11	10	0	3	1	2	5	2	3	1	2	1	0	0	2	1	
1960/59/58/57	14	19	1	2	0	1	1	1	2	0	0	0	1	0	2	0	
in 1956 of eerder	6	5															
	99	99															

BIJLAGE 3b DE TIJD (IN AANTALEN DAGEN), DIE KAMPEERDERS IN EEN AANEENGESLOTEN PERIODE IN DE GEBIEDEN GAASTERLAND EN DE KEMPEN DOORBRACHTEN IN 1965

Verblijfsduur	Gaasterland	Kempen
	%	%
minder dan 7 dagen	11	7
7 dagen	6	4
8-14 dagen	18	13
14 dagen	37	29
15-21 dagen	8	11
21 dagen	10	13
22-28 dagen	1	5
28 dagen	5	5
28-42 dagen	2	7
42 of meer dagen	2	7
	101	101
	n = 177	n = 193

BIJLAGE 3c DE TOTALE TIJD (IN AANTALLEN DAGEN), DIE KAMPEERDERS IN 1965, AL DAN NIET IN EEN AANEENGESLOTEN PERIODE, IN GAASTERLAND EN DE KEMPEN DOORBRACHTEN

Verblijfsduur	Gaasterland	Kempen
	%	%
minder dan 7 dagen	3	5
7 dagen	5	3
8-14 dagen	19	13
14 dagen	28	22
15-21 dagen	11	10
21 dagen	8	8
22-42 dagen	14	13
42-60 dagen	7	12
60-99 dagen	3	11
99 of meer dagen	3	3
	101	100
	n = 177	n = 193

BIJLAGE 3d DE PERCENTAGES DER KAMPEERDERS, DIE VANUIT HUN VAKANTIE-VERBLIJF NAAR HUN WERK „PENDELEN”, PER GEBIED VAN HERKOMST

Gaasterland	Recreatiependel	
	% van de kampeerders	% >1 maand ¹
Herkomst		
Leeuwarden	23	67
Sneek	48	50
plaatsen in Fr. > 20.000 inw.	40	50
plaatsen in Fr. < 20.000 inw.	18	20
Gr., Ov., Dr.	11	0
N.H., Z.H.	4	100
rest Nederland	14	0
buitenland	0	0
totaal	20	45

<i>Kempen</i> Herkomst	Recreatiependel	
	% van de kampeerders	% >1 maand ¹
Rotterdam	12	100
Den Haag	7	100
Eindhoven	44	55
Tilburg	50	100
overige pl. N.Br. > 20.000 inw.	0	0
pl. N.Br. < 20.000 inw.	25	0
rest Z.H.	9	67
rest N.H.	7	100
Gld., Ov., Gr., Fr., Dr.	0	0
Utrecht	0	0
Limburg	0	0
Zeeland	0	0
buitenland	0	0
totaal	17	66

¹ Dit % heeft betrekking op de recreanten-pendelaars en niet op alle uit de verschillende gebieden afkomstige verblijfsrecreanten.

BIJLAGE 3e KAMPEERDERS NAAR HUN VAKANTIEBESTEMMING IN 1965

Vakantiebestemming	Gaasterland	Kempen
	%	%
Gaasterland/Kempen	72	82
elders in Nederland	18	6
buitenland	9	9
buitenland en Nederland	1	3
	100	100

BIJLAGE 3f DE VERDELING OVER HET JAAR VAN DE DAGEN, WAARIN KAMPEERDERS IN DE GEBIEDEN VERBLIJVEN

Verblijf in gebied	Gaasterland	Kempen
	%	%
alleen gedurende vakantie	71	65
vakantie en weekends in voor- en/of naseizoen	22	33
weekend en/of enkele dagen	7	2
	100	100

BIJLAGE 4 DE SOCIALE SAMENSTELLING VAN DE CAMPINGPOPULATIES IN GAAS-
TERLAND EN IN DE KEMPEN (IN PROCENTEN)

Prestigecategorie ¹	Gaasterland	Kempen
1. leidinggevend, beter gesitueerd	20	13
2. middenstand, employés	18	24
3. geschoolde arbeiders en lagere employés	36	39
4. ongeschoolde arbeiders	26	24
	100	100
	n = 177	n = 193

¹ In de boven gevolgde procedure ter analysering van de sociale structuren van de bevolking van de kampeerterrinen hebben we sociale niveau's bepaald aan de hand van het sociale prestige van de beroepen. Daarbij is de beroepenhierarchie van het ISONEVO gehanteerd. In de hiërarchie hebben we aanvankelijk negen niveau's onderscheiden. Later zijn de verschillende categorieën zo samengevoegd, dat de hierboven aangegeven vier categorieën onderscheiden konden worden. Als aan het hoogste beroepen-prestige: academici, directeuren van een onderneming, etc. het getal 9 wordt toegekend en aan de laagste prestiges een 1, dan is daarmee niet aangegeven, welke de onderlinge afstanden zijn tussen de prestiges van de beroepen. Wordt met het prestige van het beroep de sociale status van de persoon aangegeven, dan moet daarbij bedacht worden, dat de sociale status afhankelijk is van een complex van factoren. Construeert men een statushiërarchie op basis van een beroepenhierarchie, dan vervangt men een multidimensionaal gegeven, door een unidimensionaal gegeven. Dat lijkt ons voor het hier nagestreefde doel een bruikbare methode. Het gaat hier nl. niet om exacte metingen maar om het vinden van indicatoren om de tendens naar een zekere mate van homogeniteit, die in de sociale samenstelling van de verschillende terrinen bestaat, te demonstreren.

**BIJLAGE 5a DE SOCIALE SAMENSTELLINGEN VAN DE CAMPINGPOPULATIES IN
GAASTERLAND IN 1965, UITGEDRUKT IN OVERNACHTINGEN PER
SOCIALE STATUSCATEGORIE**

Bedrijf	% overnachtingen per sociale statuscategorie					Gem. prest. niveau ¹	Gemiddeld onderwijs- niveau van kampeers- ders in 1965 ²		Gemiddeld ink.niv. kampeer- ders in 1961 ³
	I	II	III	IV			M + V	M	
1.	2	15	35	48	100	3,57	0,5	0,6	1,96
2.	1	23	34	42	100	3,87	?	?	1,54
3.	1	4	51	44	100	3,46	0,5	0,5	1,83
4.	?	?	?	?		?	0,7	1,1	1,43
5.	?	?	?	?		?	1,1	1,1	1,80
6. (tent/car.)	10	31	44	15	100	5,19	1,2	1,5	2,00
7.	8	21	56	16	100	4,92	1,2	1,8	?
8.	?	?	?	?		?	2,0	2,1	?
10.	19	31	34	15	100	5,50	1,8	2,4	2,19
11.	?	?	?	?		?	?	2,3	2,11
12.	?	?	?	?	100	?	2,3	3,1	2,52
13.	?	17	48	34	100	3,93	?	?	1,45
14.	5	15	47	33	100	4,55			
1. huisjes		16	39	45	100	3,57			
tenten	4	13	32	51	100	3,57			
totaal	2	15	35	48	100	3,57			
2. huisjes	2	18	32	48	100	3,79			
tenten	1	28	36	35	100	3,95			
totaal	1	23	34	42	100	3,87			
6. huisjes	16	26	45	13	100	7,57			
totaal	11	30	44	15	100	5,14			

¹ Zie bijlage 4.

² Alleen L.O. = 0; L.T.S.; Huishoudsch. ed. = 1; Mulo, 3 j. H.B.S. = 2; H.B.S., M.M.S. etc. = 3; H.T.S. etc. = 4; Academische opl. = 5.

³ Mulder (1961). Inkomenscat.: beneden f 6.000,— = 1; f 6.000,— tot f 10.000,— = 2; boven f 10.000,— = 3. Het (gewogen) gemiddelde inkomen per camping werd met behulp van deze cijfers berekend.

BIJLAGE 5b DE SOCIALE SAMENSTELLING VAN DE CAMPINGPOPULATIES IN DE KEMPEN IN 1965 UITGEDRUKT IN OVERNACHTINGEN PER SOCIALE STATUSCATEGORIE

Bedrijf	% overnachtingen per sociale statuscategorie				Gem. prest. niveau ¹	Gem. onderwijsniveau van kampeersders in 1965 ²	
	I	II	III	IV		M + V	M
1.	7	20	33	40	100	4,21	1,0
2.	?	?	?	?	?	?	0,7
3.	?	?	?	?	?	?	1,5
12.	6	24	60	10	100	4,96	?
4.	?	?	?	?	?	?	1,3
5.	?	?	?	?	?	?	1,3
11.	7	36	42	15	100	5,13	?
6.	?	?	?	?	?	?	1,6
7. huisjes	?	?	?	?	?	?	1,6
12S.*	18	32	42	8	100	5,59	?
11S.*	16	55	22	7	100	6,00	?
8.	?	?	?	?	?	?	1,9
9.	?	?	?	?	?	?	2,2
10.	52	28	16	4	100	7,00	2,3
25.	?	37	36	47	100	3,32	?

* D.w.z. seizoeners.

¹ Zie bijl. 5a.

² Zie bijl. 5a.

BIJLAGE 6 DE ORIGINAIRE SOCIALE VERBANDEN, INGEDEELD NAAR DE AARD VAN DE RELATIES DER GROEPSLEDEN TEN OPZICHTE VAN ELKAAR

	Gaasterland	Kempen
1. gezin	63,2	57,0
2. gezin + familie	13,6	18,7
3. gezin + kennissen	8,3	11,9
4. gezin + bureu	1,1	1,0
5. gezin + familie + kennissen	0,6	0,5
6. twee of meer gezinnen	4,0	1,5
7. twee gezinnen (familie)	4,0	1,6
8. gezin + verloofde(n)	0,6	1,6
9. jongeren met vrienden	4,0	2,1
10. kinderen onder leiding	—	2,1
11. verloofden en familie ¹	—	0,5
12. verloofden en kennissen	—	0,5
totaal	100,0	100,0

¹ Bedoeld zijn hier de gevallen, waarin twee verloofden met bijv. een oom of tante gaan kamperen.

BIJLAGE 7a DE LEEFTIJDSSAMENSTELLING VAN DE POPULATIES DER KAMPEER-CENTRA IN GAASTERLAND

Nummer kampeer- centrum	%	%	%	%	%	%	Totaal	Abs.	Gem. groeps- grootte	%	%
	0-4	4-12	12-18	18-30	30-60	60 en ouder				jonger dan 18 j.	fam. kenn. buren
1. }	5,2	34,0	13,4	4,1	43,3	—	100,0	97	4,4	52,6	2,6
2. }	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15,8
3.	5,6	37,5	13,9	9,7	33,3	—	100,0	72	6,6	57,0	25,0
4.	9,7	27,8	4,2	22,2	36,1	—	100,0	72	5,1	41,7	25,0
5.	7,1	33,3	15,6	8,6	33,3	2,1	100,0	141	5,9	56,0	14,9
6.	11,9	24,6	14,3	13,5	32,6	3,2	100,1	126	4,9	50,8	18,3
7.	2,7	28,0	18,7	12,0	38,7	—	100,1	75	5,0	49,4	10,7
8.	2,7	37,8	12,2	2,7	44,6	—	100,0	74	4,9	52,7	12,2
9.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
10.	14,3	30,5	7,3	5,8	39,0	2,9	99,8	69	4,9	52,3	13,0
11.	9,1	23,4	15,6	16,9	29,9	5,2	100,1	77	4,8	48,1	6,5
12.	14,3	34,3	—	17,1	34,3	—	100,0	70	5,8	48,6	17,1
verspreid	13,7	29,5	6,8	13,7	36,3	—	100,0	44	5,5	49,9	25,0
totaal	8,2	31,1	12,0	10,4	37,0	1,3	100,0	101	5,7	51,3	13,7
afw. gez.l.	—	—	35,9	58,4	5,7	—	100,0	53	—	—	—

BIJLAGE 7b DE LEEFTIJDSSAMENSTELLING VAN DE POPULATIES DER KAMPEER-CENTRA IN DE KEMPEN

Nummer kampeer- centrum	%	%	%	%	%	%	Totaal	Abs.	Gem. groeps- grootte	%	%
	0-4	4-12	12-18	18-30	30-60	60 en ouder				jonger dan 18 j.	fam. kenn. buren
1.	7,8	25,2	18,6	10,0	37,1	1,4	100,1	361	5,7	51,6	22,5
2. tent/car.	6,2	21,9	21,9	—	50,0	—	100,0	32	5,3	50,1	25,0
3. tent/car.	7,9	22,8	17,1	15,0	37,1	—	99,9	140	4,8	47,8	13,6
4.	8,8	23,6	5,9	11,7	41,2	8,8	100,0	34	6,8	38,3	41,2
5.	10,6	39,4	9,2	0,7	38,7	1,4	100,0	142	5,7	59,2	23,3
6.	3,3	23,4	16,7	13,3	33,3	10,0	100,0	30	2,6	43,4	13,4
7.	5,3	22,4	16,5	5,3	46,0	4,6	100,1	152	5,2	44,2	15,8
8.	6,8	20,4	20,4	22,0	30,5	—	100,1	59	7,4	47,6	22,0
9.	6,7	26,6	6,7	6,7	53,3	—	100,0	15	3,8	40,0	—
10.	—	33,4	8,2	—	58,3	—	99,9	12	4,0	41,6	16,6
3. (huisjes)	—	21,2	21,2	15,2	42,5	—	100,1	33	4,7	42,4	6,1
totaal	7,2	25,9	16,3	9,2	39,4	3,0	101,0	1010	5,5	49,4	19,8
25.	—	—	—	—	—	—	—	—	5,4	—	36,0 ¹
6 ¹	—	—	—	—	—	—	—	—	4,2	—	20,0 ¹
afw. gez.l.	—	8,0	29,0	42,0	19,0	2,0	100,0	48	—	—	—

¹ % berekend aan de hand van de gegevens over de huisjesbezettingen gedurende het gehele jaar.

BIJLAGE 8 DE LEEFTIJDEN DER RESPONDENTEN IN GAASTERLAND EN IN DE KEMPEN

Leeftijdscategorie	Gaasterland	Kempen
	in %	in %
60 jaar en ouder	1	4
55-60	8	9
50-55	7	7
45-50	14	15
40-45	24	19
35-40	23	19
30-35	12	13
25-30	5	6
20-25	2	4
15-20	4	4
jonger dan 15 jaar	—	1
	100 %	101 %
	n = 177	n = 193

BIJLAGE 9 DE RESPONDENTEN IN GAASTERLAND EN IN DE KEMPEN, NAAR DE SOORTEN VERBLIJFSACCOMMODATIE, WAAROVER ZIJ BESCHIKTEN

Verblijfsvormen	Gaasterland	Kempen
	in %	in %
shelter	0,6	0,0
tent	14,1	19,7
bungalowtent	31,0	29,1
bungalowtent + slaaptent	4,0	5,2
vouwcaravan	2,3	3,1
caravan	11,8	7,8
caravan + slaaptent	4,0	1,5
zomerhuisje (huur)	27,1	22,3
zomerhuisje (bezit)	4,5	9,3
kamphuis	—	1,5
onbekend	0,6	0,5
	100,0 %	100,0 %
	n = 177	n = 193

BIJLAGE 10 DE TIJDSBESTEDING VAN GAASTERLANDSE EN KEMPISCHE KAMPEER-
DERS EN KAMPEERSTERS, UITGEDRUKT IN PERCENTAGES VAN DE
DAG (12 UUR)

	Gaasterland		Kempen	
	m	v	m	v
1. zonnen, luieren, slapen, zitten	13,7	14,0	13,3	12,4
2. lezen, studeren, tekenen, radio luisteren	7,1	3,8	5,1	6,7
3. breien, knutselen (niet schoonmaken)	0,7	2,3	0,1	1,2
4. huish. werk: koken, onderhoud van huisje, tent opzetten, kinderen verzorgen	17,8	22,6	15,2	32,8
5. converseren, koffie drinken, radio luisteren met eigen groep	37,1	32,5	21,6	18,9
6. gezamenlijk spel in tent met leden van de eigen groep (kaarten etc.)	3,9	1,7	4,5	1,9
7. gezamenlijk spel in tent (ook andere dan leden van eigen groep)	0,4	1,2	0,8	0,2
8. bezoek brengen of krijgen op camping of op andere camping	8,2	9,8	11,3	8,8
9. wandelen op camping, wat rondkuieren, rondkijken	3,4	5,4	3,5	1,1
10. gezamenlijk spel op camping met leden van eigen groep (badminton)	1,9	3,1	6,3	3,0
11. gezamenlijk spel op camping met ook andere	4,5	2,1	8,6	5,2
12. boodschappen doen in kampwinkel	0,8	0,2	2,4	1,3
13. boodschappen doen in kampwinkel	0,5	1,3	3,6	4,1
13. kantine-bezoek, film	—	—	3,6	2,5
14. tuinieren	—	—	3,6	2,5
totaal	100,0	100,0	99,9	100,1
% van de dag op de verblijfscentra doorgebracht	66,1	74,1	72,8	84,1
15. wandelen buiten camping, directe omgeving (korter dan 1 uur)	10,9	20,1	12,8	20,4
16. wandelen in directe omgeving, langer dan 1 uur	7,4	2,4	15,5	6,2
17. zwemmen	4,6	5,9	2,7	—
18. vissen	10,0	—	3,2	—
19. roeien, zeilen, canoën, boottocht maken	1,4	3,3	0,5	0,7
20. fiets- en bromfietstocht	3,7	6,2	4,8	5,6
21. autotocht, toeren	1,2	3,8	4,6	—
22. bezoek aan dorp, boodschappen doen, haarknippen etc.	33,6	30,4	20,3	19,5
23. bezoek aan steden (< 20 km afstand) „stadten“, eten, winkelen	8,7	10,3	18,7	34,2
24. bezoek aan natuurgebied (recreatiegebied) niet in omgeving, „België in“	2,3	0,8	1,8	4,9
25. bezoek aan steden, dorpen op afst. 20 km en meer	3,6	5,4	3,4	—
26. museumbezoek, bezoek aan monument, vogelpark, speeltuin	4,7	4,1	2,3	4,9
27. familiebezoek in omgeving (<15 km)	3,6	4,5	3,4	—
28. de natuur in, bossen in, wild kijken	2,7	2,1	4,4	1,8
29. gezamenlijk spel buiten camping: puzzletocht, avondwandeling	1,6	0,8	1,8	1,8
totaal	100,0	100,1	100,2	100,0
% van de dag op de verblijfscentra doorgebracht	33,9	25,9	27,2	15,9

BIJLAGE 11 DE MOTIEVEN VOOR DE GEBIEDSKEUZE VAN VERBLIJFSRECREANTEN IN RESP. GAASTERLAND EN DE KEMPEN

		Gaaster- land	Kempen
<i>Dichtbij</i>	i.v.m. weekend- en avondpendel	1,7	1,1
	i.v.m. pendel man	2,3	2,0
	i.v.m. reizen met kinderen	2,3	1,4
	i.v.m. reiskosten	7,0	5,4
<i>Gebied (I)</i>	grond hoger of temperatuur hoger	0,3	3,7
	combinatie van bos en water	15,0	0,9
	bossen liever dan water		0,6
	de natuur, de wildstand	7,7	10,3
	vrije natuur, rust	11,0	18,6
	uitgestrekte bossen	4,7	6,3
	frisser en bosrijker dan andere gebieden		0,3
<i>Gebied (II)</i>	visgelegenheid	8,7	
	zwemmogelijkheden, strandbaden, watersport	5,7	1,1
	leuke stadjes, musea	1,0	0,6
	gastvrije mensen, het agrarisch leven	2,0	2,9
	geen verkeer, geen gevaarlijk water	7,3	4,3
	amusementsleven		1,7
	gezond voor kinderen (buiten zijn)	1,0	1,7
<i>Rust</i>	elders te druk; ver van de stad	2,7	2,3
	familie in het gebied	2,7	0,3
	dicht bij de stad/steden	0,3	0,6
<i>Camping</i>	goede camping	0,3	
	ontspanning voor kinderen op de camping, dus ouders vrij	0,7	4,9
	kennissen en/of familie stonden er reeds	2,3	5,1
	gezellige camping	1,7	3,1
<i>Andere motieven</i>	hier toevallig een huisje vrij	2,7	8,3
	uit de dagelijkse sleur weg		2,6
	gewoonte geworden		0,6
	toeval	0,3	0,6
	eens een ander gebied gezocht	3,0	3,1
	niets aantrekkelijks	3,3	1,4
		100,4	100,1
		N = 346	N = 384
		$\frac{N}{n} = 1,96$	$\frac{N}{n} = 2,0$

¹ Antwoorden per respondent.

BIJLAGE 12 DE ANTWOORDEN OP DE VRAAG: „WAT TREKT U IN GAASTERLAND/DE KEMPEN HET MEEST AAN?“, IN PERCENTAGES VAN HET TOTAAL VAN DE GEGEVEN ANTWOORDEN EN IN PERCENTAGES VAN HET TOTALE AANTAL RESPONDENTEN

	Gaasterland		Kempen	
	% der antwoor- den	% der respon- denten	% der antwoor- den	% der respon- denten
bossen	14	29	21	48
natuur	4	7	8	18
omgeving	3	6	4	10
landschap	2	3	3	6
wildstand	1	2	1	2
bos en water	10	18	0,5	1
water	8	14	0,5	1
actieve recreatie	10	18	4	9
ruraliteit	1	2	0,5	1
geen gevaarlijk water voor kinderen	6	11	—	—
eenzaam wandelen	1	2	3	6
nog geen toeristenstreek	—	—	0,5	1
temperatuur (grond) hoger	0,5	1	3	7
prettige bevolking	2	4	2	5
buitenleven gezond	1	2	5	11
vrijheid	1	2	5	11
rust	15	29	14	31
weinig verkeer	1	2	2	5
geen lawaai; uit de stad	4	7	4	8
kennissen in de streek	2	3	0,5	1
dicht bij huis	6	11	1	2
eens een ander gebied	1	2	1	3
goede camping	5	10	13	29
dicht bij de stad	—	—	1	2
huisje toevallig vrij	0,5	1	0,5	1
gezellige sfeer van het kamperen	0,5	1	1	2
geen aantrekkelijkheden	0,5	1	2	4
	102,0		101,0	

In Gaasterland: 346 antwoorden (= 100 %); overeenkomend met gemiddeld 1,95 antwoorden per respondent.

In de Kempen: 384 antwoorden (= 100 %); overeenkomend met gemiddeld 1,99 antwoorden per respondent.

BIJLAGE 13 DE PERCENTAGES VAN DE VERBLIJFSRECREANTEN, DIE OP EEN BEPAALDE WIJZE INFORMEERDEN OVER DE CAMPING

	Gaasterland	Kempen
	%	%
toeval	7,6	3,3
kennissen, familie buren	44,9	57,0
V.V.V. in recreatie-gebied	5,1	2,0
advertentie in krant	7,0	4,6
via bedrijf (waar men werkzaam is)	2,5	6,6
gemeenten in recreatiegebied		0,7
A.N.W.B. brochure, V.V.V. inlichtingenblad	12,0	7,3
publicatie over kampeerterrein	3,2	
toeristenbond, lijst met huisjes		1,3
zelf gaan zoeken	16,4	15,9
reisbureau	1,3	1,3
	100,0	100,0
	n = 158	n = 151

BIJLAGE 14a DE RESPONDENTEN NAAR DE REDENEN TOT TEVREDENHEID OVER DE ONTSPANNINGSMOGELIJKHEDEN

Tevreden omdat	Gaasterland		Kempen	
	% ¹	% ²	% ¹	% ²
je ontspanning zelf maakt	14,2	15,6	12,4	7,8
er veel georganiseerd wordt	1,4	0,6	11,6	7,3
er geen behoefte is	24,2	9,6	23,9	15,0
rust en bossen voldoende zijn	17,0	6,8	19,8	12,4
er veel voor kinderen georganiseerd wordt	1,4	0,6	2,5	1,6
er veel voor kinderen georganiseerd wordt, zodat de ouders vrij zijn	5,7	2,2	9,1	5,7
er voor slecht weer boeken en spelen zijn meegenomen	12,8	5,1	1,7	1,0
wij zeer op ons zelf zijn, we aan onze eigen groep voldoende hebben	2,8	1,1	3,3	2,1
er genoeg te doen en te bekijken is in het gebied	17,0	6,8	9,1	5,7
onbekend	3,5	1,7	6,6	4,2
	100,0	40,1	100,0	62,8

¹ % der tevreden.

² % van het totale aantal respondenten.

BIJLAGE 14b DE PERCENTAGES VAN DE RESPONDENTEN, DIE BEPAALDE TEKORTEN NOEMDEN IN ANTWOORD OP DE VRAAG OF MEN DE ONTSPANNINGS-MOGELIJKHEDEN TOEREIKEND VOND

	Gaasterland	Kempen
	%	%
gebrek aan zwemgelegenheid (recreatie te water in het algemeen)	13,0	17,6
tekort aan attracties, winkels, restaurants, ontmoetings- punten	30,0	17,6
ontbreken van volksfeesten, concerten, etc.	5,6	1,6
gebrekkige ontsluiting (fietspaden, wegen)	—	0,5
tekort aan speelgelegenheid voor kinderen	17,5	1,4
gebied is te druk	—	1,4
gebied is te ver van de stad	2,8	4,7
gebied is te dicht bij de stad	—	0,5
ontbreken van indoor-recreatiemogelijkheden (voor slecht weer)	12,4	4,2
	81,3	49,5
	n = 177	n = 193

BIJLAGE 14c DE PERCENTAGES VAN DE RESPONDENTEN IN GAASTERLAND EN DE KEMPEN, DIE HUN ONGENOEGEN UITTEN OVER BEPAALDE ASPECTEN VAN DE KAMPEERSITUATIE

Elementen van de kampeersituatie	Gaasterland	Kempen
	%	%
terrein		
— afwatering, wegen slecht of slecht aangegeven	4	19
— te weinig ruimte, te druk	1	6
— te ver van de stad	1	5
— slechte ligging t.o.v. natuur, te veel verbodsbepalingen	0	3
sanitaire		
— toiletten, wasgelegenheid	38	20
voorzieningen		
— wasautomaten	6	6
— vuilafvoer	0	2
ontspanning		
— voor kinderen/tieners	10	9
— voor ouderen	8	16
— t.v., film	2	5
— kantine, recreatiezaal	26	14
— dansgelegenheid	3	1
sport en spel		
— zwembad (ploeterbad)	4	17
— sportaccommodatie	16	8
algemene		
voorzieningen		
— levensmiddelen (melk, verse groente)	6	9
— kampwinkel	7	4
— elektriciteit in tent/caravan	4	11
soort mensen dat er is bevalt niet	5	7
percentages totaal	149	179

	„Goed weer“-activiteiten				„Slecht weer“-activiteiten			
	Gaasterland		Kempen		Gaasterland		Kempen	
	m	v	m	v	m	v	m	v
1. zonnen, luieren, slapen, zitten	10,7	8,8	17,3	30,0	7,8	3,3	3,6	5,3
2. lezen, studeren, tekenen, radio luisteren	1,3	2,2	1,8	2,7	15,5	15,6	20,8	23,6
3. breien, knutselen, (niet schoonmaken)	—	—	—	—	1,2	1,1	0,8	7,0
4. huishoudelijk werk: koken, onderhoud van huisje/tent, tent opzetten kinderen verzorgen	0,9	—	0,7	1,8	0,4	1,1	1,6	4,4
5. converseren, koffie drinken, radio luisteren met eigen groep	1,3	—	2,2	1,8	20,4	23,4	15,2	17,5
6. gezamenlijk spel in tent met leden van de eigen groep	1,3	1,1	0,7	—	16,4	17,9	24,8	21,9
7. gezamenlijk spel in tent met ook andere dan leden van eigen groep	0,4	—	—	—	2,5	2,2	0,3	—
8. bezoek brengen of krijgen op camping of op andere camping	0,9	—	0,4	0,9	2,9	2,2	2,0	3,5
9. wandelen op camping, wat rondkruisen, rondkijken	0,4	—	1,1	4,8	0,4	3,3	2,0	0,9
10. gezamenlijk spel op camping met leden van de eigen groep (badm.)	0,9	2,2	5,9	2,7	1,2	—	0,8	0,9
11. gezamenlijk spel op camping met ook andere dan eigen groepsleden	1,7	—	6,3	0,9	0,4	—	1,6	0,9
12. boodschappen doen in kampwinkel	—	—	—	—	—	—	—	—
13. kantinebezoek, film	—	1,1	—	—	2,9	3,3	4,3	0,9
14. tuinieren	0,4	1,1	0,7	2,7	—	—	0,5	—
% van de activiteiten op de territoria van de verblijfscentra	20,2	16,5	37,1	48,1	72,0	73,4	80,3	86,8
15. wandelen rond camping, directe omgeving, (korter dan 1 uur)	2,6	5,5	10,0	10,0	1,2	3,3	2,0	3,5
16. wandelen in directe omgeving, langer dan 1 uur	8,6	7,7	13,7	13,6	2,9	3,3	2,4	0,9
17. zwemmen	33,4	39,5	10,0	10,0	1,6	1,1	—	—
18. vissen	7,7	4,4	1,1	1,8	1,8	1,1	—	—
19. roeien, zeilen, canoën, boottochtje maken	3,4	3,3	—	0,9	—	1,1	—	—
20. fiets- en bromfietsocht	6,4	6,6	5,5	6,4	0,4	1,1	0,5	—
21. autotocht, toeren	4,7	3,3	4,4	1,8	8,2	8,9	7,6	2,6
22. bezoek aan dorp, boodschappen doen, haarknippen etc.	3,4	2,2	2,2	1,8	4,9	2,2	1,6	2,6
23. bezoek aan steden (< 20 km afstand), stadten, eten, winkelen	2,1	2,2	0,7	—	1,6	—	4,3	3,5
24. bezoek aan natuurgebied (recreatiegebied) niet in omgeving, België in'	—	—	3,0	—	—	—	—	—
25. bezoek aan steden, dorpen op afstand van 20 km en meer	—	1,1	2,2	0,9	1,6	—	0,8	—
26. museumbezoek, bezoek aan monument, vogelpark, speeltuin	1,3	1,1	1,1	—	1,6	1,1	—	—
27. familiebezoek in directe omgeving (< 15 km)	—	—	—	—	0,4	—	—	—
28. de natuur in, de bossen in, wild bekijken	0,4	6,6	8,1	4,6	1,6	3,3	0,3	—
29. gezamenlijk spel buiten camping: puzzeltocht, avondwandeling	—	—	0,7	—	0,4	—	—	—
totaal	99,9	100,1	100,1	99,9	100,0	99,9	100,0	99,9
n = 234	91	271	110	244	90	250	114	

**BIJLAGE 16 DE GEBIEDSKEUZEMOTIEVEN VAN KAMPEERDERS IN GAASTERLAND
EN DE KEMPEN NAAR HERKOMST**

Motief gebiedskeuze	Gaasterland				Kempen				
	Leeu- war- den, Sneek	Rand- stad	kl.pl. Fr. Gr. Dr.	totaal	Eind- hoven	Rand- stad	rest Brab.	rest	totaal
dichtbij	17,1	3,7	13,9	11,0	23,8	3,1	9,4	5,3	8,5
natuur	32,1	21,3	30,6	27,7	13,7	25,8	24,9	15,9	22,1
actieve recreatie	9,4	16,3	13,9	14,4	3,8	—	—	2,6	1,1
rust	8,5	20,0	13,9	13,7	13,8	25,2	9,4	23,7	20,9
ruraliteit	3,7	3,8	—	3,0	2,5	4,5	—	—	3,2
gezelligheid	4,7	10,1	7,0	6,7	7,6	7,6	15,6	7,9	8,5
ontspanning	—	1,3	—	0,3	1,2	1,5	6,2	5,2	2,6
kinderen	15,1	6,2	11,2	11,3	16,3	10,2	15,6	13,1	12,3
camping	3,8	3,7	—	2,7	6,3	3,5	3,1	5,3	4,3
huisje vrij	8,9	5,0	1,4	2,7	6,3	10,1	6,2	5,3	8,3
andere	2,8	5,0	1,4	3,0	2,4	6,0	6,2	10,6	5,7
onbekend	1,9	3,7	7,0	3,6	2,4	2,5	3,1	2,6	2,6
	100,0	100,1	100,2	100,1	100,1	99,9	100,0	100,0	100,1

**BIJLAGE 17a DE PERCENTAGES MANNELIJKE EN VROUWELIJKE KAMPEERDERS,
DIE GEDURENDE DE TWEE DAGEN, WAAROP DE TIJDSBUDGET-
GEGEVENS BETREKKING HEBBEN, EEN BEPAALD AANTAL UREN PER
DAG NIET OP DE VERBLIJFSTERREINEN AANWEZIG WAREN**

Afwezig gedurende gemiddeld per dag	% Gaasterlandse kampeers		% Kempische kampeers	
	m	v	m	v
0 uur	11,6	25,0	22,6	52,1
0-1 uur	7,1	4,6	9,0	10,6
1-2 uur	12,6	11,4	11,7	8,5
2-3 uur	13,0	15,9	11,2	3,2
3-4 uur	15,6	17,1	17,2	9,6
4-5 uur	6,1	9,1	6,7	6,4
5-6 uur	15,0	6,8	8,5	4,2
6-7 uur	7,1	4,5	4,1	2,1
8-9 of meer uren	5,6	4,5	5,4	3,2
onbekend	6,5	1,1	3,6	—
totaal	100,2	100,0	100,0	99,9

BIJLAGE 17b HET GEMIDDELD PERCENTAGE VAN DE TIJD DOORGEBRACHT BUITEN DE VERBLIJFSINRICHTINGEN DOOR KAMPEERDERS VAN CAMPINGS IN GAASTERLAND EN DE KEMPEN (100 % = 12 UUR)

Gaasterland	Kempen	
% van de dag niet op verblijfscentra	% van de dag niet op verblijfscentra	
1. ¹ 24,8	1. ¹ 21,8	11. (schatting) 5 à 10 %
2. 23,1	2. 23,5	12. (schatting) 5 à 10 %
3. 30,2	3. 20,1	13. 60 %
4. 28,0	4. 26,3	14. 15 %
5. 32,7	5. 12,4	15. 10 %
6. 34,3	6. 27,4	16. 75 %
7. 30,3	7. 26,3	17. 30 %
8. 30,6	8. 29,2	18. 75 %
9. 37,8	9. 18,8	19. 40 %
10. 31,9	10. 31,2	
29,8 gemiddeld	21,6 gemiddeld	

11. (schatting) 10 à 15 %

¹ Nummers van de campings.

BIJLAGE 18 HET GEMIDDELD AANTAL UREN IN DE MIDDAG BUITEN DE KAMPEERTERREINEN DOORGEBRACHT DOOR MANNEN EN VROUWEN VAN KAMPEERGROEPEN VAN DIVERSE LEEFTIJDSCOMPOSITIES

Leeftijdscapitalities voor primaire groepen	Gemiddeld aantal uren afwezig in de middag		
	vrouwen	mannen	verschil
1 ¹	2,05	0,86	1,19
2	1,97	1,22	0,75
3	1,90	1,16	0,74
4	1,99	1,76	0,23
5	2,24	2,20	0,04

¹) Zie bijlage 20.

BIJLAGE 19a DE MATE VAN INTERACTIE VAN TENTKAMPEERDERS, CARAVANNERS EN HUISBEWONERS

Interactie-intensiteit	Kampeerdere in			
	tent	huis in eig.	caravan	huurhuis
1 (veel contacten)	72	9	9	10
2	77	9	24	32
3 (geen contacten)	38	12	17	45
	$X^2 = 28,18$		$p < 0,05$	
gemiddelde (gewogen) interactie-intensiteitsscore	2,13	1,90	1,84	1,71

BIJLAGE 19b HET GEMIDDELDE AANTAL UREN, WAARIN KAMPEERDERS MET VERSCHILLENDE VERBLIJFSMIDDELEN OP DE DAG, WAAROP DE VRAAGGESPREKKEN WERDEN GEVOERD, NIET OP DE VERBLIJFSTERREINEN AANWEZIG WAREN

Kampeerders in	Gaasterland	Kempen	(G + K)
tenten	3,4	2,0	(2,7)
caravans	3,0	3,3	(3,1)
zomerhuisjes (bezit)	3,5	1,8	(2,7)
zomerhuisjes (huur)	4,0	3,1	(3,5)

Zomerhuisjes in de Kempen staan in tegenstelling tot die in Gaasterland veelal in complexen met centrale voorzieningen.

BIJLAGE 19c DE KAMPEERDERS NAAR INTERACTIE-INTENSITEITSVOORKEUR EN SOCIALE STATUS

Interactie-intensiteitsvoorkeur	Sociale status										Totaal
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1 veel contacten	1	7	15	11	27	18	5	7	3	—	94
2	—	7	22	16	36	28	18	20	29	4	180
3 geen contacten	—	2	4	3	8	9	8	7	7	3	51
totaal	1	16	41	30	71	55	31	34	39	7	325
R = 0,2435											

BIJLAGE 19d DE KAMPEERDERS NAAR SOCIALE STATUS EN VERBLIJFSMIDDEL

	Sociale status					Totaal	
	4 (laag) ¹	3	2	1 (hoog)		abs.	%
tenten	28	45	18	9	100	187	52
caravans	25	21	29	25	100	56	16
huis (huur)	24	37	20	19	100	91	25
huis (bezit)	12	15	31	42	100	26	7
totaal	25	37	21	16	100	360	100

¹ Zie bijlage 4.

BIJLAGE 19e DE KAMPEERDERS NAAR SOCIALE STATUS EN CONTACTINTENSITEIT

Contactintensiteit	Statuscategorie										Totaal
	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
1 hoog	0	8	13	15	23	20	7	8	7	1	102
2	0	6	17	11	31	23	11	18	20	3	140
3 laag	1	2	11	3	23	17	15	15	19	9	115
totaal	1	16	41	29	77	60	33	41	46	13	357

BIJLAGE 20 DE KAMPEERDERS NAAR LEEFTIJDSCOMPOSITIE VAN DE ORIGINAIRE GROEP EN VERBLIJFSVORM

	Tent	Caravan	Huis (huur)	Huis (eigendom)
	%	%	%	%
1. peuters en/of jongere volw. en/of oudere volw. en/of bejaarden	30	13	22	20
2. peuters en/of kind. en/of tieners en/of jongere volw. en/of oudere volw. en/of bejaarden	10	11	8	8
3. kinderen en/of tieners en/of jongere volw. en/of oudere volw. en/of bejaarden	38	44	50	40
4. tieners en/of jongere volw. en/of oudere volw. en/of bejaarden	15	11	9	12
5. jongere volw. en/of oudere volw. en/of bejaarden	7	16	11	20
	100	100	100	100
	n = 191	55	91	25

BIJLAGE 21a DE GAASTERLANDSE VERBLIJFSRECREANTEN NAAR INTERACTIE-INTENSITEITSVOORKEUR EN INTERACTIE-INTENSITEIT

Wenst een camping met	Heeft contacten		
	intensieve	oppervlakkige	geen
	%	%	%
veel contacten	19	16	2
wel wat contacten	10	20	14
geen contacten		4	9
	(n = 141 x = 36)		
	(Kendall t) t = 0,41		

BIJLAGE 21b DE KEMPISCHE VERBLIJFSRECRANTEN NAAR INTERACTIE-INTENSITEITSVOORKEUR EN INTERACTIE-INTENSITEIT

Wenst een camping met	Heeft contacten		
	intensieve	oppervlakkige	geen
	%	%	%
veel contacten	12	7	4
wel wat contacten	18	24	18
geen contacten	1	4	12
(n = 192 x = 1)			
(Kendall t) t = 0,33			

BIJLAGE 22 DE KAMPEERDERS NAAR DE INTENSITEIT VAN DE INTERACTIE MET KAMPEERDERS VAN ANDERE GROEPEN EN DE OBJECTEN, DIE ZIJ GEDURENDE HET KAMPEREN BEZOEKEN

Bezoekobjecten	Interactie in %		
	veel (1)	matig (2)	weinig (3)
a. dorpen in de omgeving	33	22	27
b. recreatiecentra	8	6	14
c. steden (< 20 km)	34	32	35
d. steden (> 20 km)	28	30	30
e. natuurgebieden	22	26	32
f. ANWB-routes	3	6	2

BIJLAGE 23 DE KAMPEERDERS NAAR DE SCORES VOOR GECONTINUEERDE CONTACTEN EN DE CONTACTINTENSITEIT

Score gecontinueerde contacten	Contactintensiteit		
	hoog		laag
0	13	35	41
1	3	11	9
2	9	15	16
3	35	39	28
4	4	7	5
5	10	10	6
6	24	16	9
7	—	3	—
8	2	—	—
9	2	4	2
	102	140	116
R = -0,2547			

BIJLAGE 24 DE KAMPEERDERS NAAR INTENSITEIT VAN DE INTERACTIE MET KAMPEERDERS VAN ANDERE KAMPEERGROEPEN EN DE MATE VAN TEVREDENHEID MET DE ONTSPANNINGSACCOMMODATIE

Interactie-intensiteit	% tevreden	% ontevreden		
1 hoog	42	58	100 %	(102)
2	58	42	100 %	(140)
3 laag	67	33	100 %	(115)
				(367)

BIJLAGE 25a DE TIJDSBESTEDING VAN MANNEN EN VROUWEN IN DE MORGEN, MIDDAG EN AVOND

	Morgen		Middag		Avond		Dag.		Dag. totaal
	m	v	m	v	m	v	m	v	
op camping	73	77	49	69	88	92	70	79	75
dorpen/steden	17	18	20	14	5	2	14	11	13
natuur	10	5	31	17	7	6	16	9	12
	100	100	100	100	100	100	100	100	100

BIJLAGE 25b DE TIJDSBESTEDING IN DE MORGEN, MIDDAG EN AVOND VAN MANNELIJKE EN VROUWELIJKE RESPONDENTEN VAN KAMPEERGROEPEN VAN VERSCHILLENDE LEEFTIJDSCOMPOSITIE

	Mannen														
	morgen leeftijdscompositie ¹					middag leeftijdscompositie					avond leeftijdscompositie				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
op camping	75	64	74	81	74	49	51	52	50	44	86	94	90	84	78
dorpen/steden	16	24	16	10	20	25	16	21	20	26	3	1	4	6	12
natuur	9	12	10	9	6	25	33	27	30	30	11	5	6	10	9
	Vrouwen														
	morgen leeftijdscompositie					middag leeftijdscompositie					avond leeftijdscompositie				
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5
op camping	85	73	77	69	78	78	69	71	56	45	97	99	97	87	80
dorpen/steden	11	22	17	15	18	12	25	9	15	46	1	0	1	5	6
natuur	4	5	6	16	4	10	6	20	29	9	2	1	2	8	14

VERVOLG VAN BIJLAGE 25b

	Verschil tussen mannen en vrouwen													
	morgen					middag					avond			
	leeftijdscompositie					leeftijdscompositie					leeftijdscompositie			
	1	2	3	4	5	1	2	3	4	5	1	2	3	4
de camping	-10	-9	-3	12	-4	-29	-18	-19	-6	-1	-11	-5	-7	-3
dorpen/steden	5	2	-1	-5	2	13	-9	12	5	-20	2	1	3	1
natuur	5	7	4	-7	2	19	27	7	1	21	9	4	4	2

¹ Zie bijlage 20.

BIJLAGE 26 DE TIJDSBESTEDING VAN TWEE JONGENSGROEPEN ONDER LEIDING IN DE KEMPEN

a. Jeugdgroep I (vijfdaags kamp)		
soort activiteit	tijd eraan besteed	
a. bezoek aan dorpen in de omgeving (Hilvarenbeek)	6 uur	10 %
b. naar natuurgebieden in niet directe omgeving van het kamp (smokkeltocht, wandeling)	10 uur	17 %
c. naar natuurgebieden in directe omgeving van het kamp (speurtocht)	2 uur	3 %
d. op terrein van het kamp (in tent luieren, sportdag, knutselen, houtsnijwerk, bonte avond, levend kwartetspel, huishoudelijk werk, etc.)	42 uur	70 %
totaal	60 uur	100 %
b. Jeugdgroep II		
soort activiteit	tijd eraan besteed	
a. bezoek aan dorpen (kerkgang, dorpenverkenning, excursie)	12 uur	20 %
b. in niet-directe omgeving van het kamp (fietsocht, zwemmen, dropping, voetocht, brug over Beerse bouwen)	30 uur	50 %
c. in directe omgeving van het kamp (avondwandeling, verkenning, avondspel)	3 uur	5 %
d. activiteiten op het kamp (opzetten, afbreken van het kamp, koken, eten, afwassen; ereraad, inspectie, verslag van de tocht, bijeenkomsten in staftent, kampvuur, sport, avondspel, e.h.b.o.)	15 uur	25 %
totaal	60 uur	100 %

Lijst van bijlagen

- 1a. De herkomst en sociale status van het totale kampeerbezoek in 1965 en van de kampeers-respondenten per camping in Gaasterland.
- 1b. De herkomst en sociale status van het totale kampeerbezoek in 1965 en van de kampeers-respondenten per camping in de Kempen.
- 1c. De respondenten in Gaasterland en de Kempen naar de grootte van de camping.
- 1d. Lijst van data, waarop in Gaasterland en de Kempen vraaggesprekken met verblijfsrecreanten werden gevoerd.
- 2a. De overnachtingen per kampeertrein in Gaasterland, verdeeld naar de geografische herkomst van de verblijfsrecreanten.
- 2b. De overnachtingen per kampeertrein in de Kempen, verdeeld naar de geografische herkomst van de verblijfsrecreanten.
- 3a. De „plaatstrouw” van de kampeers naar het jaar van hun eerste bezoek.
- 3b. De tijd (in aantallen dagen), die kampeers in een aaneengesloten periode in de gebieden Gaasterland en de Kempen doorbrachten in 1965.
- 3c. De totale tijd (in aantallen dagen), die kampeers in 1965, al dan niet in een aaneengesloten periode, in Gaasterland en de Kempen doorbrachten.
- 3d. De percentages der kampeers, die vanuit hun vakantieverblijf naar hun werk „pendelen”, per gebied van herkomst.
- 3e. Kampeers naar hun vakantiebestemming in 1965.
- 3f. De verdeling over het jaar van de dagen, waarin kampeers in de gebieden verblijven.
4. De sociale samenstelling van de campingpopulaties in Gaasterland en in de Kempen (in procenten).
- 5a. De sociale samenstelling van de campingpopulaties in Gaasterland in 1965, uitgedrukt in overnachtingen per sociale statuscategorie.
- 5b. De sociale samenstelling van de campingpopulaties in de Kempen in 1965, uitgedrukt in overnachtingen per sociale statuscategorie.
6. De originele sociale verbanden, ingedeeld naar de aard van de sociale relaties der groepsleden ten opzichte van elkaar.
- 7a. De leeftijdssamenstelling van de populaties der kampeercentra in Gaasterland.
- 7b. De leeftijdssamenstelling van de populaties der kampeercentra in de Kempen.
8. De leeftijden der respondenten in Gaasterland en in de Kempen.
9. De respondenten in Gaasterland en in de Kempen, naar de soorten verblijfsaccommodatie, waarover zij beschikten.
10. De tijdsbesteding van Gaasterlandse en Kempische kampeers en kampeers, uitgedrukt in percentages van de dag (12 uur).
11. De motieven voor de gebiedskeuze van verblijfsrecreanten, in Gaasterland en de Kempen.
12. De antwoorden op de vraag: „Wat trekt u in Gaasterland/de Kempen het meest aan?” in percentages van het totaal van de gegeven antwoorden en in percentages van het totale aantal respondenten.
13. De percentages van de verblijfsrecreanten, die op een bepaalde wijze informeerden over de camping.
- 14a. De respondenten naar de redenen tot tevredenheid over de ontspanningsmogelijkheden.

- 14b. De percentages van de respondenten, die bepaalde tekorten noemden in antwoord op de vraag of men de ontspanningsmogelijkheden toereikend vond.
- 14c. De percentages van de respondenten in Gaasterland en de Kempen, die hun ongenoegen uitten over bepaalde aspecten van de kampeersituatie.
15. De „goed-weer“- en de „slecht-weer-activiteiten“ in percentages van de totale aantallen activiteiten, genoemd door in Gaasterland en de Kempen kamperende recreanten, onderscheiden naar het geslacht.
16. De gebiedskeuzemotieven van kampeeders in Gaasterland en de Kempen naar herkomst.
- 17a. De percentages mannelijke en vrouwelijke kampeeders, die gedurende de twee dagen, waarop de tijdsbudgetgegevens betrekking hebben, een bepaald aantal uren niet op de verblijfsterreinen aanwezig waren.
- 17b. Het gemiddelde percentage van de tijd doorgebracht buiten de verblijfsinrichtingen door kampeeders in Gaasterland en de Kempen.
18. Het gemiddeld aantal uren in de middag buiten de kampeerterreinen doorgebracht door mannen en vrouwen van kampeergroepen van diverse leeftijdscomposities.
- 19a. De mate van interactie van tentkampeeders, caravanners en huisbewoners.
- 19b. Het gemiddelde aantal uren, waarin kampeeders met verschillende verblijfsmiddelen op de dag, waarop de vraaggesprekken werden gevoerd, niet op de verblijfsterreinen aanwezig waren.
- 19c. De kampeeders naar interactie-intensiteitsvoorkeur en sociale status.
- 19d. De kampeeders naar sociale status en verblijfsmiddel.
- 19e. De kampeeders naar sociale status en contactintensiteit.
20. De kampeeders naar leeftijdscompositie van de originele groep en verblijfsvorm.
- 21a. De Gaasterlandse verblijfsrecreanten naar de interactie-intensiteitsvoorkeur en de interactie-intensiteit.
- 21b. De Kempische verblijfsrecreanten naar de interactie-intensiteitsvoorkeur en de interactie-intensiteit.
22. De kampeeders naar de intensiteit van de interactie met kampeeders van andere groepen en de objecten, die zij gedurende het kamperen bezoeken.
23. De kampeeders naar de scores voor gecontinueerde contacten en de contactintensiteit.
24. De kampeeders naar de intensiteit van de interactie met kampeeders van andere kampeergroepen en de mate van tevredenheid met de ontspanningsaccommodatie.
- 25a. De tijdsbesteding van mannen en vrouwen in de morgen, middag en avond.
- 25b. De tijdsbesteding in de morgen, middag en avond van mannelijke en vrouwelijke respondenten van kampeergroepen van verschillende leeftijdscompositie.
26. De tijdsbesteding van twee jongensgroepen onder leiding in de Kempen.

Geraadpleegde literatuur

- D'AUMERIE, R. - Touristenaccommodatie als nevenbedrijf. Rapport van de Stichting tot Ontwikkeling van de N.-W. Veluwe. 1964.
- BRUYNE, W. J. DE - De bewoners van de grote stad. In: Problemen van de grote stad. Utrecht/Antwerpen, 1952.
- BIJHOUWER, J. T. P. - Boekbespreking. In: Stedebouw en Volkshuisvesting, 1963, p. 244 e.v.
- BIJHOUWER, J. T. P. - Recreatievraagstukken. In: Publieke werken, 1964. no. 32.
- BURCH, W. R. - The play world of camping: research into the social meaning of outdoor recreation. In: The American Journal of Sociology. LXX (1965) nr. 5, mrt. blz. 604-612, tab., lit.
- CENTRAAL BUREAU VOOR DE STATISTIEK - Statistiek van de kampeeraccommodatie in Nederland. 1963. Zeist, 1965.
- CONSTANDSE, A. K. - De invloed van de recreatie der stedelingen op de plattelandssamenleving. Recreatie-studiedag A.N.W.B. 1963.
- DAATSelaar, D. F. - Ervaringen. In: Stimulans. Officieel orgaan van de „Revako”. 8 (1966), dec. no. 13.
- EERDMANS, J. D. B. - Landschap en recreatie in de gemeente Winterswijk. In: S.S.O.G.; Nieuwsberichten der Stichting Streekbelangen Oostelijk Gelderland. 16 (1966), no. 3, p. 7-11; no. 4, p. 9-11.
- ETZKORN, K. P. - Leisure and Camping: The social meaning of a form of public recreation. In: Sociology and Social Research. 49 (1964), no. 1, okt. p. 76-89.
- GREEN, A. W. - Recreation, Leisure and Politics. New-York, 1964.
- HEIJMANS, J. - Kampeeronderzoek 1966 Noord-Brabant. Tilburg, 1967.
- JONGE, D. DE - De tweede woning. In: Het financiële dagblad. 19 sept. 1966.
- JONGE, D. DE - De behoefte van de stedeling aan recreatie. Recreatie-studiedag, A.N.W.B. 1963.
- KOOPS-BOERS, M. - De ontwikkeling van het kamperen in Nederland. Scriptie, Afdeling Sociologie en Geografie van de Landbouwhogeschool. Wageningen, 1966.
- MOLENDIJK, H. - Openluchtrecreatie. Mens en medemens. Utrecht/Antwerpen, 1967.
- MULDER, J. - De vakantiebesteding van de Gaasterlandse toerist. Sriptie, Groningen, 1961.
- PARTICIPATION in outdoor-recreation: Factors affecting demand among american adults. O.R.R.R.C. study report 20. Washington. D.C. 1962. Report to the Outdoor Recreation Resources Review Commission by Eva Mueller and Gerald Curvin, assisted by Margaret Wood, Survey Research Center, The University of Michican, 1962.

- POSTHUMUS, T. - De invloed van de tweede woning op de leefbaarheid van het platteland; een onderzoek in Z.O.-Friesland. Scriptie, Afdeling Sociologie en Sociografie van de Landbouwhogeschool. Wageningen, 1967.
- QUALITY, The, of Outdoor Recreation: As Evidenced by User Satisfaction. Prepared by the Department of Resource Development, Michigan State University. O.R.R.R.C. Report no. 5. Washington, D.C. 1962, 87 p.
- QUARLES VAN UFFORD, PH. - Recreatiestijlen. Supplement 1 van: „Recreatie en natuurbescherming in het Noordhollands duinreservaat”. I.T.B.O.N., Mededeling no. 693, 1964.
- RECREATIEVE, De, en toeristische mogelijkheden van de Kempen. Rapport 7 van de Welvaartsstichting Kempenland. Reusel, 1962.
- RECREATIERUIMTEN in Nederland. Publicatie no. 15 van de Rijksdienst voor het nationale plan. Den Haag, 1963.
- ROBBINS, F. G. - The Sociology of Play, Recreation and Leisure Time. The Ohio State University, 1955.
- RODERKERK, E. C. M. - Recreatie, recreatieverzorging en natuurbescherming in de Kempenervuinen. Wageningen, 1961, 223 pp.
- RODERKERK, E. C. M. - Recreatie en natuurbehoud in de Kennemerduinen, A.N.W.B.-brochure no. 5. Den Haag, 1966, 42 blz.
- RUST RUIMTE. Rapport Studiecommissie Toerisme Zuidwest Friesland, ingesteld door de provinciale Friese V.V.V., 1962.
- SONDAGE sur les terrains de camping. Été, 1964. Albert Masurel, Normandië, 1964.
- STRZYKOWSKY, W. - Europa braucht Naturparke! Wien, 1959.
- SUCHTELEN, N. VAN - Zwerftochten met de tent door Nederland, 1918.
- VENDRIK, C. A. - Campingonderzoek, toegelicht aan een tweetal campings in Luxemburg. In: Bulletin. December 1967, no. 5. Uitgegeven door de afdeling algemene sociale geografie van Europa, van het Geografisch Instituut van de Rijksuniversiteit te Utrecht.
- VRIJETIJDSEBESTEDING in Nederland. Deel 6. Centraal Bureau voor de Statistiek. Zeist, 1965.
- WAAL, R. DE - Recreatie in de gewesten. Verslag van het achtste congres op 16 en 17 september 1960 te Assen. Uitgave: Nationaal overleg voor gewestelijke cultuur. Stencil, p. 12-25.
- WHITE, MORTON & LUCIA - The intellectual versus the city. (From Thomas Jefferson to Frank Lloyd Wright). Publications of the joint center for urban studies of the Massachusetts Institute of Technology and Harvard University Cambridge, Massachusetts, 1962.
- WIPPLER, R. - Vrije tijd buiten. Groningen, 1966, 199 p.